

'מדרשטח' - חוברת מקורות

ללימוד מדרשי באתרי מורשת

בית שאן, בית שערים, ציפורי, חמת טבריה

רשות הטבע והגנים בשיתוף בית מדרש אלול

על בית מדרש אלול

אלול הוא מרכז ללימודי יהדות, שמטרתו התחדשות התרבות היהודית בימינו, ברוח של סובלנות ופלורליזם. מאז הוקם בשנת תשמ"ט (1989) נותן אלול ביטוי לקולות המגוונים בשיח היהודי והישראלי, מתוך אמונה ש"אלו ואלו דברי אלוהים חיים" (כבמחלוקת הלל ושמאי בתלמוד).

משתתפי בתי המדרש והקהילות הלומדות של אלול באים ליצור דיאלוג משמעותי עם העושר של 'ארון הספרים היהודי' על כל רבדיו. החל מהתנ"ך, המדרש והתלמוד, דרך ההלכה והתפילה, הקבלה והפילוסופיה, החסידות ותנועת המוסר, ועד ההשכלה והרפורמה, ההגות הציונית, השירה והספרות עברית חדשה. זאת לצד מיטב היצירה העולמית, מוסיקה, קולנוע, ספרות והגות המשולבים בלימוד. כך לומדים ודורשים ומחיים את מקורות ישראל, את טעמים ויופיים, וגם מזהים את האזורים הדורשים ביקורת, בירור, עדכון ופרשנות חדשה ("הישן יתחדש, והחדש יתקדש" - הרב קוק).

באלול נפגשים גברים ונשים מכל הקשת הישראלית ומזרמים שונים: דתיים, חילוניים, מסורתיים, אנשי ימין ומתנחלים ואנשי שמאל ליבראלי, אמנים ואקדמאים. האנרגיה היא של 'חקר' מתוך כבוד וסקרנות הדדית, הקשבה לרקע האישי, לאמונות, לרגשות ולחלומות של השונים ממני, מתוך תחושת שותפות, אחריות לאומית, ו'אהבת ישראל' גם בעת מחלוקת.

אלול משמש כ'חממה' לפיתוח תרבות יהודית יצירתית, הומאנית ודמוקרטית. הלימוד נעשה במעגל מונחה ובחברותות, ומוביל ל'מדרש אישי', וליזמות תרבותית וחינוכית ענפה. כיום פועלות 40 קבוצות לימוד שונות ברחבי הארץ, כולל סדנאות כתיבה, 'תאטרון אלול' ו'מספרי סיפורים', הכשרת מנחי לימוד ברוח פלורליסטית, קבוצות הגות ותיאולוגיה, קבוצות דיון ולימוד פוליטי ('הפרלמנט'), קבוצות התחדשות ציונית (א.ד. גורדון-תורת חיים), סדנאות לנוער (דוגמת 'מקורוק' ו'פותחים ת'מוזה'), ועוד. זוהי יהדות ישראלית, פתוחה לכל, וכל הרוצה – יבוא וייטול.

"חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנָה" - לימוד תורה בחוץ, או בבית המדרש?

פעם אחת גזר רבי [רבי יהודה הנשיא] שלא ישנו [ילמדו] לתלמידים בשוק.

מאי דרש ? (שיר השירים 22) "חֲמוּקֵי יֶרֶכָךָ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אֶמֶן" - מה ירך בסתר, אף דברי תורה בסתר [גם התורה, מעשה אומנותו של הקב"ה, תילמד במקום נסתר, בבית המדרש].

יצא רבי חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק - לרב, ולרבה בר בר חנה. שמע רבי וכעס... מדוע עשית כך?!

אמר לו [ר' חייא] שכתוב (משלי א' 20): "חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנָה, בְּרַחְבוֹת תֵּתֵן קוֹלָה".
אמר לו [רבי]: אם קראת, לא שנית; ואם שנית, לא שילשת; ואם שילשת, לא פירשו לך [לא הבנת, אלא כך מובן הפסוק]: "חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנָה" - כמו שאמר רבא: כל העוסק בתורה מבפנים, תורתו מכרזת עליו מבחוץ. [תלמוד מסכת מועד קטן, ט"ז ע"ב]

אנו מקווים שבשיתוף הפעולה עם רשות הטבע והגנים נשכיל לקיים את הפסוק: "חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנָה", לא רק בפירושו של רבי יהודה הנשיא, אלא גם בפירושו של חברו המרדן רבי חייא, ששאף להוציא את התורה החוצה, למרחב הציבורי הפתוח, לרשות הטבע והגנים...
אמן כן יהי רצון, ובהצלחה לכל המדריכים בשטח.

.....
החוברת לשימוש פנימי. עריכה: עטר פלג ושלומי פרלמוטר, בית מדרש אלול. ועדת היגוי: אנשי רשות הטבע והגנים - אורי ארליך, דרור בן יוסף, חגי דביר, חוה יבין. אנשי בית מדרש אלול - יפעת זילברמן, תמי לוז גרבר, עטר פלג, שלומי פרלמוטר, שלומית רביצקי טור-פז

תוכן העניינים בחוברת

אתר	נושאי לימוד	עמוד
	הקדמה כללית	4
שער בית שאן	הקדמה על בית שאן	5-7
	עבודת אלילים - יהרג ואל יעבור	8
	גם אתה היית רץ אחרי לעבודה זרה...	9
	האם הצליחו חז"ל לבטל יצר עבודה זרה?	10-11
	הרב קוק ולייבוויץ' על יצר עבודה זרה	12-13
	"האלילים החדשים" - מותגי צריכה	14-15
	מחלוקת על היחס לגוף ולברית המילה	16-17
	כמה נאים מעשיהן של אימפריות? רומא וארה"ב	18-20
	בבית המרחץ: רבן גמליאל ופסל אפרודיטי	21
	תיאטרון - מותר או אסור?	22-23

24-27	זנות – סיפורי פנטזיה, וארבע ציטוטים	
28-30	שירותים ציבוריים ואינטימיות - 'תורה היא וללמוד אני צריך'	
31	מקלחת ציבורית ואינטימיות – קיבוץ השומר הצעיר	
32	בית שאן – פתח גן עדן	
33-34	הקדמה על בית שערים	שער בית שערים
35-36	רבי יהודה הנשיא עם אנטונינוס קיסר	
36-37	ר' חייא עושה מבחני ענוה לרבי	
38	רבי לא מזמין את רב קפרא לחתונה	
39	רבי פתח אוצרות בשנת בצורת	
40-41	פטירתו וקבורתו של רבי, והפרדוקס של הענוה	
42-43	הרחבות מהחסידות, אריסטו וקזבלן על הענוה	
44	המחלוקת על הקבורה בארץ ישראל וארונות שהיו באין מחו"ל	
45-46	אלכסנדר זייד – מגלה מערות הקברים בבית שערים	
47-48	מהי קבורה מכובדת? צורות קבורה בתרבויות אחרות	
49-50	הקדמה על סיפורי	שער סיפורי
51	רבי יוסי בן חלפתא והמטרוניתא הרומית – שיחה על זיווגים	
52	שיחה עם המטרוניתא הרומית על אדם וחיה	
53	שיחה עם המטרוניתא הרומית על העם הנבחר	
54	שיחה עם המטרוניתא הרומית על רחב הזונה	
55	שיחה עם המטרוניתא הרומית על חכמה וטפשות	
56	המטרוניתא על שמנים, ממזרים, ו"אהבה דוחקת את הבשר"	
57-58	הקדמה על חמת טבריה	שער חמת טבריה
59-61	בית הכנסת, כעסים ועבודת כוכבים	
62	הכל צפוי והרשות נתונה – שני סיפורי אסטרולוגיה	
63	אין מזל לישראל ?	
64-65	שני חכמים בטבריה: רבי יוחנן וריש לקיש	

הקדמה על 'מדרשטח' - בית מדרש באתרי רט"ג

פרויקט משותף לבית המדרש אלול ורשות הטבע והגנים

דפי הלימוד המובאים בפניכם מתייחסים לארבעה אתרים ארכיאולוגיים בצפון:

בית שאן

בית שערים

ציפורי

חמת טבריה

במקביל למפגש עם הממצאים החומריים המצויים בשפע באתרים אלה אנו מציעים מפגש עם טקסטים המתייחסים לממצאים. לימוד בית מדרשי באתר הוא הזדמנות לעיון מעמיק בסוגיות פילוסופיות, תרבותיות, ערכיות וחינוכיות העולות מהממצאים המצויים בו. לימוד בית מדרש באתר מזמן מפגש עם הממצאים, שקורא למסייר להתייחס למשמעויות המסומלות בהם, ולקיים איתם ועליהם דיאלוג. הלימוד מחזיר מצד אחד לדיונים עתיקים שהתקיימו מאות ואלפי שני קודם, ומצד שני מבקש לקשור את הסוגיות לעניינים רלוונטיים לימינו.

ניתן לבנות סיור מתוך דפי מקורות המלווים את הטיול. כמו כן ניתן לקיים לימוד בית מדרשי בסופו של סיור, כשהסיור עצמו מכונן, לפחות בחלקו, ללימוד שיערך בסופו.

דפי המקורות בנויים באופן כזה שניתן להתייחס לחלק מהם, להחליט מראש על כיוון ולצלם לקבוצה את הרלוונטי.

בדפים המצורפים ישנן הערות מסייעות המיועדות לכם כמנחים. ההערות הוכנסו לתוך תיבות טקסט כדי להבדיל אותן מדפי הלימוד.

החוברת מחולקת לארבעה חלקים לפי ארבעת האתרים השונים: בית שאן, בית שערים, ציפורי, חמת טבריה.

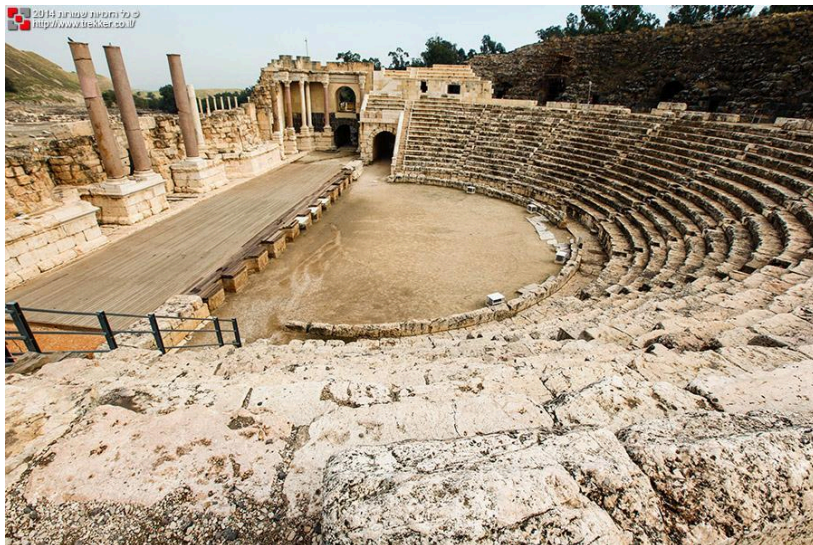
בכל פרק על אתר תמצאו:

1. הקדמה קצרה
2. טבלה עם הנושאים המצויים בדפי המקורות ולצידם המקומות באתר בהם ניתן לערוך לימוד – בהתאמה לנושאים. חלק מהנושאים עשויים להילמד באתרים שונים, למשל את דפי הלימוד המתייחסים לדמותו של רבי יהודה הנשיא ניתן ללמוד גם בבית שערים גם בציפורי. בחלק מהטבלאות תמצאו הפניות לדפים מאתר אחר.
3. למקורות הלימוד מצורפות שאלות, ומועלים נושאים לשיחה, לבירור ערכי ולשיתוף בניסיון החיים האישי של הקבוצה. המחלוקות הרוחניות יכולות להוות השראה והרחבה עבור הלומדים, פתח לדיון על אמונותיהם השונות וזהותם.

הצלחה והנאה!

בית מדרש בעתיקות בית שאן

מָה-אָנוֹשׁ כִּי-תִזְכְּרוּנוּ; וּבֶן-אָדָם, כִּי תִפְקְדְנוּ.
וְתַחֲסֹרְהוּ מַעַט, מֵאֱלֹהִים; וְכָבוֹד וְהָדָר תַּעֲטִירְהוּ.
(תהילים, ח, ה-ו)

גורל אלוהים / יהודה עמיחי

הוא עכשיו כגורל

גורל אלוהים

עצים ואבנים, שמש וירח,

שהפסיקו להאמין בהם

כשהתחילו להאמין בו.

אבל הוא מוכרח להישאר עמנו:

לפחות כעצים לפחות כאבנים

וכשמש וכירח וכוכבים.

הקדמה: על 'עבודת אלילים' במפגש התרבות היהודית והרומית

לפניכם טבלה עם הנושאים המצויים בדפי המקורות,

ולצידם המקומות באתר בהם ניתן לערוך לימוד – בהתאמה לנושאים.

נושא	מיקום באתר בו ניתן לדון בדברים
עבודה זרה והיחס המורכב כלפיה	ליד אחד המקדשים באתר
היחס לגוף, לצרכיו ותענוגותיו: 1. הגוף – כלי או יעד? 2. האימפריה ויחסה לעולם בו היא שולטת 3. מרחב משותף בבית המרחץ 4. התיאטרון מותר? אסור? 5. הזנות 6. השירותים הציבוריים	1. בבית המרחץ 2. במקדש/ בתצפית על הקרדו/בסופו של הסיור בתצפית על האתר כולו 3. בבית המרחץ 4. בתיאטרון 5. ליד קבת הזנות 6. השירותים הציבוריים
בית שאן כגן עדן	בסיומו של הסיור בתצפית על האתר

כיבוש המזרח מפגיש תרבויות בין היהדות וההלניזם

בשנת 332- כובש אלכסנדר מוקדון את המזרח. הכיבוש מפגיש את המזרח כולו עם תרבות המערב שעקרונותיה וערכיה אחרים. מפגש תרבויות זה ("התנגשות הציוויליזציות") מסעיר מאז ועד היום את האמונות, הפילוסופיות, המנטאליות, והתרבות החומרית של כל מי שחשופ לשתייה, ולערבוב שנוצר מהן. בתוך תרבויות המזרח עמדה היהדות כאנטייתזה לתרבות ההלניסטית-הרומית מבחינות רבות.

בבסיס הדברים עומד הבדל מהותי בין תפיסות שונות ביחס למקומו של האדם בעולם, יעודו, ותפקידו. להבדל זה משמעויות מוסריות וערכיות מרחיקות לכת.

ננסה לנסח הבדל זה בקצרה:

בעולם האילי הטבע נתפס כבעל "כוחות אלוהיים" שעל האדם להעריך, ללמוד מהם ולהידמות להם. הכוחות השונים של הטבע הם בניסוח אחר – האלים, כלומר פנתיאון האלים, שכל אחד מהם מייצג 'כוח טבע' ואיכות טבעית אחרת. אלים אלה מצוירים כבעלי תכונות אנושיות, ובנוסף לכוחות הטבע הם אכן משקפים גם תכונות, התנהגויות ואיכויות אנושיות (גופניות או נפשיות): אפרודיטה היא כוח היופי והאירוטיקה הנשית, דיוניסוס הוא אל השיכרון, המשתאות וההוללות המינית, זאוס הוא אל העוצמה השלטונית, אתנה היא אלת החכמה, מארס הוא אל המלחמה, וכן הלאה. בתרבות האילית אין 'אלוהים' אחד, 'אלוהי' הצדק והאמת מעל כל אותם אלים, יש רק משחק חופשי של כוחות טבע ואדם, ולכן אין 'קוד מוסרי' אחד עליון מעליהם ומעל גחמותיהם. יש אמנם 'חוק גורל' עיוור ואכזרי השולט על הכל ומכניע אלים ואנשים כאחד, 'מוירה' (גורל) שאין לאדם ולאליים מנוס ממנו (כפי שאנו רואים ברוב הטרגדיות היווניות).

כוח פוליטי וייצרי לא מרוסן, לעומת חוק מוסרי ורוחני שמעל לכוח וליצרים

מכיוון שהאלים עצמם הם למעשה שיקוף ודימוי-חוזר של האדם על עצמו, השלכה ('פרויקציה') של יצרי האדם ושל כוחות הטבע העירומים שהוא מכיר, נובע מכך שאין למעשה שום חוק מוסרי המרסן את יצרי השלטון הכוחני, הרכושנות, רדיפת הכבוד והעוצמה, המיניות הפרוצה, ושאר צורות ההדוניזם האגואיסטי שלמענם מותר לעשות הכול, ובלבד שיש לך כוח ועוצמה מספקת. בתרבות האילית האדם מוצא עצמו רשאי לעשות הכול במאבק העוצמה, כולל שיעבוד אנשים אחרים, ושיעבוד המערכת הפוליטית או הטבעית, כדי להשיג את רצונותיו ותענוגותיו. "האדם הטבעי", על יצריו וכוחניותו, הוא מידת כל הדברים.

להשקפה כזאת היו גם השלכות תיאולוגיות ותרבותיות, וגם השלכות פוליטיות מרחיקות לכת: בעולם האילי ההלניסטי-רומי, נקבעו חוקי מדינה על ידי מלך שהוכר כאל, או לפחות כמינוי ישיר של האלים. חוקים אלה חייבו את האזרחים באופן טוטאלי. לא הייתה כל אפשרות להתנגד להם. אי ציות לחוק המדינה, חוק המלך, גרר איתו גזר דין מוות. לא היה שום כוח חברתי או רוחני שיכלו לבקר, בשמה של נורמה מוסרית עליונה ומוחלטת, את כוחו של המלך, ואת עוצמת המנגנון הרודני של האימפריה. בזה נבדלת התרבות האילית מהתרבות של נביאי ישראל, שהיוו

אופוזיציה לכל כוח פוליטי או חברתי מושחת. הם דיברו בשם 'מלך מלכי המלכים' המופשט, בשם אלוהים, כלומר בשם נורמה של צדק מוחלט ועליון שמעל לכל חוק שקבע המלך, או אדם כלשהו בשרירות ליבו.

בעולם היהודי תפיסת מקומו של האדם בעולם מורכבת מההכרה מצד אחד בהיותו "נזר הבריה", ומצד שני מההכרה בסופיותו, במוגבלות כוחותיו, ומתוך כך נולדת התפיסה שקיימים אמונות וערכי מוסר המגבילים את פעולותיו בעולם.

היהדות הכירה מראשיתה בערכי צדק ומוסר על-היסטוריים, מחייבים, ששום חוק אנושי לא יכול להם. באופן מופלא הורחב תחום הביקורת המוסרית עד כדי כך שבתחילת ימיה של התרבות היהודית נדרש אפילו האל בעצמו לעמוד בחוקים אלה! הדוגמה הקלאסית היא הטרוניה של אברהם בפרשת סדום בדיאלוג עם אלוהים: "השופט כל הארץ לא יעשה משפט?!" (בראשית, פרק יח, פרשת וירא). דיאלוג כזה הוא חלק ממה שמציעה היהדות. הקיום האנושי אינו דטרמיניסטי. בידיו של אדם, החי על פי עקרונות הצדק והמוסר, לכוון את גורלו ולהשפיע עליו. ואילו בעולם האילי נתפס האדם כמי שצריך לקבל עליו את גורלו, את "כוחות הטבע", כולל היצרים האנושיים, ואת "חוקי החברה" והתרבות כפי שהם, כולל השלטון הרודני וכו', כנתוני חיים שאין לבקש אותם בשם צו-מוסרי ורוחני גבוה יותר.

העולם המערבי אוזח בשתי התרבויות

תפיסות שונות אלה הן עולם ומלואו והשלכותיהן מרחיקות לכת ונוגעות בכל תחומי החיים. תרבות השלטון ואופיו, ייעודו של האדם, יחסו לטבע, יחסו לגופו, מעמד נשים, מעמד עבדים, בנייה ואדריכלות, בחירה בעיסוק, מגורים בעיר לעומת מגורים בכפר, תרבות הפנאי ועוד ועוד.

נדמה, כי בעולם המודרני בו אנו חיים אפשר לגלות את השפעת שתי התרבויות, היהודית וההלניסטית: אנו שייכים לעולם החופשי שהכיר זה מכבר בזכויות שכל אדם וכל עם זכאי להן, ומתוך כך המשטרים הנוהגים בו נתונים לביקורת מתמידה. זאת תפיסה שיש לה שורשים בחיפוש היהודי אחר מוסר עליון כלל אנושי המגביל יצרי שלטון ואינטרסים פרטיים של בעלי הכוח, על פי המורשת המופתית של הנביאים במקרא. ועם זאת עולם זה נחשב במידה רבה גם לצאצא של התרבות ההלניסטית, היוונית-רומית, ואפשר למצוא בו תרבות גוף הדוניסטית-נהנתנית, הערצת כוח ובעלי כוח ויצרים מאוד מפותחת.

השיח שהחל לפני למעלה מאלפיים שלוש מאות שנה בין היהדות להלניזם והסעיר אז את מעצבי התרבות היהודית, את החכמים, מפעיל כמו כל שיח המתקיים בין תרבויות גם את המחשבה המודרנית שעסוקה בנגזרות רלוונטיות שלו.

נגיעה בחיים שלנו

בעתיקות בית שאן קמה מול עיר רומית עם כל מאפייניה. האסתטיקה, פאר הבניינים, ואפשרויות הבילוי שעמדו לרשות תושבי העיר מלמדים על עיר הדוניסטית-עשירה ונהנתנית שאפשרה לבעלי האמצעים שבה ליהנות ממנעמי העולם ככל שניתן. למעשה, מתקנים רבים בעיר הם ביטוי לתפיסה ההלניסטית שאומצה ע"י רומא. בטקסטים המוצעים ללימוד אפשר למצוא את אותו שיח שקיימו חכמים עם התרבות ששלטה בארץ ישראל במאות סביב תחילת הספירה. בטקסטים קיימות תמות שהדיון סביבן, כאמור, עשוי לגעת גם בחיים שלנו.

עבודת אלילים - יהרג ואל יעבור!

עבודה זרה=עבודת אלילים. הסיור מפגיש אותנו עם כמה מקדשים רומיים שתפיסת האלוהות שהתבטאה בהם והפולחן שנעשה בהם הוא מהאיסורים החמורים ביהדות. לפניכם מקורות המתייחסים לעבודה זרה:

"אמר ר' יוחנן [...] כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם 'עבור ואל תהרג', יעבור ואל יהרג (שהרי נאמר 'וחי בהם') (ויקרא יח') ולא שימות בהם), חוץ מעבודת כוכבים, גילוי עריות ושפיכות דמים" תלמוד בבלי, סנהדרין עד, ע"א.

רבי יוחנן (מכונה גם בר נפחא) - חי במאה השלישית לספירה. גדול אמוראי ארץ ישראל. היה ראש ישיבת טבריה (הישיבה הגדולה והכמעט היחידה בארץ ישראל באותה תקופה) שנים רבות - שמונים או שישים שנה. תרומתו בתחומי ההלכה והאגדה ממלאת את דפי שני התלמודים. רבי יוחנן זכה לאריכות ימים, ולכן עם תלמידיו נמנים אף גדולי האמוראים בדור הרביעי. היה גיסו של ריש לקיש, שהיה תלמידו וחברו.

- מה כל כך נורא בעבודת כוכבים, שהתורה מצווה להיהרג כדי לא להשתתף בה?
- האם בעיניכם האיסורים חמורים באותה מידה? עבודת כוכבים גרועה כמו גילוי עריות וכמו שפיכות דמים?
- "עבודת אלילים" נקראה בתנ"ך גם "עבודת כוכבים" או "עבודת גילולים", ואילו בתקופת חז"ל (משנה ותלמוד) נוסף לה שם חדש: "עבודה זרה". מה משנה או מוסיף השם הזה על השמות הקודמים?
- האם יש ערכים שעבורם ולהגנתם ראוי להיות מוכנים "למסור את נפשנו", "יהרג ואל יעבור"? תנו דוגמא.

ערכים אבסולוטיים?

מקור זה מציב באופן קטגורי ערכים אבסולוטיים המתאימים לתפיסה כי יש צווים עליונים מוסריים, המחייבים כל אדם באשר הוא אדם. (שלוש פעולות אלה שייכות לקטגוריית "הלא תעשה" שמצווים עליהן גם "בני נח", הלא יהודים, בין שבע המצוות שהם חייבים בהן על פי חז"ל).

בדיון זה אנו מציעים לעסוק בשתי נקודות עיקריות:

- מהי עבודה זרה? והאם הביטוי רלוונטי גם בימינו? האם הצבת האדם במרכז, תרבות שאנו בהחלט חשופים לה, ומאמצים חלקים גדולים ממנה בחיינו, לא זרה לאותם ערכים וקודים שאותם הזכרנו למעלה?
- האם בתרבות שבה ערך חיי אדם הוא עליון, יש מקום לדבר על "מסירות נפש", או "טוב למות בעד..."? נדמה כי בשיח הציבורי הישראלי דיון זה קיים. לכאורה הגיוס לצה"ל הוא מענה חד משמעי על שאלה זו – צעירי ישראל נדרשים לתת שנים מחייהם למען הגנת המדינה, ולהסתכן במצבים שבהם חייהם תלויים להם מנגד. האם יש מוצא מהסתירה?

מעוטורות - אסורות

עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות מעוטורות ושאינן מעוטורות (חנויות מעוטורות=חנויות מקושטות שבעליהן מעידים על עצמם שהם עובדי עבודה זרה) זה היה מעשה בבית שאן (כך היה בבית שאן), ואמרו חכמים: המעוטורות - אסורות ושאינן (מעוטורות - מותרות. (לחנויות המקושטות אסור להיכנס ולאחרות - מותר

מסכת עבודה זרה, פרק א' משנה ד'.

- למה מזהירים את הקונים לא להיכנס לחנויות אלה?
- האם זה דומה ל'חרם צרכנים'? האם יש חנויות שהייתם רוצים 'להחרים' ולא להיכנס אליהן?

חרם צרכנים

לא בטוח שחז"ל חששו רק מנהייה אחר יופייה של החנות ומסכנת ההדבקות בעבודה זרה. ניתן להניח שיש כאן גם רצון שלא לתמוך בעסקים המעורבים בעשייה שהיא רחוקה מהערכים הראויים בעיניהם. אפשר להניח גם שיש כאן סכנה של מראית עין – כניסת יהודי "כשר" לחנות כזו עשויה להכשירה בעיני אחרים. אפשר לעורר דיון הנוגע להחרמת חברות ובתי עסק בגלל כל מיני נושאים למשל – חברה שלאורך שנים מפרסמת מוצריה באופן שפוגע בדימוי הנשי, ומציג נשים מבחינה מינית, או עושה שימוש דומה בילדים.

או למשל החרמת חברה שידועה בהעסקת עובדיה באופן לא הוגן.

– לו היית שם

גם אתה היית רץ אחרי... (ספור תלמודי)

על שלושה מלכי ישראל כתוב שאין להם חלק לעולם הבא משום שעבדו עבודה זרה. הכריז רב אשי לפני תלמידיו בבית המדרש: מחר נפתח ונדרוש בחברינו. (מחר נלמד על המלכים שעבדו עבודה זרה – ירבעם, אחאב ומנשה, והוא מכנה אותם: חברינו)

בא המלך מנשה, נראה אליו בחלום ואמר לו, 'חבריי וחברים של

אביך' קראת לנו? מהיכן בוצעים בפת בברכת 'המוציא' אתה יודע? (אומר לו מנשה: איך אתה מעז בחוצפה לכנות אותנו

"חבריי"? הרי אתה פחות מאיתנו בתורה והלכה! והוא ממשיך ושואל אותו שאלת בקיאות כדי להוכיח לו שהוא לא יודע).

אמר לו רב אשי: איני יודע. אמר לו(מנשה): לא למדת מהיכן בוצעים 'המוציא', ואתה מעז לקרוא לנו 'חבריי'? (אתה

לא יודע בהלכה איזה צד של הלחם צריך לקרוע ועליו לברך לפני האכילה, ואתה מזלזל בנו?)

אמר לו רב אשי: למדני, ולמחר אדרוש בשיעור בשמך.

אמר לו (מנשה): מן המקום שבו קורמת הפת בעת האפייה. (מן המקום שבו הלחם אפוי היטב).

אמר לו רב אשי: מאחר שהנכם חכמים כל כך – מדוע עבדתם עבודה זרה? אמר לו (מנשה): לו היית שם, היית אווז

בשיפולי גלימתך ורץ אחרי האלילים (גם אתה לא היית עומד בקסם המושך שהיה לעבודה זרה באותו זמן) !!

רב אשי (352 - 427) היה מגדולי האמוראים ומראשי הדור השישי של אמוראי בבל, פעל עד תחילת המאה ה-5. רב אשי היה מעורבי התלמוד הבבלי. עמד בראש ישיבת סורא במשך 60 שנה.

למחר, אמר רב אשי בפתיחת הדרשה: נדרוש על רבותינו (מאחר שהבין את עוצמת הפיתוי האילי בו נאבק, לא קרא להם עוד 'מלכים רשעים' שאין להם חלק לעולם הבא, ואפילו לא 'חברינו'). [ע"פ תלמוד בבלי סנהדרין קב]

- האם תוכלו לדמיין את עצמכם בתרבות של עובדי אלילים? מה מושך ומפתה בה? האם ניתן להבינה ולהזדהות עמה? האם היא נראית לכם טבעית והגיונית וחופשית ומוסרית ועדיפה יותר או פחות מתרבות מונותאיסטית? ומתרבות אתאיסטית?
- האם צריך גם היום להיאבק בעבודת-אלילים? האם יש 'עבודת אלילים' בימינו, בחברה שלנו?

האם הצליחו חז"ל לבטל את יצר עבודה זרה? (ספור תלמודי)

אמר רב יהודה אמר רב, יודעין היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדו עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא [נמשכו לפולחן האלילים רק כי היה כרוך במיניות מופקרת, אורגיות וזנות מקודשת]. מתיב [מקשה על כך] רב משרשיא (ירמיהו יז) "כזכור בניהם מזבחותם [ואשריהם על עץ רענן על גבעות הגבוהות]" ואמר רבי אלעזר: כאדם שיש לו געגועין על בנו [הם באמת האמינו ודבקו בעבודה זרה!].

בתר דאביקו ביה [השיבו חכמים: האמונה בעבודה זרה באה להם רק לאחר שדבקו בה לצרכי תאוותם המינית בלבד]. תא שמע [בוא ושמע]: "ונתתי פגריכם על פגרי גלולכם" [ויקרא כו]. אמר, אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב [=שבטנם תפוחה מרעב בעיר הנצורה] שבירושלים. פעם אחת מצא תינוק [ילד] שהיה תפוח ומוטל באשפה. אמר לו מאיזה משפחה אתה? אמר לו ממשפחה פלונית אני. אמר לו, כלום נשתייר [מישהו חי] מאותה משפחה? אמר לו לאו, חוץ ממני. אמר לו אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו אתה למד? אמר לו הן. אמר לו אמור בכל יום 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'. אמר לו הס [=השתיק אותו הילד], שלא להזכיר בשם ה' שלא לימדו אביו ואמו [ישראלים שעבדו אלילים]. מיד הוציא יראתו [=פסלון עבודה זרה] מחיקו ומחבקה ומנשקה עד שנבקעה כריסו ונפלה יראתו לארץ ונפל הוא עליה, לקיים מה שנאמר: "ונתתי פגריכם על פגרי גלולכם" [ויקרא כו]

[שוב השיבו לו חכמים:] בתר דאביקו ביה [אמונה אדוקה כזאת של הילד היתה רק לאחר שדבקו באלילות מסיבות יצריות בלבד]. תא שמע (סיפור נוסף): "ויזעקו בקול גדול אל ה' אלהיהם" (נחמיה ט). מאי אמור? [מה אמרו?] אמר רב יהודה ואיתימא [ויש אומרים שאמר] ר' יונתן: בייא בייא, [ווי ווי], היינו [=זהו היצר הרע של עבודה זרה] דאחרביה לביטא [שהחריב את בית המקדש] וקליא להיכלא [ושרף את ההיכל] וקטלינהו לצדיקי [והרג את צדיקי העם] ואגלינהו לישראל מארעיהו [והגלה את ישראל מארצם] ועדיין הוא מרקד בין [בינינו]. כלום יהבתי לן אלא לקבולי ביה אגרא? [האם (אלוהים) לא נתת לנו אותו אלא כדי שנקבל שכר (כשנצליח לעמוד בפניו)?] לא איהו בעין ולא אגריה בעין [לא אותו אנו רוצים, ולא את שכרו אנו רוצים].

[ושוב השיבו חכמים:] בתר דאביקו ביה [אמונה אלילית אדוקה היתה רק לאחר שדבקו באלילות מסיבות יצר בלבד]. יתבו תלתא יומא בתעניתא בעו רחמי [ישבו שלושה ימים בתענית וביקשו רחמים, להצלה מיצר עבודה זרה]. נפל להו פיתקא מרקיעא דהוה כתיב בה [נפל להם פתק מהשמים]

שהיה כתוב בו] 'אמת' [=כלומר, שאלוהים מסכים לבקשתם]. אמר רבי חנינא, שמע מינה [למד מכאן ש]חותמו של הקדוש ברוך הוא 'אמת'. נפק כגוריא דנורא [יצא היצר כאריה של אש] מבית קדשי הקדשים. אמר לה [להם] נביא לישראל: היינו יצרא דע"ז [זהו יצר של עבודה זרה!] בהדי דקתפסי ליה אישתמיט ביניתא מיניה [בעת שתפסו אותו נמרטה שיערה ממנו] ואזל קליה [והלך קול זעקתו] (מכאב) מרחק של [בארבע מאה פרסי] [פרסה]. אמרו היכי ניעבד, דילמא משמיא מרחמי עליה? [אמרו: מה נעשה? שמא מהשמים ירחמו עליו] (אם ננסה להורגו)]. אמר להם נביא, שדיוהו בדודא דאברא וכסיוה באברא דשייף קליה [אמר להם הנביא: זרקו אותו בדוד של עופרת וכסו אותו בעופרת שתכסה את קולו] (ולא תישמע זעקתו)]. דכתיב (שכתוב, זכריה ב) "ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את האבן העופרת אל פיה". אמרי [אמרו] הואיל ועת רצון הוא, ניבעי רחמי איצרא דעבירה [אמרו נבקש רחמים שניפטר גם מיצר העבירה] (יצר המין)]. בעו רחמי [ביקשו רחמי שמים] אימסר בידיהו [ונמסר בידם]. חבשוהו תלתא יומי [כלאו] (את יצר המין) שלושה ימים]. איבעו ביעתא בת יומא לחולה ולא אשכחו [היו זקוקים לביצה בת יומה לחולה ולא מצאו] (מכיוון שפסק יצר המין בעולם לא נוצרו ביצים)] אמרו היכי נעביד [מה נעשה?] ניבעי פלגא פלגא מרקיעא לא יהבי [אם נבקש רק חצי, מחצית מהשמים לא יתנו]. כחלינהו לעיניה [עיוורו את עיניו של היצר] אהני ביה דלא איגרי איניש בקרובתיה [והועיל הדבר, ששוב אין אדם מתגרה (מינית) מקרובות משפחתו].

תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף סג, עמוד ב

- מה פירוש הביטוי "עבודה זרה - אין בה ממש"? מהי 'עבודה זרה'? הייתכן שכל תיאורי הדתות האליליות על האלים ופעולותיהם הם פרי דמיון תעתועים ותו לא?
- " יודעין היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדו עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא"- האם זה נראה לכם נכון? מהי לדעתכם הסיבה העיקרית לעבודה זרה - האם כבציטוט כאן, תאוות וחולשה מוסרית (למשל רצון להתיר יצרים ופריצות מינית)?; או חולשה לאומית (הרצון להתבולל בעמים ובתרבויות זרות)?; או חולשת המחשבה, טעות באמונה ובהבנה הדתית (כגון דמיונות והאנשת האל המופשט, הגשמתו בפסלים, תפיסות של ריבוי אלים ולא אל אחד, וכדומה)? ואולי יש מניעים אחרים?
- אליהו והתינוק - האם אליהו פעל נכון? האם ההצהרה 'שמע ישראל' היא משמעותית בעבורכם? איך אתם מבינים הצהרה זו?
- "לא לימדו אביו ואמו" - במה אתם ממשיכים את בית הוריהם, ובמה לא? מה לצערכם הוריהם לא לימדו אתכם?
- "נפלה יראתו" - איך אתם מתייחסים לנכונות של אותו ילד "למות על קידוש האליל"? האם זה דומה למוות על קידוש השם? והאם יש דמיון למוות למען ערכים אחרים, כמו "טוב למות בעד ארצנו"?
- "חותמו של הקב"ה - אמת" - למה הכוונה? האם אתם מכירים אדם שחותמו אמת? מהו חותמו של הקב"ה בעבורכם?

- "נפק כגורא דנורא" - מה עושה יצר העבודה הזרה בקודש הקודשים דווקא? האם הוא מהווה מקור סכנה או מקור לעוצמה עבודה? איך אתם מדמיינים את החיה המייצגת את ה'קודש קודשים' הפנימי שלכם?
- "שדיוהו בדודא דאברא" - האומנם התגברו החכמים על יצר העבודה הזרה? (הריגה, השתקה, הדחקה, מאבק...) האם בטל יצר עבודה זרה בימינו? ואולי הוא מתפרץ ולובש צורות חדשות?

'הרחבה: הרב קוק ופרופ' ליבוביץ' במחלוקת על ביטול 'יצרא דעבודה זרה'

חיי
ואל
אז

1. הראי"ה קוק: על תוצאות ביטול כוח 'יצרא דעבודה זרה'

"..כדי לפתח את האהבה האלוהית בתכלית שלימותה, ולהכניסה כולה באוצר החיים האנושיים, בחיי הצבור והיחיד, בחיי החברה והלאומיות, כדי שתחיה את האהבה במלואם בעולם, זאת תוכל עשות רק כנסת ישראל כשתשוב אל טבעה רעננותה, "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" (דברים ו'). תשים נשמה חיה ומאירה ברגש הדת הנרדם, אשר מאז שבטל יצרא דעבודה זרה, נסתלק כח החיים הרענן של יסוד האהבה האלקית מן העולם. כח האהבה האלקית, ככל כח טבעי בלתי מעובד שבנפש האדם, צריך הוא ללימוד של פיתוח וכשרון עבודה (...) ומתוך כשלון כח המוסרי, שלא היה אפשר לישראל לקבל רוב

טובה של החיים הבריאים והטובים, עד בא 'יום חבוש ד' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא', היה הכרח למעט צביון החיים מיסודו, הפראי הטבעי, לבטל יצרא דעבודה זרה, שאמנם הי' 'כגורא דנורא בבית קודשי הקודשים' (יומא, סט, ע"ב). הכח הרענן של האהבה הכללית לאלוהות, שעמד על טבעו החזק, ממנו לוקח היסוד לעבודת הקודש, בהעלותו עד מקומו ושרשו ועד תעודתו במציאות החיים הכלליים. אבל מאז אבד כח החיים של האהבה את ערכו הטהור, הרומנטיקה עם כל סעיפה לא תוכל עוד להחזיק מעמד בטהרתה 'מיום שחרב בית המקדש ניטלה...[טעם ביאה, החדוה המינית] וניתנה לעובדי עבירה' (סנהדרין עה ע"א) ובזה נטו קו שחור אחד על רוב הספרות הרומנטית מולדת זמן המחלה האנושית (...) לו היתה ההשפעה הדתית של ישראל באה בעולם בזמן שהיתה האומה חיה בטבעה המלא חיים בתוכה פנימה, אז לא קבלה עליה התכונה הדתית של אותן אומות העולם, שרוב עמנו שריו ביניהם, את אותה הצורה החשכה והעצובה, המצמקת את החיים ומקצרת את הנפש, ולא השפיעה ממילא פעולה חוזרת ג"כ על תכונת ישראל בעת הגלות והפזור בין העמים, ולא גררה אחריה כל אותן המדות הרעות הנגררות מקדרות הנפש ועצבון הרוח, בפרט כשהוא מתעטף בלבוש של קדושה ואלוהות, ולא יכלה להסב עליה את כל ההתקוממות הכללית, על כללות רגשי הדת וכוח האמונה הדתית, שהוא ביסודו כח החיים המוסריים לחיי הרוח הבריאים (...) ולא חזרה פעולה רעה זו ג"כ על ישראל, מצד החיקוי לאומות העולם. אמנם ההשפעה הדתית כלפי אומות העולם החלה בשעה שבישראל כבר בטל יצרא דעבודה זרה, "ואהבת את ד' אלוהיך בכל לבבך" שפירשוהו חז"ל "בשני יצריך" (ברכות נד ע"א), לא היה יכול להתקיים בכל מובנו. הבית השני לא היה בנין מלא וקיים, "ואכבדה חסר ה"א" (יומא כא ע"ב), היה חסר שכינה ורוח הקודש, האש של מעלה לא היתה פועלת פעולתה בפועל, לא היתה "רבוצה כארי" (יומא כא ע"ב) (...) וכיון שמהיסוד, מקור המחצב, כבר נטל כח החיים המלאים "במחשכים הושיבני כמתי עולם" (איכה ג'), לא היתה עת ללדת בנות חדשות, ומצד הכח הפנימי של האומה נאמר "רני עקרה לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגהינם כותיכו" (ברכות י ע"א). אמנם מאת ד' היתה נסיבה שסייע הקב"ה בידי אותם שקפצו לדחוק את הקץ [החלוצים החפשיים], לעשות את כנסת ישראל בעל כרחו "לתלמיד שלא הגיע להוראה ומורה" שעליו נאמר "כי רבים חללים הפילה" (עבודה זרה יט ע"ב), עד שקבלה הדת הכללית בעמים רבים אותו הציביון, הרועד והחלש, שאיננו יכול להתגבל יפה במרחב החיים הבהירים, ואיננו יכול להכנס כי אם בצורה של נזירות חשוכה [הדת הנוצרית], שהיא פחותה בכחה להלך עם החיים מכל מין עבודה זרה. (...)

אמנם אצל אותם העמים, ששאבו ממקורה דוקא בעת הדלדול והחלי הלאומי הכללי, נשארה חולשת הרוח ואי ההתאמה אל החיים הבריאים למום קבוע ברגש דתם, העז והצהלה איננו נמצא בהם כי אם לפי אותו הערך הפנוי מהשפעתו עליהם – שהטבע הבריא בעצמו מוכרח הוא להתקומם עליו. אם כן זוהי חובתם של ישראל עכשיו, בעת התעוררות החפץ באומה לחדש הכחות הלאומיים, לשאוף גם כן לחדש את כח ההשפעה הראשונה, שיצאה ממנה לעולם ברפיון כח ודלדול ובהתנגדות החיים, באמץ רוח ובגבורה והסכמת החיים. (...) וזוהי הנשמה של "הציוניות" שהיא מוטלת עדיין כגולם בלי רוח חיים. אז תחליף האומה כח לשוב לקדמת נעוריה וימי כלולותיה (ירמיהו ב'), למען ילמדו ממנה בהמשך הדורות כל העמים הנאורים איך לטהר את מושגיהם הדתיים שכבר קנו להם, ושהם עתידים לקנות, באהבת ה' הצרופה המלאה חיים ועז. (...)

מתוך: הרב אברהם יצחק הכהן קוק, 'אדר היקר' עמ' ל-לג, הוצאת מוסד הרב קוק

- כיצד מבין הרב קוק את אותו 'יצרא דעבודה זרה' שביטלו חז"ל? מה היו תוצאות הביטול הזה בישראל,

ובעמים והדתות שהושפעו ממנו? איך הוא מבין את המהפכה והיעוד של 'הציונו'

2. ישעיהו ליבוביץ': ביטול יצר עבודה זרה? אין אלה אלא דברי אגדה

"הכופר בעבודה זרה, אפילו עדין לא הודה בתורה- כבר יש בו מן ההודאה בתורה: אין הוא מודה, ובכל זאת הריהו כמודה. "כל הכופר בעבודה זרה כמודה בכל התורה כולה" (בבלי, קידושין מ' ע"א). וכן עדין אין הוא יהודי, ובכל זאת יש בו מן הראוי להיקרא בשם זה: "כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי" (בבלי, מגילה י"ג, ע"א). הפסוק הראשון בעשרת הדברות מוסב, לפי הפשט, על נותן הדברות, אולם משמעותו לגבי האדם היא באמור בפסוק השני. גם הרמב"ם, הרואה ב'אנכי' את מצוות עשה הראשונה, מסביר אותה במצוות לא-תעשה הראשונה: "הזהירנו מהאמין האלוהות זולתו", ופירושה של "האמונה" האמורה כאן היא, בהמשך הדברים- "שלא לעבוד זולתו".

(...) לכאורה, מדובר בעשיית "פסל וכל תמונה וגו'" לשון אחר: בעבודת אלילים במובנה המוחשי, אבל כבר ה"לא יהיה לך וגו'" הקודם לזה, מעמיק את המשמעות לאין ערוך. הרמב"ם, היודע שאילולי "הצאבה, הכשדים והכלדים, המצרים והכנענים" עברו ובטלו מן העולם, יודע עם זאת שהדבקות בעבודה זרה בהתגלמויותיה השונות והמשונות לא בטלה, ושכוחה על נפש האדם מוסיף להיות עצום, עד כדי כך שאין מחוסנים מפניה אף שלומי אמוני ישראל עד היום: "איך השאירו וקיימו בזה הדמיון שעמדה כנגדו התורה אלפים מן השנים ולא נמחה זכרו ועומד רישומו" (מורה נבוכים חלק ג', פרק ל"ה). האגדה מספרת שאנשי כנסת הגדולה הצליחו להדביר את יצר הרע [של עבודה זרה] בישראל (בבלי יומא סט', ע"ב). אך אין אלה אלא דברי אגדה. מעולם לא פסק בעולמה של היהדות המאבק הנואש של האמונה בה' אחד נגד המשיכה הטבעית של האדם- ובכלל זה גם האדם מישראל- לאלילות, אף במסווה של אמונה בה' אחד. קשה על האדם ההבדלה בין קודש לחול, בין הבורא שהוא לבדו כדברי הרמב"ם "מצוי אמת" (הלכות יסודי התורה, פרק א') והוא לבדו קדוש קדוש קדוש, ובין מעמדו הוא בעולמו, שהוא חולין. (...) לעומת זה קלה ונוחה לאדם המיסטיקה- לשון אחר: האלילות, המטשטשת את ההבדלה בין קודש לחול (...) באלילות הקלאסית האלים שייכים למציאות הטבעית. באלילות הסמויה של הנצרות האל מתגלם באדם. בקבלה, הספירות והפרצופים הם בחינת אלוהיות המהוות את העולמות או על כל פנים חודרות אותם, עד "לית אתר פנוי מיניה כלל" (פרפראזה על מאמרו של עובד האלילים תאלס איש מילטוס: "הכל מלא אלים"), וזאת לעומת מלוא כל הארץ **כבודו** (!), עם השאלה "איה מקום כבודו?". (...) ביטוי להפיכת האמונה ל"עבודה זרה" הוא סילוף של מושג "הקדושה". ראיית קדושה, במובן של ציון מהות, בדבר מן הדברים שבמציאות הטבעית או ההיסטורית היא העלאתו לדרגת אלוהות, ז. א. "עבודה זרה". (...) אין העגל דוקא זהב: אפשר שיהיה גם אבן, אפשר שיהיה מקום, או ארץ, או אומה, או אף רעיון ("הגאולה המשיחית"), או אישיות מסוימת. מול הפסוק הסמוך לסיומה של פרשת ציצית, המטיל על ישראל את חובת החתירה לקדושה, ומתנה את הקדושה במילוי חובה אדירה זו, נמצא בתורה- במרחק ארבעה פסוקים ממנו- פסוקו של קורח: "כל העדה כולם קדושים": הקדושה כתכונה אימננטית של ישראל. ההבדל שבין הקדושות הללו הוא הבדל שבין האמונה בה' ובין עבודה זרה. יש לציין שלקו האילולי של קורח-ההאלהה של עם ישראל- היו ממשיכים במסורת היהדות, מרבי יהודה הלוי של "הכוזרי" (להבדיל מן המשורר האלוהי של סליחות ותפילות, שהן תעודות נעלות של אמונה טהורה), דרך המהר"ל, ועד לזרמים מסוימים בחסידות ועד לרב קוק, אשר בהגותו הפך העם היהודי הריאלי ל"נפש האומה", שהיא **כנסת ישראל** של המדרש, שהיא השכינה המיסטית, שהיא ספירת **מלכות** שבאלוהות. נמצא, שהמתרחש בעם היהודי

הוא תהליך באלוהות עצמה. כאן המציאות הדתית נעשית מיתולוגיה אלילית, והאמונה-עבודה זרה, אשר פירותיה מתגלים בתלמידיו ותלמידי-תלמידיו של הרב קוק.

ישעיהו ליבוביץ', מתוך הערך "עבודה זרה", לקסיקון התרבות היהודית בזמננו, הוצאת עם עובד, עמ' 379

© זכויות יוצרים שמורות לעם עובד <http://www.am-oved.co.il>

ישעיהו ליבוביץ' - (ריגה-ישראל 1903 – 1994) מדען, הוגה דעות ואיש-רוח ישראלי. פרופסור לביוכימיה באוניברסיטה העברית בירושלים ועורך האנציקלופדיה העברית. בהגותו הדגיש את חשיבותה של ההלכה ועבודת האלוהים כתכלית החיים הדתיים. ראה בדת מערכת ערכית ולא מערכת טענות עובדתיות על העולם או ההיסטוריה, ולכן גרס הפרדה מוחלטת בין דת ומדע. הדת קוראת ל"עבודת אלוהים" שהוא בלבד קדוש, כלומר להתנגדות לראות קדושה בדבר כלשהו בעולם, בדברים, מעשים, ערכים, מוסדות, או אנשים. כל דבר עשוי להפוך ל"אליל" אם מקבלים אותו כקדוש, כערך עליון, ומהות היהדות היא מאבק ב'עבודת אלילים'.

- לדעת ליבוביץ', האם הצליחו חז"ל במאבקם נגד היצר של עבודה זרה? במה הוא יכול להתבטא?
- מה ההבדל בהבנת המושג "יצר עבודה זרה" בינו לבין הרב קוק? איזו סכנה שונה מדגיש כל אחד מהם?
- למי משניהם אתה מרגיש קרוב יותר? האם יש לך התייחסות אחרת משניהם לביטול יצר ע"ז?

האלים החדשים" – המיתולוגיה של המותגים, התרבות הצרכנית"

כאלילות

עבודה זרה היא במידה רבה ייחוס כוח מוגדל לבעל כוח מוגבל. בימינו אפשר לזהות הערצה לכוכבי תרבות פופולרית, קבוצות העוסקות בספורט, או מותגים שהם מוצרי צריכה- ככזו.

לפניכם נקודות מתוך תזה המפרשת את הפסיכולוגיה האנושית המניעה את עולם הצרכנות. אופציה לפרשנות האלילות המודרנית.

מתוך הספר: **האלים החדשים – המיתולוגיה של המותגים** מאת שמואל ורשבסקי ולייך סיגן

האמונה והדת דענו ככל שהטכנולוגיה התפתחה, והיום אנחנו מתחבטים יותר בחוברות הפעלה למכשירי אלקטרוניקה עתירי לחצנים, ומזמזמים פחות מתוך ספרי תפילה.

כנראה שלמרות הכול, הצורך להאמין והצורך להשתייך הם חזקים מאוד, גם אצל מתפקדים קיצוניים. בסך הכול כבני תמותה אנחנו מועדים לתחושות של פחד וחוסר בטחון בגלל קיומנו הזמני והמעורער ביקום. אלה שמאמינים מוצאים בדרך כלל מרפא בדת. היא מחזקת ברגעים הקשים ונותנת תחושה שיש יד מכוונת. במילים אחרות מי שמאמין מרגיש שהוא לא לבד במשחק החיים. לעומת זאת, אלה שפחות מאמינים נוטים פעמים רבות לתחושת ריקנות וחוסר מטרה. ברגעים כאלה הם שואלים את עצמם כול מיני שאלות כמו "בשביל מה אני חי?" או "מה התכלית האמיתית בכול מה שאני עושה?", ומחפשים חיזוקים חיצוניים כדי לקבל תקווה ולהתעודד. החורים שנותרו בנשמה בגלל אמונה שכבתה יכולים להתמלא לרגע במשמעות בזכות מה שהמותגים מציעים. הם מציעים חברות אמיתית, טעם לחיים, וקשר רגשי עם אהוב רחוק. אבל אם הם מציעים את הדברים הללו רק בג'ינגלים וכרזות ואין מאחוריהם כל אמת או חזון, הם לא יגיעו רחוק. מרבית מותגי העל הפכו ל"דת החדשה", משום שהערכים שהוצמדו להם תאמו תפיסות אמיתיות. (עמ' 25)

משחק 'האלילים החדשים':

מטרת המשחק: בירור הצורך האנושי ב'מותגים', ודיון בשאלה מתי היחס למותגים בחיינו הופך ל'עבודת אלילים'? האם זה בגלל התוכן של המותגים (מוצרי תרבות חומרנית צרכנית נהנתנית), או בגלל דרך ההתייחסות שלנו (סגידה, הערצה...) וכד'

מחלקים לקבוצה שתי ערימות של קלפים. בערימה אחת של הקלפים יופיעו אלים מפנתיאון התרבות היוונית-רומית, עם תיאור המאפיין המיתולוגי שלהם. בערימת הקלפים השנייה יהיו 'מותגים' מפורסמים, עכשוויים. כל אחד בקבוצה יגריל לעצמו שני קלפים, אחד מכל ערימה. בשלב הראשון לא תהיה התאמה בין זוגות הקלפים שחולקו אקראית, ולכן כולם יקומו וינסו למצוא 'זוג מתאים' (אליל – מותג) בין המשתתפים האחרים, ויחליפו קלפים ביניהם. ואז חוזרים למעגל ומי שרוצה מראה ומקריא את זוג הקלפים שבידיו, ומדברים על זה.

המותגים המוצעים מול האלים. על כרטיסי האלים יופיע, כאמור, סיפורם.

מותגי על	אלים וגיבורים
BMW	פגסוס, הסוס המעופף
ברבי	יונו, אלת הנשים הפרטית
דיסני	הסטיה, אלת התום והמשפחה
דנונה	הגייה, אלת הבריאות
הארלי דווידסון	הדס, אל האופל
חלונות	יאנוס, אל הפתחים וההתחלות
לגו	דיידלוס, הגאון הממציא
ליווי'ס	אפולו, האל המרדן
מרלבורו	פאנוס, אל המרעים ווהמרחבים
נוקיה	קופידון, אל האהבה והקשר בין האנשים

נייקי	ניקה, אלת הנצחון
CNN	פאמה, אלת התהילה והמשמעות
קוקה קולה	נקטר, משקה האלים

אם נניח שיכול אדם להסכים עם חברו לגבי מה ששניהם דוחים, מבלי להסכים עימו לגבי מה הם מודים [האמונה באלוהים]... המאמין יוכל לשתף פעולה עם האגנוסטי והאתאיסט, אם שלושתם כאחד יכוונו את מאמציהם למלחמה בעבודה זרה. הכרחי שנחנך את תלמידינו להבין עד כמה חי עדיין יצר הרע של עבודה זרה בקרבנו... לדעת חז"ל הוא אינו מצטמצם בפולחן פסלים, אלא כל פולחן... התביעה לנאמנות מוחלטת לכוח פוליטי כלשהו כמוה כע"ז, אולם יצר הרע של ע"ז אינו חייב ללבוש צורה של שאיפה פוליטית לכוח אבסולוטי. פיתוייו עלולים להתגלות גם בחיי הפרט... חז"ל משתמשים במונח "כאילו עובד עבודה זרה" כשהם דנים בקווי אופי והתנהגות... (דוד הרטמן 'מסיני לציון')

על היחס לגוף, לצרכיו ותענוגותיו

איזה מעשים נאים - של הקב"ה או של בשר ודם?

שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא: איזה מעשים נאים - של הקב"ה או של בשר ודם?

(מה עדיף: דברים שנוצרו ע"י אלוהים מהטבע, או דברים שיוצר האדם?)

אמר לו (רבי עקיבא): של בשר ודם נאים. (עדיפים מעשי ידי אדם).

אמר לו טורנוסרופוס הרשע: הרי השמים והארץ יכול אתה

לעשות כהם?

אמר לו ר' עקיבא: לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות,

שאין שולטין בהן, אלא בדברים שהן מצויין בבני אדם. (לא חכמה

להשוות דברים שהם למעלה מכוחו של אדם לעשותם).

אמר לו (טורנוסרופוס): למה אתם מולים? (עושים ברית מילה?)

אמר לו: אף אני הייתי יודע שאתה עתיד לומר לי כן, לכך

הקדמתי ואמרתי לך מעשה בשר ודם הם נאים משל הקב"ה.

הביאו לי (=לרבי עקיבא) שבולים וגלוסקאות (=לחמניות), אמר לו

(רבי עקיבא לטורנוסרופוס) אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם

אין אלו נאים? (לא עדיף לאכול לחמניות מחיטים?)

הביאו לי (=לרבי עקיבא) אנוצי פשתן וכלים (=בגדים) מבית שאן,

Quintus Tineius (לטינית) קווינטוס טיניאוס רופוס (מכונה בתלמוד טורנוסרופוס) היה, (? - 134 Rufus נציב רומא ביהודה בשנים 130-134. רופוס היה בונה העיר האילית איליה קפיטולינה ובתקופתו פרץ מרד בר כוכבא.

רבי עקיבא בן יוסף (מכונה תדיר: רבי עקיבא) היה תנא ארצישראלי, מגדולי חכמי ישראל. על פי המסורת, חי כבר בימי חורבן בית שני, ועד ימי מרד בר כוכבא. ללימוד התורה הגיע בגיל מבוגר לאחר שלפי המסורת דרשה זאת ממנו אשתו, בתו של העשיר כלבא שבו. רבי עקיבא היה מנהיג הרוחני של מרד בר כוכבא, וישנן עדויות להשתתפות תלמידיו במרידה. הוא נזכר בתלמוד הבבלי קרוב ל-1,500 פעמים. נחשב לסמל למסירות נפש על התורה. נהרג על קידוש השם – והיה בין עשרת הרוגי מלכות במרד בר-כוכבא.

אמר לו (רבי עקיבא לטורנוספורוס) אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם, אין אלו נאים? (לא עדיפים הבגדים על הצמח שממנו מכינים אותם?)

אמר לו טורנוסרופוס: הואיל והוא (=הקב"ה) חפץ במילה, למה אינו יוצא מהול ממעי אמו? (אם הקב"ה רוצה את ברית המילה, למה התינוק לא יוצא מראש באופן כזה, למה צריך לחתוך בבשרו?)

אמר לו ר' עקיבא: ולמה שוררו יוצא בו, לא תחתוך אמו שוררו? (אם העובר יוצא יחד עם חבל הטבור, זה אומר שלא צריך לנתק

אותו?) ולמה אינו יוצא מהול, לפי שלא נתן הקב"ה לישראל את המצות אלא כדי לצרף בהן, לכך אמר דוד (כל) אמרת (אלוה) [ה'] צרופה וגו'" (התינוק לא יוצא מהול, כדי שאביו יקיים את המצווה הלא פשוטה שנצטווה עליה)

תנחומא תחילת פרשת תזריע

- למה לטורנוספורוס כל כך איכפת שהיהודים עושים ברית מילה לבניהם?
- האם ההוכחות שמביא רבי עקיבא לכך שמעשי בני אדם עדיפים על מעשי האל משכנעות?
- למה המדרש מדגיש שהבגדים שרבי עקיבא מביא כדוגמא נוצרו בבית שאן?
- רוב עצום מעם ישראל מקיים את מסורת ברית המילה. יחד עם זה יש המתנגדים לה. מהי עמדתכם?

גוף האדם – מתנה או כלי

לכאורה, מתוך הדיון של טורנוספורוס ורבי עקיבא נראה שהרומאים לא האמינו בשינוי שמחולל האדם כשהוא משתמש במתנות שניתנו על ידי הטבע. אך ישנן דוגמאות המעידות על כך שהתרבות הרומית התערבה גם התערבה – המים הובאו אל העיר בעזרת אמות מים שהטו את הזרימה, בעוד שבתרבות המזרחית הלכו להביא מים ממקור המים הקרוב. הרומאים כבשו דרכים רחבות שחייבו פריצת שבילים והורדת הרים, הם סללו כבישים והקימו גשרים, הבנייה האדירה שניכרת באתר, כמו ברבים מהאתרים הארכיאולוגיים שחשפו את הבנייה הרומית, מעידה על עשייה תרבותית המשתמשת בטבע כמשאב בלתי נדלה.

בבסיסו של הויכוח עומד כמובן היחס לאדם. התרבות ההלניסטית – הרומית ראתה באדם את תכלית הבריאה. ככזה נחשב גופו למתנה שאין לפגוע בה, ולהיפך: כל הקיום האנושי צריך היה להביא לסיפוק צרכיו של הגוף, ועינוגו. ברית המילה נתפסה כפגם בלתי נסלח ביצירה שמימית שעל שלמותה צריך היה האדם לשמור מכל משמר. בתרבות היהודית נתפס גופו של אדם ככלי המשמש את קידומן של נפשו ורוחו. גם בתרבות היהודית מחויב האדם לשמור על גופו: "ונשמרתם לנפשותיכם מאוד." ועם זאת הגוף לא הופך למקודש. הפגיעה הפיסית באיברו של התינוק אמורה להכניס את הילד הרך לתוך ברית לאומית שבבסיסה ערכים, תרבות ומוסר משותפים.

בתוך הויכוח של רבי עקיבא וטורנוספורוס קיימת גם תפיסתם השונה לגבי גורל האדם. בעוד רבי עקיבא מאמין בהתערבות וביכולת של אדם להכתיב מהלכים בעקבות התערבות זו, הרי שטורנוספורוס מעיד על התייחסות הפוכה – אין להתערב, ביחס לחייו של אדם, עליו לקבל את הניתן לו משמים.

אם תרצו, ויכוח זה, שמתקיים גם על רקע מה שאנו מכירים כמרד בר כוכבא, ובתוכו את מעורבותו העזה של רבי עקיבא, יכול להעיד באופן מטפורי גם על תפיסות שונות ביחס למעורבות אנושית במהלכים היסטוריים.

טקסט נוסף המחבר בין הנושא שלנו למרד מובא להלן:

כמה נאים מעשיהן של אומה זו!?

רבי יהודה (בר אלעאי) היה תנא (חכם בתקופת המשנה) שחי במאה השנייה לספירה. מגדולי תלמידיו של רבי עקיבא. מאות מובאות מדבריו נזכרו בששה סדרי משנה, והוא התנא שפסקיו מוזכרים במשנה, במספר הגדול ביותר מבין התנאים האחרים.

...ישבו רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון וישב יהודה בן גרים לידם.

פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהן של אומה זו [=רומי]: תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק.

נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר: כל מה שתקנו – לא תקנו אלא לצורך עצמן, תיקנו שווקים – להושיב בהן זונות, מרחצאות – לעדן בהן עצמן, גשרים – ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם, ונשמעו למלכות [הלשין לשלטונות הרומאים]. אמרו: יהודה שעילה – יתעלה, יוסי ששתק – יגלה לציפורי, שמעון שגינה – יהרג. הלך הוא ובנו והתחבאו במערה [...].

תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף ל"ג עמוד ב'

- מה ההבדל בין ברית המילה ש"מקלקלת" את הגוף לבין הבנייה הרומית שפוגעת בנוף?
- מה היית אומר ועושה לו היית אז במקום החכמים?
- האם יש דמיון למעצמה גדולה כגון אמריקה כיום? האם לארה"ב יש אידיאלים משותפים איתנו, או שהכל אינטרסים ושיקולי תועלת עצמית שלהם?

רומא וארה"ב: "ארצות הברית תקדם באופן אקטיבי את הדמוקרטיה והחירות בכל אזורי העולם".

בעקבות פיגועי ה-11.9.2001 החליטה ארה"ב בראשות הנשיא ג'ורג' בוש לצאת למלחמה נגד שלטון הטליבאן באפגניסטן ואחר כך גם נגד שלטונו של סדאם חוסיין בעיראק.

בנאום בפני העצרת הכללית של האומות המאוחדות מנה בוש את הפרות החלטות מועצת הביטחון על ידי משטרו של סדאם חוסיין בנושא פיתוח והשגת נשק להשמדה המונית, עידוד הטרור, והפרת זכויות האדם של אזרחי עיראק, ודרש מהאומות לנקוט בפעולות על מנת להכריח את עיראק לציית להחלטות אלה, אחרת יהפוך הארגון לבלתי רלוונטי. הוא הזהיר את עיראק שאם היא לא תציית להחלטות, השימוש בכוח יהיה בלתי נמנע.

בנאום בפני צוערי המכללה הצבאית בוסט פוינט, הציג הנשיא את מה שנודע כ"דוקטרינת בוש":

- ארצות הברית לא תהסס לפתוח במלחמת מנע אם היא או בעלות בריתה יהיו מאוימות על ידי טרוריסטים או "מדינות פורעות חוק" המייצרות נשק להשמדה המונית.
- במידה שלא יימצאו פתרונות בזירה הבינלאומית, תהיה לארצות הברית הזכות לפעול באופן חד צדדי.
- ארצות הברית תקיים עוצמה צבאית בלתי ניתנת לערעור.
- ארצות הברית תקדם באופן אקטיבי את הדמוקרטיה והחירות בכל אזורי העולם.

מול עמדה מוסרית מנומקת זו קמו מתנגדים למלחמה:

"לא תיקנו אלא לצורך עצמם"

מפגינים נגד המלחמה צועדים אל בניין הקפיטול בווישינגטון, ספטמבר 2007

האווירה הציבורית בארצות הברית בעקבות פיגועי 11 בספטמבר הובילה בהתחלה לתמיכה כמעט מלאה במלחמה בציבור האמריקני. אולם, ברוב מדינות אירופה המערבית ראה הציבור את מדיניות ארצות הברית, כשימוש ציני באירועים טראגיים על מנת לקדם אינטרסים אחרים, כגון השתלטות כלכלית על המשאב המרכזי של עיראק - הנפט. התעקשות ארצות הברית לצאת למלחמה גם ללא תמיכת האומות המאוחדות הובילה לגל של הפגנות באירופה כנגד המלחמה.

- האם "לא תיקנו אלא לצורך עצמן"? מה ההבדל בין המעצמות, ארה"ב לעומת האימפריה הרומית?

מה מניע מעצמות

אפשר להשוות בין הדיון המתקיים בין חכמים לבין הדיון המתקיים בימינו סביב מעמדה של ארה"ב בעולם. האם ארה"ב היא מופת לחופש, להקניית שוויון הזדמנויות ולהתפתחות אנושית, טכנולוגית, פוליטית תרבותית, או שהיא משתמשת בכוחה הרב כדי להכניע עמים ותרבויות על מנת לקדם את האינטרסים הכלכליים שלה?

ארצות הברית נחשבת למנהיגת העולם החופשי. ככזו יש לה מסרים וערכים שהיא הייתה רוצה להפיץ ולחלוק עם העמים כולם. האמונה בזכויות בסיסיות שכל אדם זכאי להן היא אמונה בסיסית שהומניסט אמיתי צריך לחתור לקיומה בכל העולם.

בארה"ב עצמה מתנהל דיון לאורך שלוש מאות על מידת המעורבות הפוליטית העולמית הראויה למעצמה כמות.

~~האחריות הלאומית לגורל אומות אחרות עולה כאן לדיון. מאז מלחמת העולם השנייה לכאורה השאלה הוכרעה~~

וארה"ב מעורבת לאורך שנים בסכסוכים רבים ברחבי העולם. האם ניתן לראות בכך רק ניצול ציני של מעמדה לצבירת כוח? כמו שמאשים בסיפור רבי שמעון בר יוחאי את רומא? או שניתן לזהות כאן בנוסף מניע ערכי נאצל לדאוג לזכויות כל בני האדם באשר הם?

לעינוגי הגוף הקימו הרומאים מתקנים מרהיבים שנמצאו בכל פוליס.

אלה מצויים גם באתר זה:

בית המרחץ, הקרדו, קובת הזונות, התיאטרון, בתי השימוש
הציבוריים.

לפניכם התייחסות של המקורות היהודיים לחלק ממתקנים אלה. אתם
מוזמנים לבחור מהם, וללמוד את המקורות המתאימים עם הקבוצה.

בבית המרחץ – מרחב חשוף משותף: רבן גמליאל ופסל אפרודיטי

שאל רומאי את רבן גמליאל שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי (שמוצב בו פסלה של אלת האהבה הרומית);

אמר לו (הרומאי), כתוב בתורתכם "ולא ידבק בידך מאומה, מן החרם" (מהאילים. דברים יג, ח) -

מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי?

אמר לו (רבן גמליאל): אין משיבין במרחץ.

כשיצא אמר לו (רבן גמליאל), אני לא באתי בגבולה (לא נכנסתי

למקדשה), היא באה בגבולי (העמידו את הפסל בבית המרחץ

לקישוט, לאחר שכבר בנוהו לטובת ציבור המתרחצים);

אין אומרין נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי, אלא נעשית

אפרודיטי נוי למרחץ.

דבר אחר, אם נותנין לך ממון הרבה, אתה נכנס לבית עבודה זרה שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה? וזו

עומדת על הביב וכל העם משתיינין בפניה! (אפילו אם היו משלמים לך הרבה, לא הייתה מוכן בבית הפולחן שלך

להתנהג לפני הפסל, כפי שמתנהגים בפניו בבית המרחץ!) לא נאמר אלא "אלוהיהם" (דברים ז, כה; דברים יב, ג-ב)

את שהוא נוהג בו משום אלוה, אסור; ואת שאינו נוהג בו מנהג אלוה, מותר.

משנה, מסכת עבודה זרה, ג', משנה ד'

רבן גמליאל דנבנה (או: רבן גמליאל השני) חי בשלהי המאה הראשונה ותחילת המאה השנייה לספירה. היה מנהיג רוחני ונשיא ישראל אחרי המרד הגדול וחורבן בית המקדש השני, ממשיכו של ר' יוחנן בן זכאי ביבנה. בן למשפחת הלל הזקן. סבו של רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה.

- במסגרת משמאל מובאת משנה המעידה על כך שרבן גמליאל לא תמיד נהג בעצמו על פי ההלכות

שהיה שותף בקביעתן. איזו תכונה של רבן גמליאל לא

מאפשרת לו על פי עדותו

לקיים את ההלכה? האם

עובדה זו מוסיפה / משנה

משהו לגבי העובדה שנהג

ללכת לבית המרחץ?

רסץ (רבן גמליאל) לילה הראשון
שמתה אשתו.

אמר לו תלמידיו:

לא למדנתנו, רבנו,
שאבל אסור לרחץ?
אמר להם:
איני נשאר כל אדם,
אסניס אני.

(ברכות, ב, ו)

- לפי תשובת רבן גמליאל, האם ראוי או לא ראוי לרחץ בבית

מרחץ שיש בו פסלים של אלים רומאים, ואלות עירומות?

- איך היום אתם מבינים את הציווי "לא יהיה לך פסל"? האם

ובמה הוא רלוונטי לחיים שלנו?

בודהה פרטי / רמי פורטיס

מחליד וסתם עומד אצלי
אלוהים סינטטי וקצת לא
אופנתי

הוא לא אסיר הוא לא עשיר
הבודהה הפרטי שלי

יש לי בבית אלוהים פרטי
על המדף בחדר זקוף ומלכותי
הוא לא ישן רק מתבונן שותק
וחיובי אלוהים אלסטי גמיש
וחסכוני

יש לי בבית אלוהים פרטי
בין הספרים של ניטשה קטן
וחייכני
הוא לא עובד הוא רק עומד
כמו פסל סביבתי
אלוהים מפלסטיק ועץ לא
אמיתי

יש לי בבית אלוהים פרטי
סופרמן טיבטי זקן ומסתורי
הוא לא משמיד הוא לא

- מה התפקיד של פסל בודהה על המדף?
- איך הכותב מתייחס אליו? האם היחס אליו הוא עבודה זרה?
- ספרו על חפצים פרטיים שהם משמעותיים עבורכם.

התיאטרון: מותר או אסור?

לימדו חכמינו: ההולך לאצטדיון (בו נלחמים
גלדיאטורים) ולקרקס וראה שם את לוחשי הנחשים
ואת הליצנים והמוקיונים, הרי זה מושב ליצים,
ועליהם הכתוב אומר (תהלים א, א-ב) אֲנָשִׁי

הָאִישׁ- אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֶצֶת רָשָׁעִים; וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד, וּבְמוֹשֵׁב לִצִּים לֹא יָשָׁב. כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חָפְצוֹ;
למדת שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה.

דעה אחרת: הולכים לאצטדיון - מותר, מפני שצווח ומציל (מזהיר בצעקות את מי שעומד ליהרג שם בקרבות לשעשוע
הקהל),

ור' נתן מתיר מפני שני דברים: אחד מפני שצווח
ומציל, ואחד מפני שמעיד עדות אשה להשיאה (רואה
את בעלה שנהרג בקרבות הגלדיאטורים ומעיד שהיא אלמנה).

רבי נתן, או רבי נתן הבבלי, היה תנא בבלי בדור
הרביעי. עלה בצעירותו לארץ ישראל, כיהן כאב בית
דין בסנהדרין שבאושא, תחת נשיא הסנהדרין, רבן
שמעון בן גמליאל. מיוחסת לו המסכת אבות דרבי נתן,
שהיא כעין גרסה מורחבת ומפורטת של מסכת אבות.
מרביתו של רבי יהודה הנשיא.

רבי מאיר היה מגדולי התנאים בדור הרביעי, ממנהיגי התקופה שאחרי מרד בר כוכבא. ונקרא מאיר היות ש'האיר' עיני חכמים בהלכה'. אשתו ברוריה, בתו של רבי חנינא בן תרדיון, נחשבת לאישה חכמה ובקיא בתורה. רבי מאיר היה בין החכמים שייסדו מחדש את הסנהדרין באושא, לאחר שנעקרה ונסגרה ביבנה, בעקבות המרד. תרומתו לעולם ההלכה ולכינונה של המשנה היא משמעותית. היה תלמידו של אלישע בן אבויה, "אחר", ושמר על קשר איתו גם כשכפר בעיקר. נאלץ ככל הנראה לגלות לבבל ולהיקבר שם. על-פי מסורת אחרת, הוא נטמן בקבר רבי מאיר בעל-הנס שבטבריה.

לימדו חכמינו: אין הולכים לתיאטרון ולקרקס מפני שמזבלין שם זיבול (מקיימים פולחן) לעבודת כוכבים, דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: מקום שמזבלין (שעושים פולחן אלילי) אסור מפני חשד עבודת כוכבים, ומקום שאין מזבלין שם אסור מפני 'מושב לצים'.

ע"פ תלמוד בבלי, מסכת עבודה זרה, יח ב'

- מתי החכמים מחליטים לאסור או להתיר הליכה לאצטדיון (גלדיאטורים), לקרקס ולתיאטרון?
- האם שלושת הבילויים הללו דומים, או שונים?
- לאיזה בילויים אתם עצמכם אוהבים לצאת, ואיזה סוג בילוי לא תצאו? למה לא?
- המילה בילוי בעברית היא מהשורש ב. ל. ה, משמעותה לבלות, לכלות, לבזבז זמן. האם נכון לכנות כך "ציאה"?

- תרגיל תיאטרלי על בימת התיאטרון:

בחרו מבין הסצנות הבאות אחת והמחיצו אותה על הבמה:

1. ילד שרוצה מאוד ללכת לראות את מופעי התיאטרון, או לאיצטדיון ספורט בעירום, או קרב גלדיאטורים לחיים ולמוות (הנאבקים הם עבדים, שבויי מלחמה) ואימא שלו לא מרשה לו.

2. שני חברים מתווכחים לאן ללכת: לתיאטרון, או לקרקס? המחיצו את הקטע, השתמשו בתחפושות הקיימות באתר, צלמו את עצמכם מציגים, ושלחו לאתר הרשות הטבע והגנים. הצגה מקורית ומוצלחת במיוחד תזכה את המציגים בפרס!

זנות – שני סיפורים

1. פנטקקה מוריד גשמים (ספור תלמודי)

הרה – אלת הנישואין וחיי המשפחה.
מצויירת כמטרונה השולטת בביתה

ר' אבהו ראה: פנטקקה יתפלל וירדו גשמים
[פנטקקה ביוונית: בעל חמישה חטאים, רשע גמור].

ירדו גשמים [ונפסקה הבצורת].

שלח ר' אבהו והביאו. אמר לו: מה אמנותך?

אמר לו: חמש עבירות עושה אותו האיש [אני] בכל יום:

משכיר זנות, מקשט תיאטרון, מכניס כליהן [בגדיהן] למרחץ,

מטפח [מוחא כפיים] ומרקד לפנין ומקיש בצלצלים לפנין.

אמר לו: ומה מעשה טוב עשית?

אמר לו: פעם אחת היה אותו האיש [אני] מקשט תיאטרון,

באה אשה אחת ועמדה לה מאחורי העמוד ובכתה,

ואמרתי לה: מה לך? ואמרה לי: בעלה של אותה האשה חבוש,

ובקשתי לראות מה אעשה ואפדנו...

[בעלי כלוא, ואאלץ לעבוד בזנות כדי לאסוף כסף לשחררו]

מכרתי מטתי ומצעי ונתתי לה את דמיהם [כסף מכירתם],

ואמרתי לה: הילך, פדי בעלה ולא תחטאי.

אמר לו: כדאי אתה להתפלל ולהענות.

[ראוי אתה שבזכותך נפסקה הבצורת]

(תלמוד ירושלמי, מסכת תענית פרק א, הלכה ד)

• מה המסר של הסיפור, לדעתכם?

2. באו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו (ספור תלמודי)

מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית. (הקפיד מאוד ללכת עם ציצית). שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת

ארבע מאות זהובים בשכרה. (שנחשבת כל-כך, שמרוויחה הון)

שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבעה לו זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב לו על פתח ביתה.

נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ארבע מאות זהובים בא וישב על הפתח.

אמרה היא: יכנס. יכנס.

הציעה לו שבע מטות. (הכינה את חדרה המפואר לקראתו)

שש של כסף ואחת של זהב, ובין כל אחת ואחת סולם של כסף; ועליונה של זהב.

עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישוב ערום כנגדה.
באו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו, (נראה שמרוב הקפדה את הציצית לא הסיר, ופתאום ראה אותה)
נשמט וישב לו על גבי קרקע, (התחרט וירד לרצפה) ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע.

אמרה לו: גפה של רומי (מעין שבועה רומית), שאיני מניחתך עד שתאמר לי
מה מום ראית בי.
אמר לה: העבודה (מעין שבועה יהודית), שלא ראיתי אשה יפה כמותך,
אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתוב בה "אני ה' אלהיכם"
שתי פעמים: אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר, עכשיו
נדמו עלי כארבעה עדים. (ארבע הציציות הזכירו לי את המחויבות לתורה)
אמרה לו: איני מניחתך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם
רבך ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה.
כתב ונתן בידה.

עמדה וחילקה כל נכסיה, שליש למלכות ושליש לעניים ושליש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות (עזבה הזונה את
עיסוקה, ומכרה את כל מה שהרוויחה) ובאה לבית מדרשו של ר' חייא.
אמרה לו: רבי, צוה עלי ויעשוני גיורת, (ביקשה להתגייר).
אמר לה: בתי, שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים? (אחד מתלמידי מצא חן בעיניך?) הוציאה כתב מידה ונתנה לו.
(הראתה לו את שמו של התלמיד)
אמר לה: לכי זכי במקחך. (אמר לה רבי חייא: הנה התלמיד שזכית בו)
אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר. (התחתנו אותו תלמיד והאישה. וזה היה שכרו על כך שנמנע ממנה
קודם).

(תלמוד בבלי, מסכת מנחות, דף מד, עמוד א)

- מה תפקידה של הציצית בסיפור? מה מייצגת הירידה שלהם מהמיטה הגבוהה אל הקרקע?
- מה, לדעתכם, חושב המספר על הזונה? מהו היחס לזנות לפי הסיפור?

מאמר על הזנות בעת העתיקה

"החוק פיקח על הזנות. הן היו צריכות להירשם אצל האידילים, מי שפיקחו על הסדר בערים. ברגע שנכללה אישה
ברשימה זו, היא לא יכולה הייתה להסיר את שמה ממנה, ואי הכבוד דבק בה לכל ימי חייה.... שימוש בשירותי מין
תמורת תשלום היה מקובל בקרב כל המעמדות והוא מילא צרכים חברתיים וכלכליים שונים. הזנות הייתה חיונית
לשמירת ערכי המשפחה, בעיקר בקרב המעמדות הגבוהים, שבקרבם נבנתה דמותה של המטרונה כאנטיתזה לזו

של הזונה. בקבוצות העלית שימשה הזנות גם ככלי לגיטימי להגבלת הילודה ואפילו בעקיפין, לשמירת בריאותה של האישה החוקית."

(מתוך: העיר של ונוס, יפעת פלג, זמנים 90)

- כיצד הזנות משמרת את ערכי המשפחה?
- מה היה מעמדה של הזונה בתרבות הרומית?
- מהם ההבדלים בין האופן שבו מתוארת הזונה בסיפור לבין מה שמסופר עליה בקטע מהמאמר?

שימור המעמד מול תהליך תיקון

כמובן שהזנות פסולה על פי הסיפור. ויחד עם זה הוא נותן מקום של כבוד לזונה עצמה, כשהוא מעמיד אותה כשווה לאותו אדם. פיסית היא יושבת לצידו גם על גבי המיטה, וגם למרגלותיה. ישיבה זו תאפשר לה לעבור תהליך דומה לזה שהוא עובר, עד שיהפכו שניהם לזוג כשר. המשפט האחרון בסיפור אומר. במפורש כי המעשה המיני עצמו אינו פסול, אך יש תנאים נאותים בהם יש לעשותו, מסגרת הנישואין

לעומת סיפור זה בו מועמדת האישה כשווה לגבר, נראית קבת הזנות כהיפך הגמור. האישה בתרבות רומא נתפסת ככלי נוסף לכל הכלים האחרים שנועדו לענג את הגבר. מעמדה הנחות קיבל ביטוי בהצבת קבת הזנות במרכז הרחוב, והמעשה המיני, שבעולם היהודי האינטימיות שלו נשמרת מכל משמר ומעוגנת בהלכה, הפך לפרוץ

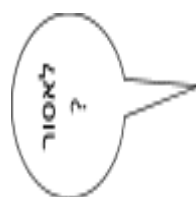
בתרבות הרומית נתפסה הזונה ככלי לשימור ערכי המשפחה. הריונות מרובים הסתיימו במותם של תינוקות, ובהידרדרות בבריאותה של האם. את בריאותה של המטרונה, האישה החוקית, המהוגנת, בתו של האזרח, צריך היה לשמור, לכן הייתה קיימת הכרה בצרכיו של הגבר ללכת לזונה. מצד אחד נחשב מקצוע זה לנחות, ומצד שני להכרחי. הכרה זו באה לידי ביטוי בהסדרת הזנות. הזנות נרשמו אצל האידיילים, שומרי הסדר בעיר. מי שנרשמה, נאסר עליה להתחתן עם אזרח כל ימי חייה. בניהן של הזנות לא יכלו לקבל מעמד של אזרחות, גם אם חיו חיים אחרים

שימור המעמד הנחות בתרבות הרומית עומד בניגוד בולט לתהליך התיקון שעוברת הזונה בסיפור

ובמדינת ישראל היום?

במדינת ישראל הזנות עצמה, כלומר מתן שירותי מין תמורת תשלום, חוקית, אבל השידול לזנות מהווה עבירה פלילית. בהתאם לכך אסורה הפעלתם של מכוני ליווי ובתי בושת המספקים שירותי מין בתשלום, וכן אסור פרסום זנות בעיתונים. כיום עדיין אין איסור על השימוש בשירותי זנות, למעט זנות של קטינים. חוק העונשין, שהינו החוק המגדיר את העבירות ואת העונש הקבוע לצידן, קובע פעולות הקשורות לזנות כעבירה פלילית, בהן: סרסרות למעשי זנות, הבאת אדם לידי מעשה זנות או לידי עיסוק בזנות, ניצול קטינים לזנות, גרימה לעזיבת המדינה לשם זנות או עבדות, החזקה של מקום לשם זנות או השכרתו לשם כך, וכן סחר בבני אדם לשם עיסוק בזנות.

(מתוך מאמר של עו"ד ג'קי הנרי סגרון, Reader.co.il)

העמותה להסדרת הזנות בישראל הוקמה בשנת 2012 על ידי נשים בגירות ועצמאיות העוסקות בזנות מתוך בחירה חופשית. הזנות בישראל נחשבת לחוקית. העמותה שמה לה למטרה לדאוג לצרכיהם של העוסקים והעוסקות בזנות באמצעות הסדרת הענף על היבטיו השונים, ובכלל זה היבטים חוקתיים, סוציאליים, חברתיים ועוד (מתוך אתר העמותה להסדרת הזנות בישראל)

לפני זמן קצר הועלתה הצעת חוק בכנסת המבקשת להשית עונש מאסר בפועל על לקוחות של זונות. הצעת החוק החדשה מבקשת לאסור צריכת זנות זאת באמצעות קביעת מאסר בפועל לצרכן זנות מתוך מאמרו של עו"ד ג'קי (Reader.co.il), הנרי סגרון

- שתי עמדות מנוגדות המבקשות לשנות את מצב הזנות בישראל מובעות כאן.
o איזו מהן דומה יותר למה שהיה מקובל ברומא?
- מהם יתרונות הגישה הזו מבחינה חברתית? איזו גישה עדיפה בעיניכם?

חברה מתוקנת יותר

כינויה של הזנות: "המקצוע העתיק בעולם" הוא מעין אישור תרבותי לכך שהאנושות לא יכולה בלעדיה. כאמור, ההכרה בעיקר בצורך הגברי בשירותי מין הביאה למיסוד הזנות ברומא העתיקה.

גם היום בעידן המודרני מתקיימים ויכוחים לא מעטים במדינות המערב על מקומה של הזנות בחברה.

בישראל שתי גישות מנוגדות: מצד אחד המצדדים במיסודה של הזנות קוראים לחוקק חוק המתיר לקיים את הזנות תחת קורת גג, ולהכיר בו כמקצוע לכל דבר על כל מה שמשתמע מזה כלכלית וחוקית (החייב במיסים של ההכנסות, יחד עם הזכויות הסוציאליות שישמרו בצידו לעוסקים במלאכה). ומנגד ישנם הקוראים להטיל עוון

פלילי על הלקוחות מתוך אמונה שדבר זה יביא למיגורה של תופעה זו.

אלה גם אלה טוענים כי דרכם היא שתוביל לקיום חברה מתוקנת יותר, שבה יישמרו זכויותיהם של חלשים ובעיקר חלשות הנאלצות לעסוק בזנות.

השירותים הציבוריים

"בעבור תהיה יראתו על פניכם" - זו בושה

אמר (דוד המלך), שלשה סימנים יש באומה זו (שלושה מאפיינים יש לעם ישראל), רחמנים, ביישנים, וגומלי חסדים. רחמנים דכתיב (=שנאמר:) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, ביישנים כדכתיב (=שנאמר:) בעבור תהיה יראתו על פניכם (ויראה שעל פניו של אדם מביאה לביישנותו), גומלי חסדים, דכתיב (=שנאמר:) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו' (המשך הפסוק: ...לעשות צדקה...), כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו... (תלמוד, מסכת יבמות עט א)

תניא "בעבור תהיה יראתו על פניכם" - זו בושה, "לבלתי תחטאו" - מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא, מיכן אמרו סימן יפה באדם שהוא ביישן, אחרים אומרים כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא, ומי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני... (תלמוד, מסכת נדרים כ א)

- במה אדם צריך להתבייש? האם ביישנות וצניעות הן סימן חיובי?
- מה הקשר בין בושה לבין הפחד מחטא?
- "רחמנים, ביישנים, וגומלי חסדים" - כקווי האופי הלאומיים של עם ישראל. באיזה שלוש מילים אתם הייתם מאפיינים את עם ישראל בימינו?
- האם אפשר לקבוע קווי אופי כלליים המשותפים ואופייניים לעם שלם? האם זוהי גזענות?

מרחב פרטי וציבורי

הבושה נולדת במקומות בהם ברור כי האדם מחויב לנורמות שהן מעבר לו. המרחב הציבורי מגדיר פעמים רבות את התחושה הפנימית. אדם יכול להתלבש באופן מסוים ולחוש נינוח ושלם. והוא יכול להתלבש באותו אופן בדיוק במרחב אחר ולהרגיש שהוא זר, ולא שייך. זה נכון גם לגבי האופן שבו הוא מדבר או מתנהג. נראה שמקור זה מבקש לעצב קודם כל את ההכרה הזו – שהמרחב הפרטי חייב להתייחס למרחב הציבורי. באופן זה הוא מעצב את שניהם.

לעומת אמירות אלה מספרים מקורות אחרים על התנהגות אחרת של חכמים. בשני הסיפורים המובאים כאן, אנו נחשפים לפריצת הגבולות האינטימיים שבין תלמידים לרבניהם, מוריהם:

'תורה היא וללמוד אני צריך' (שני סיפורי תלמוד)

1. רבי עקיבא בבית הכסא

אמר רבי עקיבא: פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום, (הכיוון שבו הרב בוחר קשור לכיוון הרוחות הנושאות את הריח ממנו והלאה)

ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב (לא מתפשטים בעמידה, אלא בישיבה מפני הצניעות)

ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל. (לא מנגבים ביד ימין שעליה יש לשמור טהורה לאכילה וללימוד)

אמר ליה בן עזאי: עד כאן העזת פנים ברבך?! (=נהגת כלפי רבך בעזות פנים וחוצפה)
- אמר ליה [לו]: תורה היא וללמוד אני צריך.
(תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סב עמוד א)

• מה דעתכם על מעשה זה של רבי עקיבא? האם זה מסתדר עם הדרישה מישראל להיות ביישנים?

• האם זה שונה מהישיבה המשותפת של הרומאים בבתי השימוש הציבוריים?

2. בנוסף לסיפור בבית הכסא מובא סיפור נוסף: כהנא בחדר המיטות של רב:

רב כהנא נכנס, שכב תחת מיטתו של רב.

שמע אותו שח ושוחק ועשה צרכיו (שמע אותו כשהיה רב בזמן אינטימיות ותשמיש המיטה עם אשתו).

אמר לו (כהנא לרב אבא): דומה פיו של אבא כמי שלא גמע תבשילו (אתה נשמע רעב כאילו לא אכלת ... כלומר 'מורעב' ונלהב ליחסי המין...)

אמר לו (רב לרב כהנא): כהנא?! כאן אתה?! צא !!!! לא דרך ארץ היא !!!

אמר לו (כהנא לרב): תורה היא וללמוד אני צריך. (תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סב עמוד א)

• חדירת תלמיד למרחב האינטימי של המורה, לחדר המיטות: האם זה שונה בעיניכם מלעקוב אחריו

לבית הכסא? מדוע קיים הבדל בהתייחסות הרבנים למעשי תלמידיהם, בכל אחד מהסיפורים?

• האם אתם מקבלים את הסברי התלמידים "תורה היא וללמוד אני צריך"? האם בעיניכם יש כאן

ביקורת על מעשי כהנא, או שרואים במעשיו מקור השראה עבורנו?

• האם זכור לכם מורה לחיים, ש"למדתם תורה" מאישיותו והתנהגותו בחיים עצמם, שמחוץ לכיתה?

לפרוץ את הגבול ולהעמידו מחדש

שרשרת סיפורים זו מתארת פן נוסף של המעשה החינוכי בתרבות חז"ל: שאלת הגבולות בין מורה ותלמיד.

מעבר ללימוד ולעיון בבית המדרש עד כמה ראה עצמו המורה מחוייב ללוות את תלמידו במישורי החיים

שמחוץ לכיתה ועד כמה הוא עצמו חשופ לעיונם של תלמידיו בחייו האישיים. 'שימוש תלמידי חכמים' היא

דרך ההכשרה של פרחי-רבנות, מי ששואפים להיות מורים בעצמם. הכשרה זו אינה מוגבלת לחדרי כיתה או

רבי יהושע בן חנניה, תנא בדור לוי, ראש ישיבה בפקיעין שבגליל יהושע. תלמידו הגדול היה רבי פלוגתא של רבי אליעזר. התפארו פחמים. רבי יהושע העריך מאד המשפיע על דרכו של האדם. הייתה מתונה, הן בחיים האישיים הציבוריים. את המתנות הפוליטיות מרבו רבי יוחנן בן זכאי, והיה לעזוב את ירושלים הנצורה, כהרומאים. מפורסמות כמה מחייו אליעזר בן הורקנוס ועם רבן גמליאל מחלוקות שטלטלו את ארץ ישראל.

שמעון מן התנאים לספירד נחשב כמבקר בשקידתו עזאי בן כנראה ללמוד עקיבא בתורה לא ברו גירש א ידוע שז נפשו ח

הדיבר העשירי - אינטימיות וטוהר בתנועת "השומר הצעיר"

לפניכם הדיבר העשירי מתוך עשרת הדברות של תנועת "השומר הצעיר". מתחתיו חלק מרב שיח על המקלחות והמגורים המשותפים שהיו נהוגים במוסד החינוכי, "שומריה" של קיבוצי "השומר הצעיר" במשמר העמק.

בסדרה, 'הקיבוץ', שיצר מודי בר און מוקדש חלק למוסד החינוכי הייחודי, 'שומריה'. מסופר בו על היעדרן המוחלט של מחיצות בין בנים ובנות, עד כדי כך שהדוברים מצליחים להפתיע את בר און שמתוודע לראשונה לעיני המצלמות לכך שבנים ובנות בתיכון התקלחו יחדיו במקלחת המשותפת. עניין זה נולד מתוך רצון 'להרדים' את היצרים הגועשים בגיל הנעורים וליצר יחס של אדישות ומתוך זה כבוד בין המינים. לפניכם תמליל השיחה מהסרט המתקיים בין בוגרי המוסד בחלוף עשרות שנים מהניסיון החינוכי אותו חוו.

- תמר ריינר: "אני גרתי למשל תקופה ארוכה עם שלושה בנים בחדר. והנכון הוא...עד כיתה י"א. הייתי מסתובבת עם הגב, וזהו."
- יהודית אכמון: בטח שזה יצר מתח. כשהולכים לישון, שוכבים במיטות, בנים ובנות, בטח שזה יוצר... אבל זה נורא מוזר, כי הרי

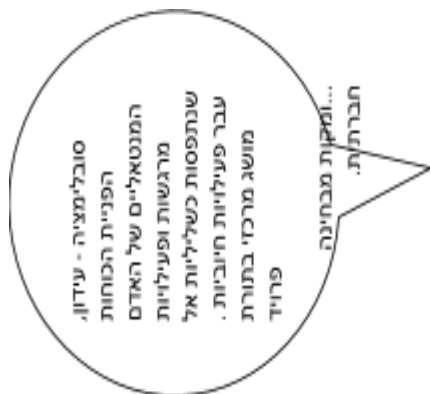
בדיברות השומר הדברה העשירית זה שלא מקיימים...

- מודי בר-און: השומר טוהר...

- יהודית אכמון: טהור במעשיו ובמחשבותיו ושומר על הטהור המיני. יחד עם זה מכניסים בנים ובנות לסיר לחץ כזה, שלא ברור לי מה היה הרציונאל. למה זה נחוץ?
- רן גולן: קראו לזה "הסובלימציה", אמרו, בטענה שהיא לא משוללת יסוד, שאם בנים ובנות בתקופת ההתבגרות גרים יחד, ורואים אחד את השני, נמצאים יחד, אז הם לא נמשכים זה לזה, כי זה כאילו בחיים כל הזמן.
- מודי בר-און: כי זה כאילו הופך אותם לאחים ואחיות.
- רן גולן: במידה רבה, ודרך אגב, ככה אני מרגיש עד היום לבני הכיתה שלי.
- מודי בר-און: מי פה מקבוצת סנונית? (תמר מרימה את היד) אוקיי, שאלון. שאלון לקבוצת סנונית משנת ת"ש משהו, על יחסנו למקלחת המשותפת.
- השאלות הן:

"האם המקלחת המשותפת מגבירה או מחלישה את המתיחות המינית? האם גורמת המקלחת המשותפת לעידון היחסים, או להפך, גורמת לגסות?"

יש לומר זה לא בנים בנות ביחד.

כולם: בנים בנות ביחד מתקלחים!!!
 מודי בר-און: בנים בנות ביחד? אוקיי...
 רן גולן: אבל הייתה מקלחת מתביישות.
 תמר ריינר: היו שלוש מקלחות. מקלחת לגוף הצעיר, מקלחת לגוף הבוגר, ואחרי שנים בנו מקלחת לבנות "במצב מיוחד" על ידן. שאז זה היה הכי גרוע, נכנסת לשם כולם ידעו.

- יהודית אכמון: היה ביטוי שבמוסד יש "שממה אירוטית". אנשים כל-כך השקיעו אנרגיה בכיבוש היצרים שלהם והדחפים שלהם, שהייתה "שממה אירוטית".
- אביעזר יערי: רק שלא יספרו לך שלא היה אלמנט של הנאה ואלמנט של סקרנות. היה גם היה. (רב שיח מתוך פרק שני בסדרה "הקיבוץ")

- באיזה אופן ניסו ליישם במוסד החינוכי סובלימציה?
- האם עולה מדברי האנשים, שחוו את הניסיון החינוכי הזה, שהוא עשוי להצליח?
- מהם הגבולות הראויים בנושאים כאלה? האם הגבול הוא טבעי וברור, או גמיש ותלוי תרבות?

"נכפה את יצרנו" – אגדת חז"ל

רבי חנינא ורבי יונתן היו מהלכים בדרך, הגיעו לאותם שני שבילים, אחד היה פתוח לפתח של עבודה זרה, ואחד היה פתוח לפתח של בית זונות. אמר אחד מהם לחברו: נלך על הפתח שמוליך לעבודה זרה, לפי

שנשחט יצרו (עבודה זרה כבר לא מושכת אותנו ולכן אין סכנה שנכנס לשם) ענה לו חברו: להפך, נלך על פתח בית הזונות, נכפה את יצרנו ונקבל על זה שכר (מהשמיים).

תלמוד בבלי, מסכת עבודה זרה י"ז, ע"א

רבי חנינא בר חמא היה מראשוני האמוראים בארץ ישראל. היה בן הדור שבין התנאים (חכמי המשנה) לאמוראים (חכמי התלמוד). היה תלמידו המובהק של רבי יהודה הנשיא עורך המשנה, ושימש אחריו בראשות הישיבה הגלילית בציפורי. בהיותו כבן שלוששים עלה ארצה עם בנו חמא, כדי ללמוד תורה מפיו של רבי יהודה הנשיא. על קרבתו לרבי תעיד העובדה, שמכל תלמידיו בחר בו רבי לתפקיד ראש הישיבה תחתיו. עסק במסחר בדבש ממנו התפרנס בריווח ומכספו בנה ישיבה. רבי חנינא בר חמא האריך ימים מתוך בריאות איתנה. 24 לספה"נ).

נסו לכתוב שתי הלכות שצריך לקיים הנכנס לבתי שימוש כאלה בימינו.

- על מה המחלוקת?
- איזו סובלימציה מוצעת בסיפור זה? במה היא שונה מהסובלימציה שיושמה ב"מוסד" של "השומר הצעיר"?
- מהן המטרות של הסובלימציה בשני המקורות?
- האם בחיים שלכם מתקיימת סובלימציה? מתי צריך להתנסות, ומתי יש להימנע מכך, לדעתכם?

גן עדן – אמר ריש לקיש" "אם בארץ ישראל הוא – בית שאן פתחו

תלמוד בבלי, מסכת עירובין, דף י"ט ע"א

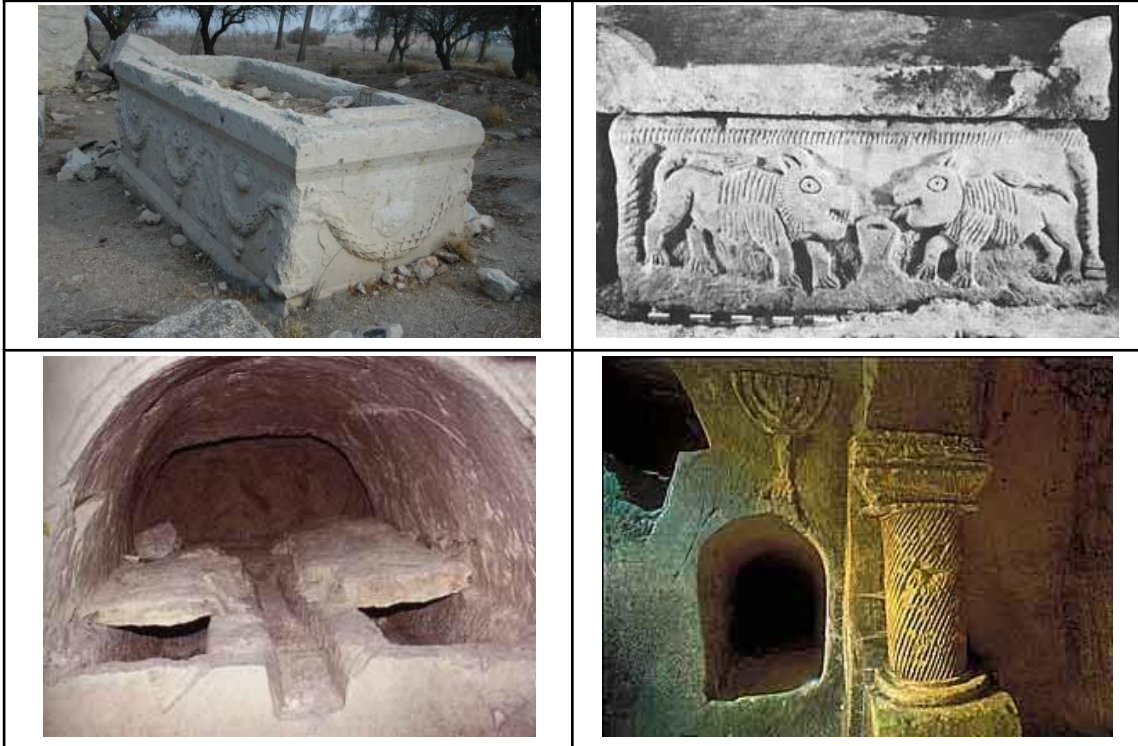
- מהו גן עדן לדעתכם? תארו אותו.
- האם מתאים לדעתכם, שפתח גן העדן מצוי בבית שאן?
- למה נאמרה אמירה זו? למה התכוון ריש לקיש?

למה התכוון ריש לקיש, חברו ועמיתו של רבי יוחנן ראש ישיבת טבריה, שחי לא להציע? האם למעיינות הרבים שבעמק בתוכו שוכנת העיר? למשהו אחר? נזכר "זמן עיר תענוגות ואדריכלות רומית, יפה ומזוהה. זו יכולה להיות פתיחה מתאימה לדיון.

זו גם הזדמנות לעסוק בדימויים שונים פסיים. האם גן עדן אמור להעניק את כל מנעמי החיים? ("שבעים בתולות" באיסלאם) והאמור לשרוף את כל הבא בשעריו לנצח? או שמא שני עולמות אלה מ... העולם הבא מזמין את הבאים אליו ללמוד על סטנדר עם גמרא. לאחד זה פ

בית מדרש

בבית שערים

"ארונו בא!"

לפניכם טבלה עם הנושאים המצויים בדפי המקורות, ולצידם המקומות באתר בהם ניתן לערוך את הלימוד

נושא	מיקום באתר בו ניתן לדון בדברים
דמותו של רבי יהודה הנשיא: 1. כמנהיג 2. מותו של רבי 3. סוגיית הכבוד והענווה	סביב קברו של רבי, או בספסלי האבן מעל הקבר
העלאת עצמות לארץ לצורך קבורה	בספסלי האבן מעל קברו של רבי, או בבור המים, או ליד פסלו של אלכסנדר זייד
סוגי קבורה שונים	בספסלי האבן מעל קברו של רבי, או בבור המים

דפי המקורות בנויים באופן כזה שניתן להתייחס לחלק מהם, להחליט מראש על כיוון ולצלם לקבוצה את הרלוונטי.

בדפים המצורפים ישנן הערות מסייעות המיועדות לכם כמנחים. ההערות הוכנסו לתוך תיבות טקסט כדי להבדיל אותן מדפי הלימוד.

הגן הלאומי בית שערים מפגיש את הבאים אליו עם המוות באופן ישיר. בבית שערים נפרשת מולנו עיר מתים שנוצרה סביב דמותו של רבי יהודה הנשיא. גדולתו היא שהביאה לתופעה שעד מותו לא הייתה מקובלת – הבאת ארונות מחו"ל שיקברו בארץ סביב מקום קבורתו. בית המדרש שלפניכם עוסק בשני נושאים עיקריים –

1. דמותו של רבי כמנהיג לאומי, פוליטי ותורני:

נראה היה לנו כי הטבעי ביותר יהיה לדון בדמותו של רבי במקום בו חי, פעל וכמובן – נקבר. רבי יהודה הנשיא, המכונה בקיצור רבי, הוא ראש וראשון לעורכי המשנה, והוא שערך וחתם אותה בשנת 200 לספירה. המדרשים והסיפורים המובאים ללימוד מציגים דמות אנושית מאוד, וזוויות שונות המאירות את דמותו כאדם ומנהיג רוחני של העם, כמאה וחמישים שנה לאחר חורבן בית המקדש השני.

לאורך הסיור כדאי להדגיש את גודל מפעלו, ואת מקומו של מפעל זה בתרבות היהודית. בנספחים תמצאו דפי משנה וגמרא כדי להדגים לקבוצה.

הלימוד על הרקע הזה מביא את דמותו של רבי המנהיג, הקושר קשרי ידידות עם המנהיג הרומי אנטונינוס, ואת שלל תיאורי אישיותו (רבי העשיר, חכם התורה, הסמכותי, האחראי, האליטיסט, העניו, הצנוע, וכד'...). הלימוד מעיד על המורכבות שהייתה גם למנהיג הבלתי מעורער של הישוב היהודי בארץ. הוא מזמן שיח על מנהיגים והתכונות הרצויות להם, ועלינו כבני אדם, ובעיקר נלמד על הענווה והצניעות, שבהם נבחנים מנהיגים.

2. קבורה בארץ ישראל.

בית שערים מעוררת את סוגיית הנקברים בארץ ישראל שחיו את חייהם קודם לכן בגולה. סוגיה שכפי שנראה העסיקה את האמוראים הראשונים, כמו גם את הציונות בראשיתה. האם יש משמעות למקום הקבורה של אדם? מהי? מה אומרת על חייו של אדם ההחלטה היכן להיקבר? ומה משמעותה הלאומית, הסמלית והמעשית, של עם החי ברובו בגולה, אך שואף להיקבר ב'ארץ הקודש', ארץ ישראל?

על מנהיגות, ענווה וכבוד, בחיי רבי יהודה הנשיא ובקבורתו

1. הנוי והכוח והעושר והכבוד של רבי

"אמר ר' שמעון בן מנסיא משום ר' שמעון בר יוחאי: הנוי והכוח והעושר והכבוד והחכמה והשְׂכָרָה והבנים – נאה לצדיקים ונאה לעולם. אלו שבע המידות שמנו חכמים לצדיקים כולן נתקיימו ברבי ובניו."

אבות ו, ירושלמי סנהדרין פ"א, ה"ג

רבי שמעון בן מנסיא היה תנא בדור החמישי, תלמידו של רבי מאיר, חבר ב'קהל קדישא' שבירושלים, בן תקופתו ומוקירו של רבי יהודה הנשיא ובני ביתו.

- האם אתם מסכימים עם רשימת המידות הזו? האם הייתם מוותרים על חלקן? אולי מוסיפים?
- האם עולים בדעתכם מנהיגים שהם גם צדיקים?

2. הידידות בין רבי יהודה הנשיא ואנטונינוס קיסר רומא

1. תבלין שבת

רָבֵנוּ עָשָׂה סֵעָדָה לְאַנְטוֹנִינוֹס בְּשַׁבָּת, הֵבִיא לִפְנֵי תַבְשִׁילִין שֶׁל צֹנֶן, אָכַל מֵהֶם וְעָרַב לוֹ, עָשָׂה לוֹ סֵעָדָה בַּחֹל, הֵבִיא לִפְנֵי תַבְשִׁילִין רוֹתְחִין. אָמַר אַנְטוֹנִינוֹס: אוֹתָם עָרְבוּ לִי יוֹתֵר מֵאֵלֹו. אָמַר לוֹ רַבִּי: תִּבְּל [תבלין] אֶחָד הֵם חֲסִרִים.

אמר לו: וכי יש קלרין [מזווה] של מלך חסר כלום [משהו]?

אמר לו: שבת הם חסרים – יש לה שבת?

(מדרש רבה לבראשית, פרשה יא, ד.)

2. קלח של צנון ועלי חסה

אמר לו אנטונינוס לרבי: גדולי רומי מצערים אותי.

הכניסו רבי לגנה. בכל יום היה עוקר לפניו קלח אחד של צנון מן

אמר אנטונינוס: משמע שפך אפר לי: הרגם אחד אחד ולא תתגרה בכלם.

היתה לו לאנטונינוס בת אחת ושמה גירא, ועברה עברה.

שלח אנטונינוס לרבי גרגירא. [ירק הרומז לזנות='גור' שלה]

שלח לו רבי כוסברתא. [רמז הרוג את הבת]

שלח לו כרתא. [רמז זרעי יכרת]

שלח לו רבי חסא. [רמז חוס עליה]

3. "חבילת חברות" שלא נתפרדה

כל יום ויום היה שולח אנטונינוס מרצוף מלא זקב פרוך וחטים על פיו

[שלא יגלו ויגנבו את הזהב שבתחתית השק], ואמר לשליח: הולך חטים לרבי.

אמר רבי לאנטונינוס: איני צריך לזקב שלך, שיש לי הרבה.

אמר לו אנטונינוס: יהא למי שיבואו אחריך, ויתנו למי שיבואו אחרי.

בכל יום היה אנטונינוס משמש לפני רבי, מאכילו ומשקהו,

וכשהיה רוצה רבי לעלות על מטתו, היה אנטונינוס שוחה לפניו ואמר לו: עלה עלי למטתך.

אמר לו רבי: לאו דרך ארץ היא לזלזל במלכות כל כה.

אמר אנטונינוס: מי ישימיני מצע תחתיו לעולם הבא!

אמר לו אנטונינוס: יש לי חלק לעולם הבא?

– הן.

– והלא נאמר: "ולא יהיה שריד לבית עשו"? (עובדיה א, יח)

– בעושה מעשה עשו [ההתנהגות קובעת, לא הזהות הקבוצתית].

כשמת אנטונינוס אמר רבי: נתפרדה חבילה!

המקורות הראשונים בדף עסקו בגדולה, בכבוד
ובמעמד המיוחד של רבי מול הקיסר הרומי. על רקע
אלה יופיעו הסיפורים הבאים, העוסקים בענווה

הערוגה.
בהם

אנטונינוס קיסר רומי. זיהויו אינו ברור. משערים כי הכוונה לקיסר קרקלה (שלט ברומי בשנים 211 - 217 לספירה), ויש הסבורים כי הכוונה לקיסר מרקוס אורליוס שקדם לו (161 - 180 לספירה). לפי המקורות נהגו רבי יהודה והקיסר אנטונינוס לשוחח בידידות אמיצה בנושאי אמונה ותורה, משפחה ומלכות - אך גם בעניינים שאינם ברומי של עולם, כגון אכילה ושתייה.

3. מבחני כבוד וענווה

1. ר' חייא עושה לרבי 'מבחן ענווה': 'ארונו בא!'

רבי היה עניו מאוד והיה אומר, כל מה שיאמרו לי לעשות אעשה) אמנם המנהיג, אבל עניו) חוץ ממה שעשו זקני בני בתירא להלל הזקן, כאשר עלה מבבל, שהעבירו עצמם מהנשיאות ומינו אותו. אבל אם הונא ראש הגולה יעלה לכאן, אושיב אותו מעלי, שהוא משבט יהודה ואני משבט בנימין. (על הנשיאות עצמה לא אוותר כמו שבני בתירא וויתרו, אלא בשביל אדם אחד הגדול ממני – רב הונא).

אני

רב

רבי חייא (נקרא גם רבי חייא הגדול) היה תלמידו וחברו של רבי. הוא נולד וחי בבבל, ועבר לארץ ישראל כדי ללמוד מפי רבי יהודה הנשיא. הם העריכו מאוד זה את זה, אך היו גם מתחים ומחלוקות. רבי חייא התגורר בטבריה, אך הקפיד לבקר את רבי יהודה הנשיא בציפורי ובית שעים.

פעם אחת נכנס רבי חייא הגדול אצלו אמר לו: הנה רב הונא בחוץ! נתכרכמו פניו של רבי. כיוון שראה שנתכרכמו פניו אמר לו רבי חייא: ארונו בא [הונא הגיע כבר מת בארון. רבי חייא מבקש לבחון את רבי ולבדוק את ענוותנותו הלכה למעשה]. אמר לו רבי: צא וראה מי מבקש אותך בחוץ. יצא ולא מצא שם אדם וידע שהוא נזוף (שרבי כעס עליו) ולא נכנס אצלו שלושים יום. כל אותם ל' ימים למד רב מרבי חייא כללי התורה. (בימים בהם רבי חייא לא הופיע בבית מדרשו של רבי, הוא לימד את רב). (מדרש בראשית רבה לג ג, שם צו, ירושלמי כלא' פ"ט ה"ג)

- מה היה המניע של רבי חייא כשהחליט להגיד לרבי את הדברים? האם המבחן שעשה לרבי נכון וראוי?
- על מה מעידה תגובתו של רבי בעיניכם? איך היית אתה מגיב?

רבי חייא "עובד" על רבי, כדי לבדוק האם הכרזתו על כך שיפנה את כסאו לרב הונא תעמוד במבחן המציאות. יש בכוחה של התגובה האינסטינקטיבית להעיד על אמת פנימית. תגובת רבי מלמדת על אכזבה וחמיצות פנים גדולה להגעתו של הונא. האם זה הופך אותו ל"נאחז בכסא"? ל"לא ענו"? יתכן שעם האכזבה הוא היה מוכן לעשות את מה שהתחייב לו. רבי מגיב תגובה אנושית, וחורה לו העקיצה של חייא שחשף את קלונו.

2. רבי חייא ורבי במבחני כבוד וענווה: מי שאכל שום - יצא!

ישב רבי ודרש לפני תלמידיו. הריח ריח שום, אמר: מי שאכל שום יצא. עמד רבי חייא ויצא. עמדו כולן ויצאו (אחריו). בשחר מצאו (למחרת פגש) רבי שמעון בן רבי את רבי חייא. אמר לו: אתה הוא שציערת לאבא? אמר לו: לא תהא כזאת בישראל!

- לרבי יהודה הנשיא קשה לסבול את ריח השום. כנראה שהוא לא יכול להמשיך ללמד כך. האם צדק? צריך להעיר על ריח רע? האם הייתם רוצים שיעירו לכם? איך אפשר לעשות זאת בלי לפגוע?
- נסו להיזכר בדבר שקשה היה לכם לסבול בכיתה (התנהגויות, מורים, תלמידים, תנאי הלימוד...)? איך הגבתם?
- רבי חייא משיב: "לא תהא כזאת בישראל" – מה כוונתו? מהי אותה 'כזאת' שעליה הוא מדבר?

בתשובתו של רבי חייא לבנו של רבי הוא רומז שלא הוא שציער את רבי עם ריח השום. ויחד עם זה נדמה כי הוא רומז לרבי ולבנו שאסור היה לבייש תלמיד בבית המדרש באופן כזה. נראה, שלדעת רבי חייא, רבי צריך היה למצוא דרך אחרת כדי להתמודד עם הריח הרע, ורבי חייא יצא ראשון כמחאה, כדי לא לבייש את "התלמיד: "לא תהא [הלבנת פנים] כזאת בישראל".

שוב מובא סיפור המעיד על חולשה של רבי, והעובדה כי השורה האחרונה בו שמורה לרבי חייא מעידה על הסכמתו של העורך עם הדברים, נזיפה שכנראה מגיעה לרבי.

3. רבי לא מזמין את בר קפרא לחתונה (ספור תלמודי בהמשכים)

1. תחילת הסיפור:

רבי עשה משתה (חתונה) לר' שמעון בנו ולא הזמין את בר קפרא (שהיה מתלמידיו ומקורב למשפחה) כתב (בר קפרא) על בית החופה: עשרים וארבעה אלף ריבוא דינרים הוציאו על בית החופה הזה, ולא הזמינו את בר קפרא. אמר (בר קפרא לרבי): אם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה! (אם עושר כזה מזומן לך, שאתה עובר על רצון הקב"ה, וודאי מזומן עושר גדול יותר למי שכן עושה את רצונו). הזמינו (רבי). אמר (בר קפרא): לעושי רצונו בעולם הזה כך לעולם הבא על אחת כמה וכמה. (תלמוד, מסכת נדרים נ ע"ב-נא ע"א)

בר קפרא - תלמידו של רבי יהודה הנשיא. היה ידוע כבדחן. יש שמזהים אותו עם רבי אלעזר הקפר, על תלמידיו נמנה רבי יהושע בן לוי שמסר רבים מאמרותיו ופסקיו.

- נראה שרבי מוציא הון על חתונת בנו. האם נכון להוציא כסף רב על חתונה? מהי חתונה אידיאלית בעיניכם, על מה שווה להוציא בה כסף? ספרו על חתונה שנהניתם ממנה.

- האם היה על רבי להזמין את בר קפרא? מדוע?

לפניכם שתי תמונות באיזו מהן הייתם מעדיפים למצוא את המנהיג שלכם

חדר השינה במטוסו של נשיא ארה"ב
אייר פורס 1

ראש הממשלה לשעבר מנחם בגין
במטוס בטיסה בינלאומית

- דמיינו את בר קפרא כותב "גרפיטי" במחאה על שלא הוזמן. חשבו על מחאה כלשהי שלכם, שהייתם רוצים להשמיע...
על מה ולמי הייתם כותבים?

2. והסיפור במסכת נדרים ממשיך:

- יום שמחייך בו רבי, באה פורענות לעולם (כנראה שרבי תפס את עצמו כמי שצריך לשמור על ארשת רצינית כנשיא). אמר לו לבר קפרא: אל תצחיק אותי, ואתן לך ארבעים סאה חיטין. אמר לו (בר קפרא): יראה אדוני שכל סאה שארצה אקח משם. ביום החתונה לקח (בר קפרא) סל נצרים גדול, חיפה אותו בזפת והפכו על ראשו, והלך ואמר: ימדוד לי אדוני ארבעים סאה שאני נושה בך. חייך רבי. אמר לו: לא הזהרתי אותך שלא תצחיקני? אמר לו (בר קפרא): חיטים שאני נושה אני לוקח (מה שמגיע לי, אקח). (תלמוד, מסכת נדרים נ ע"ב-נא ע"א)
- נסו לחשוב על אירוע שבו התנהגות סחבקית / קלילה, או "צחוקים" הורידו או דוקא העלו בעיניכם דמותו של הורה, מורה, מנהל, מדריך, מנהיג.
- מתי מנהיגות שכרוכה באחריות ורצינות עלולה להיפגע מגילויי צחוק?

בסיפור עולה ביקורת על הראוותנות שבה נחגגת חתונת בנו של רבי. בר קפרא הוא מעין תלמיד חכם, "ליצן", שממקורות נוספים נראה שהיה החברותא של שמעון ברבי. (של החתן!) הוא לא מוזמן לחתונה, ומעז לגנות את רבי. מהסיפור עולה שרבי תופס את מעמדו ככזה שלא מאפשר לו לגלות חיוך, בר קפרא מעביר ביקורת קודם כל על ראוותנות החתונה, ואחר כך גם על ניסיונו הכמעט מגוחך של רבי, להימנע מלצחוק בחתונה. ועם זאת, רבי שוב מתגלה כאנושי מאוד, בדיאלוג שהוא מנהל עם בר קפרא, ובחיוך שהוא מחייך בסופו של דבר כשהוא פוגש את בר קפרא.

אם במקור הקודם ניכר עושרו של רבי בסיפור על ההוצאות הגדולות בחתונת בנו, הרי שהמקור הבא, עוסק בשימוש שעושה רבי בהונו הפרטי כדי לסייע לציבור. אלא שגם פה ניכרת ביקורת על אופן התנהלותו.

4. רבי פתח אוצרות בשנת בצורת - עמי הארץ אל יכנסו !

רבי פתח אוצרות בשנת בצורת, (לרבי היו מחסני מזון שבשעת הצורך הוא חילק מהם) אמר: יכנסו בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי תלמוד, בעלי הלכה, בעלי הגדה, אבל עמי הארץ אל יכנסו (הוא הזמין לחלוקה רק תלמידי חכמים). דחק ר' יונתן בן עמרם ונכנס (מחופש כעם הארץ, וביקש מזון). אמר לו: רבי, פרנסני. אמר לו (רבי ליונתן בן עמרם): בני, קרית (קראת בתורה)? אמר לו: לאו. – שנית? אמר לו: לאו. אמר לו: אם כן במה אפרנסך? (בזכות מה אחלק לך מזון?) אמר לו: פרנסני ככלב וכעורב. (גם בעלי חיים אלה מוצאים את מזונם) פרנסו (נתן לו). לאחר שיצא ישב רבי ונצטער, אמר: אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ! אמר לפניו ר' שמעון בר רבי (=בנו): שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא, שאינו רוצה להנות מכבוד תורה מימיו (אולי זה היה תלמידך, שמקפיד לא להנות ממעמדו כתלמיד חכם) ? בדקו ומצאו (שאכן זה יונתן בן עמרם). אמר רבי: יכנסו הכל.

תלמוד בבלי, מסכת בבא בתרא, דף ח, עמוד א.

- למה הוא מעדיף תלמידי חכמים על בורים ? האם זה צודק? האם צריך לחלק לכולם שווה בלי קשר לתרומתם?
- אם הייתם מחליטים, למי בחברה הייתם מחלקים קודם? ילדים? חילים? מנהיגים? נשים? עניים?...
- מה, לדעתכם, למד רבי מיונתן בן עמרם? מדוע פתח את האוצרות לכולם?

רבי מחליט לחלק מהמזון קודם כל למי שלא מפרנס את עצמו, תלמידי חכמים, ובכך הוא נותן לגיטימציה ויותר מזה – מעלה על נס את מי שבחר בלימוד התורה ובחיי רוח. הוא סלקטיבי, עם סדר קדימויות ערכיות והירארכיה ברורה. כשהוא נתקל ביונתן בן עמרם, המתחפש ל"עם הארץ" הוא לא רוצה לחלק לו מאוצרות המזון.

הערתו של רבי יונתן כי גם היצורים הנחותים ביותר זוכים לפרסה בעולם, פותחת לרגע את סגור לבו של רבי הנותן גם ל"עם הארץ". אבל מיד הוא מצטער על כך.

יונתן בן עמרם מקצין את חשיבות לימוד התורה, אבל מגיע מכאן להתנהגות מפתיעה שאינה מאפשרת להבחין בין חכמים לעמי הארץ – הוא מקפיד שלא להתפרנס מתורתו, לא להרוויח מכך דבר ולא לעשות את התורה 'קרדום לחפור בה'. בהתנהגותו זו הוא מלמד את רבי לקח, ומביא בכך

לפתיחת המחסנים גם עבור עמי הארץ.

"נְשִׁבָּה אֶרֶון הַקֹּדֶשׁ" - פטירתו וקבורתו של רבי

עד כאן המדרשים העוסקים בחייו של רבי. מכאן סיפורים העוסקים במותו במדרשים אלה נגלה רבי אחר שענווה וכבוד מאפיינים אותו. ואת ההספד המשמעותי יגיד עליו דווקא בר קפרא שקטרג עליו בחייו.

דברים אחרונים: "לא נהייתי אפילו באצבע קטנה!"

בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, אמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהייתי אפילו באצבע קטנה. יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתו. יצאה בת קול ואמרה: "יבוא שלום ינוחו על משכבותם". [תלמוד בבלי, כתובות ק"ג ע"א]

- "ולא נהייתי אפילו באצבע קטנה" - האם אתם רואים התאמה בין הערכים של רבי בחייו, ובין מילותיו האחרונות? האם ישנם כיום אנשי ציבור כאלה?

דברים אחרונים: "רציתי להיות טוב"

הרב חנן פורת, חבר הכנסת מקבוצת כפר עציון, הלך לעולמו בשנת תשע"ב. בריאיון לפני מותו נשאל כיצד היה רוצה שיזכרו אותו. והוא ענה בסיפור חסידי: "אמר רבי לחסידיו: אני עומד להסתלק מן העולם. אם תשאלו אותי איך הייתי רוצה שיזכרו אותי, לא הייתי אומר שאני רוצה שיזכרו אותי כאדם צדיק או קדוש, כי לא הייתי כזה. גם לא הייתי רוצה שיזכרו אותי כאדם טוב, אני יודע כמה דברים שהיו אצלי לא טובים. אם תוכלו לזכור אותי במשהו, תזכרו אותי בדבר אחד - שרציתי להיות טוב." "על זה אני יכול לומר בלב שלם", סיכם חנן פורת, "רציתי להיות טוב. מה צריך לומר יותר?".

- מה אתם מרגישים ביחס לדברי רבי יהודה הנשיא וחנן פורת, בהיותם על ערש דווי?

לפנינו דברי סיכום חיים. המחשבה מראש מה הייתי רוצה לומר, מאפשרת בעיקר הסתכלות קדימה, ואמירה על החיים, כמובן, יותר מאשר על המוות.

נחה נפשו של רבי

ביום פטירתו של רבי גזרו חכמים תענית ובקשו רחמים (כדי שלא ימות). אמרו: כל מי שיאמר: "רבי מת" - ידקר בחרב (כל כך לא רצו שיקרה הדבר שאיימו על מי שיעז לבשר זאת). עלתה שפחתו של רבי לגג ואמרה: עליונים מבקשים את רבי ותחתונים מבקשים את רבי - יהיה רצון שיכלפו תחתונים את העליונים, כיון שראתה שהוא מצטער הרבה אמרה: יהי רצון שיכלפו עליונים את התחתונים. (התפלל שינצחו השמים, ורבי ימות ולא יסבול יותר) ולא פסקו חכמים מלבקש רחמים (להתפלל שלא ימות). נטלה כד וזרקה מן הגג לארץ - נשתתקו חכמים (משום שהיא הרעשה), ויצאה נשמתו של רבי. אמרו חכמים לבר קפרא: לך ראה. הלה ומצא שהוא מת. בא לחלון והציץ משם, ראשו עטוף ובגדיו קרועים.

פֶּתַח וְאָמַר:

אֲחִינוּ בְּנֵי יִדְעִיהוּ, שְׁמַעוּנִי, שְׁמַעוּנִי!

אֲרָאֲלִים וּמִצּוּקִים אָחֳזוּ בְּאֶרֶן הַקֹּדֶשׁ, (מלאכים וצדיקים נאבקו על רבי)

נִצְחוּ אֲרָאֲלִים אֶת הַמִּצּוּקִים – וְנִשְׁבָּה אֶרֶן הַקֹּדֶשׁ. (המלאכים ניצחו ורבי מת)

אָמְרוּ לוֹ: מֵת? אָמַר לָהֶם: אַתֶּם אֲמַרְתֶּם, אֲנִי לֹא אֲמַרְתִּי. (בר קפרא מבין שברגע שהוציאו זאת מפיהם הפנימו את הידיעה). קָרְעוּ בְּגָדֵיהֶם וְהָלַךְ קוֹל הַקּוֹרְעִים מִהָלַךְ שְׁלֹשָׁה מִילִין.

(ע"פ, תלמוד בבלי, כתובות, קד עא, ספר האגדה)

- האם שפחתו של רבי מבצעת בדרכה מעין "המתת חסד"? מה דעתכם על כך?
- "אֲרָאֲלִים וּמִצּוּקִים אָחֳזוּ בְּאֶרֶן הַקֹּדֶשׁ, נִצְחוּ אֲרָאֲלִים אֶת הַמִּצּוּקִים – וְנִשְׁבָּה אֶרֶן הַקֹּדֶשׁ": האם שמעתם פעם הספד מיוחד, יפה ומרגש, שאתם זוכרים?

צניעות בקבורה – ארון נקובה על הקרקע

"רבי ציוה שלשה דברים בשעת פטירתו מן העולם: אל תזוז אלמנתי מביתי (שיאפשרו לאלמנה להישאר בבית הנשיא כפי שהייתה רגילה). ואל תספדוני בעיירות (כנראה שרבי ביקש שמסע לווייתו לא יתעכב בעיירות הקטנות ובכפרים בדרך מציפורי לבית שערים, כדי שלא יווצרו צפיפות, טורח ומחלוקת, אלא שיערך טקס והספדים במקום אחד). ומי שניטפל בי בחיי יטפל בי במותי (ומי שטיפל בי בימי חיי, יסייע בהכנת גופתי) רבי חזקיה מוסיף אל תרבו עלי תכריכין. ותהא ארוני נקובה (עם פתחים לאדמה. לקיים: כי מעפר באת ואל עפר תשוב). מילתא אמרין: בסדין אחד נקבר רבי." [תלמוד ירושלמי, מסכת כלאיים, פרק ט הלכה ד]

- על מה מעיד הקבר של רבי, בו ביקרתם, האם הוא תואם את הדמות המצטיירת מהסיפורים על חייו, ועל ענוותו? קיראו גם את הקטע הבא - 'משמת רבי בטלה ענוה'

רבי והפרדוכס של הענווה

'משמת רבי בטלה ענוה'? לא, כי הנה אני כאן!

"... משמת ר' עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה. משמת רבי אלעזר בן עזריה בטלו עטרות חכמה, שעטרת חכמים עשרם. משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה. משמת אבא יוסי בן קטונתא בטלו חסידים. ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא שהיה מקטני חסידים. משמת בן עזאי בטלו השקדנין. משמת בן זומא בטלו הדרשנין. משמת רבן שמעון בן גמליאל עלה גובאי ורבו צרות. משמת רבי הוכפלו צרות: משמת רבי (רבי יהודה הנשיא) בטלה ענוה ויראת חטא. אמר לו רב יוסף לתנא (שאמר זאת): לא תתני ענוה, דאיכא אנא! (אל תאמר שבטלה ענוה מן העולם, שהרי אני ישנו!)..."

(תלמוד בבלי, סוטה מ"ט ע"ב)

- האם אדם יכול לומר על עצמו שהוא עניו? (היזכרו גם במשפט שנאמר לאחר מותו של רבי: אל תאמרו שבטלה ענווה. הנה, אני כאן (!). ואתם, האם אתם/ה ענוים?)
- "כל המידות כולן צריכות כוונה, חוץ ממידת ענווה. שכן ענווה שיש עמה כוונה, שוב אין שמה ענווה." [ר' מנחם מנדל מקוצק, חסידות, המאה 19] – האם זה נכון לדעתכם שאי אפשר לשאוף ולהתכוון להיות עניו?
- "והאיש משה ענו מאד, מכל האדם אשר על פני האדמה." [במדבר יב ג] – האם יכול להיות שמשה רבנו, שכתב את התורה, כתב על עצמו גם את הפסוק הזה?

הרחבות על הענווה- מהחסידות, מאריסטו, ומהסרט 'קזבלן':

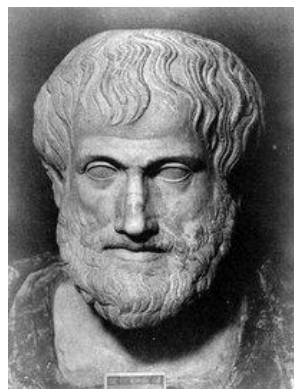

1. הענו – הוא אחד מהשניים: או צבוע או שוטה... [הגות חסידית]

"ועוד קשה לי, מהו עניין ענווה ומה מהותה. שהרי אם הוא בעל מעלה ויודע ומכיר מעלתו ויתרונו על שאר בני האדם, ואף על פי כן משפיל עצמו ושומע חרפתו וגידופו ושותק – אין זה אלא צבוע. דמאחר שהוא בעיני עצמו חושב במחשבתו שיש לו יתרון מעלה על שאר בני אדם וחשובה היא מעלתו בעיניו, נמצא בפנימיותו ובמחשבתו שיש לו יוהרה פנימית, ובפני הבריות מחזיק את עצמו לשפל, והנה אין ליבו ומעשיו שווים, והרי הוא צבוע... ואם אינו מכיר יתרון מעלתו על שאר בני אדם והרי הוא עניו – אם כן הוא שוטה, כשאינו מכיר יתרונו. ועוד, כשאינו מכיר יתרונו, מאי רבותא שהוא עניו, מאחר ששכלו הדל מחייבהו לנהוג כן ולהחזיק עצמו לשפל. והנה מי שהוא אחד מאלה – או צבוע או שוטה – שהם חסרונות גדולות, הלזה ייקרא עניו שהוא חשוב מאוד?! סיכומי של דבר: מהות הענווה הוא לכאורה בלי מושג..."

, רבי ברוך מקוסוב, עמוד העבודה, דרוש הענווה.

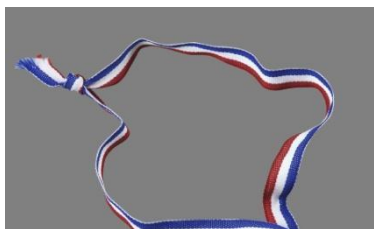
- רבי ברוך מקוסוב מתקשה כל כך בהשגת מהות מידת הענווה, עד שעולה בו תמיהה – האם קיימים ענוים בעולם? או שמי שנראים כענויים הם או שוטים או צבועים? מה דעתכם?

2. אריסטו בעד הכבוד ש'גדול הנפש' צריך לתבוע לעצמו:

"...והנה איש החושב את עצמו זכאי לגדולות, והוא אמנם זכאי לאלה, הריהו בעיני הבריות 'גדול נפש' [...] שכן הוא תובע לעצמו את אשר הוא זכאי לו, והאחרים תובעים לעצמם יותר מדי או פחות מדי. (...) כבוד הוא תביעתם העיקרית של הגדולים, והם תובעים תביעה זו לפי זכותם. שפל הרוח דורש פחות מכפי זכותו... ואילו הרברבן דורש יותר מכפי זכותו... על הכיבודים הגדולים, כשהם ניתנים לו (לגדול הנפש) על ידי אנשים הגונים, הוא ישמח שמחה מתונה, כאילו ניתן לו מה ששייך לו או אף פחות מזה. (אריסטו, "אתיקה ניקומאכית", ספר רביעי, עמ' 94-95)

- האם אתם מסכימים עם הכבוד שחולק אריסטו לכבוד?
- האם רבי יהודה הנשיא היה גדול נפש? שפל רוח או רברבן?
- העניקו מדליה לאיש/ה גדול/ת נפש שאתם מכירים ובעיניכם הוא בעל "המידה האמצעית".

אפשר להכין מדליות ממטבעות שוקולד, ולהעניק אותן למי שמשכנע את הקבוצה שמגיע לו כבוד, או שמשכנע שהוא עניו...

למי למי יש יותר כבוד?

3. יהורם גאון מתוך המחזמר: "קזבלן":

בקסבה בחצי היום

כשהשוק פתוח

הייתי ככה סתם הולך

והחזה מתוח

כולם אומרים איזה קנון

עובר בסימטאות

עושים שלום מכל חלון

כל הכבוד!

כולם היו יודעים אז טוב מאוד

למי למי - יש יותר כבוד

כולם היו יודעים אז טוב מאוד

למי למי, תמיד למי - יש יותר כבוד

וכשהקרב היה בוער

והכיתה לא זזה

המפקד היה אומר:

"אתה ראשון יא קזה!"

כולם ידעו שקזבלן

ראשון תמיד לצעוד

ומאחור הם צעקו:

"כל הכבוד!"

כולם היו יודעים אז טוב מאוד...

אחד הולך עם בחורה

ביפו בין ערביים

אם רק ארצה אצלי תהיה

ישר בין הידיים

אך לא אפריע לבחור

שלא יתחיל לרעוד

כי זה אצלי פשוט פרינציפ

לי יש כבוד!

כולם היו יודעים אז טוב מאוד...

אם בא שיכור לאיזה בר

אני אותו מרגיע

הוא עף אצלי מן השעון

ישר עד ג'בלייה

אבל אחר כך הוא חוזר

ובא קטן מאוד

מרים כוסית ועוד אומר:

"כל הכבוד!"

כולם היו יודעים אז טוב מאוד

למי למי - יש יותר כבוד

כולם היו יודעים אז טוב מאוד

למי למי, תמיד למי - יש יו-תר כ-בווד...

מה דעתכם? אני
צודק?
מי שרודף אחרי הכבוד
הכבוד בורח ממנו
וולהיפך!

"אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה"

- רבי אלעזר בן פדת - אמורא בדור השני, במחצית השנייה של המאה השלישית לספירה. הוא "ר' אלעזר" סתם בתלמוד.
- היה חכם יהודי בבלי שעלה לא"י וזכה לרשת את כיסאו של ר' יוחנן ולראש ישיבת טבריה. מספר מאמריו בשני התלמודים ובמדרשים מגיע לאלפים. היה מפורסם כגדול חכמי ההלכה, ועם זה גם בעל אגדה ודרשן.

1. עולא ירד (מארץ ישראל לבבל) ומת שם. (בשעת פטירתו) התחיל בוכה, אמרו לו: מה לך בוכה? אנו מעלים אותך לארץ ישראל (אחרי מותך). אמר להם: ומה אני מועיל, מאבד אני מרגלית שלי (את נשמת) בארץ טמאה. לא דומה הפולטה בחיק אמו, לפולטה בחיק נכריה. כשמת באו ואמרו לו לר' אלעזר בן פדת. אמר (ר' אלעזר): "וְאַתָּה, עולא, עַל-אֲדָמָה טְמֵאָה תָמוּת" (עמוס, ז, י"ז). אמרו לו: ארונו בא. אמר להם: אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה" (לא דומה העלייה לא"י בחיים, לעלייה להיקבר לאחר המיתה).

- למה עולא בוכה? עולא מתייחס לארץ ישראל כאמא. האם כך גם אתם? האם יש דימוי אחר המייצג בעיניכם את ישראל? מה דעתכם על מי שיורד מהארץ לגולה?
- קראו את הפרטים הביוגרפים המתארים את רבי אלעזר. האם יש קשר בין סיפור חייו לדבריו?
- מה ההבדל בין לעלות לארץ כדי לחיות בה, לבין ההגעה אליה כדי להיקבר בה?

ארונות שהיו באין מחוץ לארץ

- התפיסה כי יש בכוחה של אדמת ארץ ישראל לכפר עוונות לאחר המיתה הביאה בשנים לאחר מותו של רבי לתופעה של העלאת מתים להיקבר בארץ. תופעה ידועה עד היום.
- זו הזדמנות לעסוק בשאלות הקשורות למקום הקבורה. נראה כי יש לכך השלכות על תפיסת החיים והמוות, ובעיקר על תפיסת החיים שלאחר המוות.

2. מעשה בר' ברוקיא ור' אלעזר בן פדת שהיו מטיילים. ראו ארונות (ארונות מתים) שהיו באין מחוץ לארץ לארץ. אמר ר' ברוקיא לר' אלעזר: מה הועילו אלו – בחייהם הניחו אותה (לא חיו בארץ) ובמיתתם באו לה (חזרו אליה)? אני קורא עליהם "וְנִחַלְתִּי שְׁמָתָם לְתוֹעֵבָה". (ירמיה, ב, ז) – בחייתכם, "וְנִתְבָּאוּ וְנִטְמְאוּ אֶת אֶרְצִי" – במוותכם (שם, שם). אמר לו ר' אלעזר: לא היא, כיון שהם נקברים בארץ ישראל ונתן להם גוש עפר של ארץ ישראל – מכפרת להם, שנאמר: "וְכִפֹּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ." (דברים לב, מג) (ירושלמי כלאיים פ"ט, ה"ד)

- מה ההשקפות השונות של שני החכמים במחלוקת?
- האם יש להם קשר למחלוקת ציונית בת זמננו לגבי היחס ליהדות התפוצות?
- האם נראה לכם חשוב היכן נקברים? (באיזה מקום? ליד מי? איזה נוף נצפה משם?)

חידון:

איפה קבורים מנהיגים ואישים ישראליים? - הרצל, בן גוריון, הרב קוק, טרומפלדור, גולדה, בגין, רבין, ז'בוטינסקי, ביאליק, רחל המשוררת, ברל כצנלסון, אריק איינשטיין, אריק שרון, (חשבו על מנהיגים נוספים שאינם ברשימה...)

אלכסנדר זייד – מגלה מערות הקברים בבית שער

נראה שיפה יהיה לסיים עם הזכרת דמותו של אלכסנדר זייד. במעשיו השאיר מורשת הפוכה להרבה ממה שפגשנו בסיור בבית שער (יהודים שבאו לארץ ישראל להיקבר בה, אך חיו את חייהם בחוץ לארץ). עימות בין דמותו לבין אחת הדמויות שנזכרה בסיור עשוי לסכם היטב את הדברים. רצוי להשמיע את השיר "על גבעות שייך אבריק" שנכתב ע"י אלכסנדר פן לזכר חברו אלכסנדר זייד.

"מקום נורא"

"למחרת נסענו לבית שער העתיקה. כבר בדרך הזהיר אותנו פינס שאנו עתידים לבקר "במקום נורא". "לכאן באו המתים מן הגולה, להיקבר באדמת ארצנו", אמר לנו כשעמדנו במערות הקבורה הגדולות החגיגיות. קולו הידהד בצינה האפלה וצלו רעד על הקירות ונקווה בטביעות העתיקות של אצמלי החוצבים. "כאן חי ומת רבי יהודה הנשיא, ולאחר שנקבר כאן נהפך המקום לבית קברות חשוב." "אבל אנחנו, ילדים", הוסיף מיד, "אנחנו עלינו לארץ לחיות בה ולא כדי למות בה. הם האמינו שהקבורה בארץ תזכך את חטאיהם ותקרבתם אל גן העדן. אבל אנחנו איננו מאמינים בגלגול מחילות ובכפרת עוונות. כפרת העוונות שלנו היא עבודת האדמה ולא חציבת קברים. גלגול המחילות שלנו הוא החריש. את נשמותינו נמרק בעבודה קשה. דין וחשבון אנו עתידים ליתן עוד בעולם הזה."

(דבריו של המורה פינס בטיול השנתי של ילדי הכפר. מתוך רומן רוסי, מאיר שלו, עמ' 210).

אלכסנדר זייד

זייד נולד בשנת 1886 באימפריה הרוסית במחוז בסיביר. בשנת 1903, עם פרוץ פרעות קישינב, הצטרף זייד לקבוצת הגנה עצמית שהוקמה על מנת להגן על יהודי וילנה אם יפרוץ גם בה פוגרום. זייד עלה לארץ ישראל בהיותו בן 18, ב-1904 במסגרת תנועת העבודה הציונית.

עבד ביקב בראשון לציון, שם פגש בישראל שוחט, שרוח החלוציות פיעמה בו ותאמה את רוחו של זייד. חלומו של שוחט היה להקים קבוצת שומרים עבריים במושבות.

בשנת 1907 התקיימה פגישה חשאית בהשתתפות זייד ושבעה

צעירים נוספים. יצחק בן צבי בכותבו על הפגישה מתאר את זייד במילים:

זייד מארץ סיביר. גם מראהו יעיד על מקורו, שערות ראשו בהירות, ותנועותיו אטיות, אבל כל מראה

צעיר הזה אומר: כאן אני עומד ומפה לא אזוז!"

זייד היה שותף מרכזי להחלטה שהתקבלה בפגישה, להקים את ארגון "בר גיורא" שמטרתו הייתה להקים כוח יהודי לוחם בארץ ישראל במטרה להביא לריבונות יהודית בארץ. היה שותף להקמת ארגון "השומר" במטרה להרחיב את השמירה היהודית לכל המושבות בארץ ישראל.

אנשי "השומר" גרו בחווה החקלאית הגלילית אילניה (סג'רה), ועסקו בשמירה ובחקלאות. זייד בלט כשומר בארגון. הוא נשלח לכל מקום שבו צצו בעיות. במסגרת פעילותו שמר ביבנאל ובמסחה, אבטח את החריש באדמות שנויות במחלוקת, ועזר לתושבי חדרה להתמודד עם הקדחת ועם הטרדות חוזרות מצד השכנים הבדואים והצ'רקסים.

ב-1926 עבר זייד לשייח' אבריק שבעמק יזרעאל, והועסק שם כשומר במסגרת הקרן הקיימת לישראל. בחווה שבנה שם כמו ידיו ניהל קרבות עם שודדים ופורעים. זייד, שחיבב ארכאולוגיה נהג לחפור ליד היישובים שבהם התגורר. בשנת 1936 גילה באקראי פרצה באחת המערות בסמוך לשייח' אבריק, הוא פנה ליצחק בן צבי ובנימין מזר מהאוניברסיטה העברית ודווח להם על הגילוי. בעקבות כך החל מזר לחפור במקום והתגלו מערות הקבורה שהובילו לגילוי בית שערים. במשך חייו הותקף פעמיים על ידי פורעים ערבים ושרד. הפעם השלישית הייתה בתקופת המרד הערבי הגדול, בליל 11 ביולי 1938, אז נרצח. זייד מונצח באנדרטת אלכסנדר זייד שהוצבה ב-1940 ליד שטחי המרעה של משפחת זייד, בקרבת בית שערים.

- דמיינו דו שיח אפשרי בין אלכסנדר זייד לבין אחת מהדמויות שהגיעה מחו"ל להיקבר בבית שערים – איתה נפגשתם היום, והציגו אותו.

יעגל עגולים.

עורי, שמש, לעד בחרתיה

עורי, שמש, בחרתיה!

ביומי ולילי

לי יהוד עמלי

על גבעות שיח' אבריק וחרתיה!

כאן צמרות הזיתים

מזמרות: זה ביתי,

אבן-אבן תלחש: הכרתיהו,

תלחש: הכרתיהו.

הרה, הורה שלי,

יבולי מבשילים

על גבעות שיח' אבריק וחרתיה!

על גבעות שיח' אבריק

מילים: אלכסנדר פן (1941)

לחן: מרדכי זעירא

אדמה-אדמתי,

רחוקה עד-מותי,

רוח רב תרבוניך הרתית,

רוח רב הרתית.

ארשתיד לי בדם

שאדם ונדם

על גבעות שיח' אבריק וחרתיה!

המחול בגלים

הָאָדָם הַפָּשׁוּט
על גִּבְעוֹת שִׁיחַ אֲבָרִיק וְחֶרְתִּיָּה!

בְּשׁוּבָה לַהֲטָה
אֶת שְׁבוּיָה לִי עָתָה.
זֶה הַלֵּב אֶת נִדְרוֹ לֹא יִרְתִּיעַ,
זֶה הַלֵּב לֹא יִרְתִּיעַ.
כִּי צִוֵּנִי חֲרוּת

קבור תקברנו ביום ההוא

"וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חָטָא מִשְׁפָּט מוֹת וְהוּמָת וְתִלִּית אֹתוֹ עַל עֵץ. לֹא תִלֵּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קִבּוּר תִּקְבְּרֵנוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קָלִילֵת אֱלֹהִים תִּלְוִי וְלֹא תִטְמָא אֶת אֲדָמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה." (דברים כא, כב-כג)

הפסוקים בתורה (לעיל, דברים כ"א) מחייבים קבורה. אפשר לשאול מדוע בעצם

לפניכם צורות קבורה מרחבי העולם. זו הזדמנות לעסוק ביחס לגוף ולמותו דרך תרבויות הקבורה השונות. ולא פחות מכך בדיון על "גופו", "חיייו", "בריאותו" של העולם, ועל הקשר בין זה לצורות הקבורה השונות.

מהי קבורה מכובדת?

קבורת אדמה –

קבורה יהודית מסורתית באדמה, תחת מצבה. בתקופת המקרא וחז"ל היו העצמות מועברות לאחר שנה לכוך משפחתי "וישכב עם אבותיו"

קבורת עץ –

אבשלום פיינברג היה במחלת ניל"י שנלחמה נגד השלטון הטורקי בארץ, הוא נהרג בהיתקלות עם ערביים ליד רפיח בשנת 1917, ובכיסיו תמרים. אחרי מלחמת ששת הימים התגלה מקום קבורתו: "הסמל הורה לקבור את ההרוג עם צידת התמרים שלו כי אלו טמאים עתה לאכילה", שיחזר בדואי מבוגר שהשתתף בהתקפה על פיינברג "כשצמח כעבור שנה תומר מן הקבר, קראנו למקום 'אלקבר אליהודי'. חשבנו שהאיש היה צדיק, אחרת לא היה צומח תומר מקברו". העצמות הוצאו והועברו לבדיקה, ואושר הזיהוי: פיינברג..

קבורת אש -

קבורה הודית
בשריפה, ליד או על
פני מי נהר הגנגס,
האפר מפוזר על
המים בנהר.

קבורת שמיים

-
קבורת-שמיים
טיבטית מסורתית –
הגופה ניתנת למאכל
לנשרים...

- שאלה: איזו דרך קבורה מכל אלה מכובדת יותר או נכונה יותר בעיניך? האם היית שוקל זאת לעצמך... ?

עוד רעיון : בית קברות אקולוגי

"...מדוע נוטעת הקרן הקיימת עץ לכל ילד שנולד, ואילו בשעה שאותו אדם נפטר לעולמו אנו מקדישים לו גוש שיש אפורי? אפשר לדמיין בית קברות מסוג אחר: יער עצים במקום הר טרשים קרח.. צריך לשתול עצים, עץ בכל מקום בו נטמן איש באדמה, ואז מתוך כל אדם שנפטר יצמח עץ חיים, ולכולנו יהיה יער, או בוסתן משותף. אולי כל אחד יבחר לעצמו את העץ שירצה להצמיח מתוכו: אקליפטוס, לימון או זית... (שלומי פרלמוטר, קונטרס בימ'ד אלול, אלו ואלו, תשס"א)

- מה דעתכם? מהם היתרונות והחסרונות של בית קברות כזה? מעל מקום קבורתו של אבשלום פיינברג צמח דקל ("דקל אבשלום"). לו ניתן, איזה עץ/צמח היית רוצה שיישתל ויצמח על קברך?

הקבורה המסורתית במערות (פסקה במאה הרביעית)

סטטוס חברתי ודרכי קבורה בבית שערים:

העדות הקדומה ביותר בתלמוד על ליקוט עצמות נמסרת מפי רבי אלעזר בן רבי צדוק:
"כך אמר לי אבא בשעת מיתתו: בני, בתחילה קברני בבקעה, ובסוף לקט את עצמיי ותנם בגלוסקמא, ואל תלקטם בידך. וכן עשיתי לו. נכנס יוחנן וליקטן, ופירס עליהן אפיקריסין (מעין בגד), ונכנסתי וקרעתי עליהן (את הבגד שלי לאות אבל), ונתתי עליהן ספירין יבישין (זרדים יבשים); כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו"

(שמחות יב ט, מהד' היגער, עמ' 197)

מנהג ליקוט עצמות היה חלק בלתי נפרד מדרך הקבורה היהודית לפחות עד סוף המאה השלישית. במערות הקבורה, משפחתיות וציבוריות, נמצאו כוכים לקבורה משנית ושרידי ארונות עץ קטנים, בהם הונחו העצמות המלוקטות. במאה הרביעית לספירה, חל שינוי מהותי באופן הקבורה בקרב יהודי ארץ-ישראל, וליקוט העצמות פסק.

"אמר רבי מאיר: מלקט אדם עצמות אביו ואמו מפני ששמחה היא לו. רבי יוסי אומר: אבל הוא לו" משנה, מסכת מועד קטן פרק א משנה ה

- האם הקבורה המשנית (העברת העצמות לגלוסקמה, כעבור שנה לקבורה) היא מעשה של שמחה לקוברים מחדש, או של אבל? האם אתם מוצאים צדדי זכות וטעם ב'קבורה משפחתית' כזו?

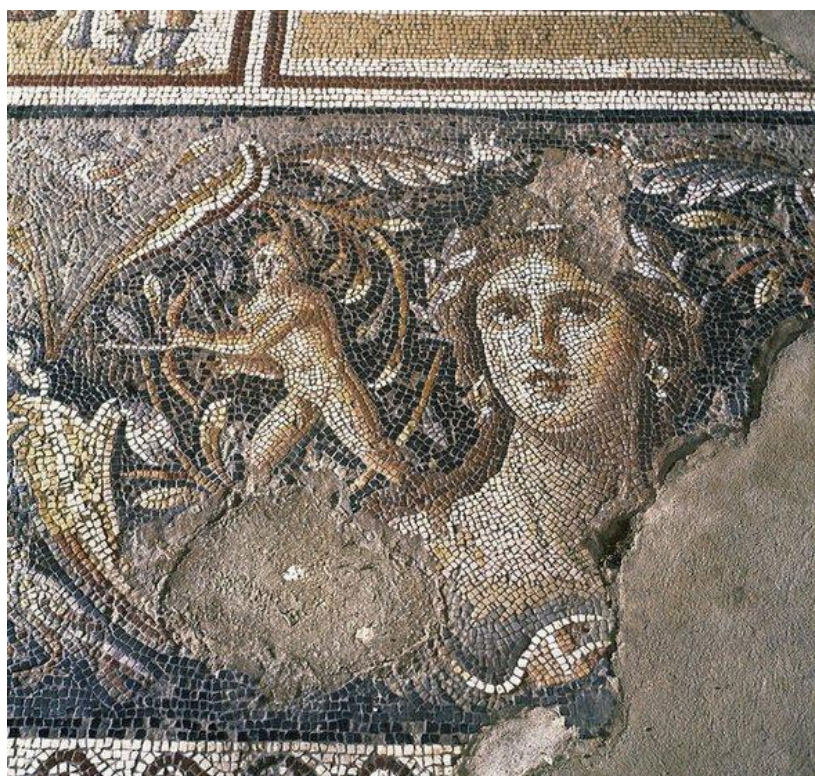

הֵילְכוּ שְׁנַיִם, יַחְדָּו, בְּלִתִּי, אִם-נוֹעְדוּ?

(עמוס ג, ג)

בית מדרש

בציפורי

"המונה ליזה של הגליל", רצפת פסיפס בציפורי | צילום: איתמר גרינברג

מְטְרוֹנָה אַחַת שָׁאֵלָה אֶת ר' יוֹסִי בֶּן חֶלְפָתָא ...

על הדיאלוג במפגש התרבותי בין יהודים לרומים

לפניכם טבלת נושאים בדפי המקורות (חלקם מאתרים אחרים!) והמקומות באתר בהם ניתן לערוך לימוד

נושא	מיקום באתר בו ניתן לדון בדברים
הדיאלוגים בין רבי יוסי בן חלפתא והמטרונה	בסלון הוילה
דמותו של רבי יהודה הנשיא	בתוך הוילה.
האימפריה ויחסה לעולם בו היא שולטת	בנקבת המים
בית כנסת, כעסים ועבודת כוכבים	ליד גלגל המזלות בבית הכנסת
התיאטרון - מותר או אסור?	בתיאטרון הרומי

בציפורי אתר ארכיאולוגי ייחודי. אם בבית שאן מצויים שרידים של עיר נכרית ללא סימן לחיים יהודיים שהתקיימו בה, אזי בציפורי נמצא כמה מאבני הבניין המשמעותיות ביותר של התרבות היהודית שנתהוו בעיר הקדומה על רקע מפגש בלתי אמצעי עם התרבות הרומית. ציפורי לא הצטרפה לשתי המרידות הגדולות ברומא (המרד הגדול 70 לספ', מרד בר כוכבא 132 לספ'), ומשום כך זכתה לרציפות ושלווה יחסית שאפשרו את מעבר הסנהדרין אליה, ופריחה מרשימה מאד לאחר מרד בר כוכבא. מעבר רבי יהודה הנשיא אליה, מנהיגותו הבלתי מעורערת, קבוצת החכמים שסבבה אותו, וכמובן עריכת המשנה וחתימתה, הפכו את ציפורי למרכזית ביותר בישוב היהודי שנותר לאחר המרד בארץ ישראל. הממצאים הארכיאולוגיים מעידים עדות מרשימה על תרבות חומרית עשירה וחושפים רבדים של תקופות, תרבויות ותפיסות שחיו זו לצד זו, והזינו אחת את השנייה.

בית המדרש מציע לימוד של המפגש הבין-תרבותי המרשים שהתקיים בציפורי, בכמה אופנים.

1. הדיאלוג בין רבי יוסי בן חלפתא והמטרונה.

רבי יוסי בן חלפתא - מגדולי התנאים בדור הרביעי. התגורר בציפורי. למד בעיקר אצל אביו ואצל רבו – רבי יוחנן בן נורי. למד גם מרבי יהושע ומפיו של רבי עקיבא. חברם של רבי יהודה ורבי שמעון ורבו של רבי יהודה הנשיא. נסמך בידי רבי יהודה בן בבא בתקופה שבה הטיל השלטון הרומאי איסור על הסמיכה. לו מיוחס החיבור סדר עולם, שעוסק בסדר הדורות ובמאורעות היסטוריים.

סתם "רבי יוסי" במשנה הוא אותו רבי יוסי בן חלפתא. בין מאות האזכורים שלו בספרות האמוראית ישנה סוגה מיוחדת והיא סיפורי המפגש שלו עם "המטרונה".

המטרונה, "האם" ביוונית, היה כינויה של בעלת בית, אשת נכבד רומי ממעמד חברתי-כלכלי גבוה. בספרות האמוראית מצויים סיפורי מפגש רבים בין יהודים ללא יהודים, המחדדים את השוני שבין השקפות העולם, ומבקשים לרומם את התרבות היהודית ולהאדירה.

ביניהם מצויים סיפורי "המטרונה" הנפגשת עם חכמי ישראל. עשרים מסיפורים אלה מיוחסים לרבי יוסי בן חלפתא.

2. מפגש החכמים עם עוצמתה של האימפריה, והערכתם את מניעיה של האומה האדירה בימיהם.

3. ההתייחסות לתרבות החומרית הרומית והעתקת סמליה. האם קיימת כאן התבוללות? האם "ייהוד הסמלים", שימוש בסמלי התרבות הרומית לאחר "תרגום" למערכת הערכים והסמלים היהודית?

4. התייחסות לדמותו של רבי יהודה הנשיא, שחי ב-17 שנותיו האחרונות בציפורי ומת בה. על רקע ייסוד מפעל המשנה המרשים וחתימתו, הזדמנות לעסוק בסיפורים המציגים את רבי כמנהיג בעל סגולות, ובעל חולשות אנושיות בו בזמן.

(על כך אפשר למצוא סיפורים רבים גם בדפי הלימוד של בית שערים).

מִטְרוֹנָה אַחַת שְׁאַלָה אֶת ר' יוֹסִי בֶן חֶלְפָּתָא ...

נראה שאת נושא שיחות רבי יוסי בן חלפתא והמטרונה כדאי ללמוד בסלון של הוילה.

עוד לפני החלוקה לזוגות, והלימוד בחברותות. כדאי לנסות לדמיין את האווירה. היכן נפגשים רבי יוסי בן חלפתא והמטרונה לשיחות העומק שהם מנהלים?

סביר מאוד ששיחות פילוסופיות כאלה, הבנויות משאלות של "תלמידה", ומענה של מורה סבילן נערכו בסלון כדוגמת זה הנמצא בוילה, ורצפת הפסיפס שלו משמרת אולי את פניה של המטרונה בבית.

אפשר להכין תה ולחלק עוגיות כדי להוסיף לאווירת הלימוד הנינוחה המתקיימת בסלון הבית.

"מאותה שעה ועד עכשו מה הוא עושה?"

שיחה בין רבי יוסי והמטרונית הרומית על זיווגים...

מִטְרוֹנָה (גבירה רומאית) אַחַת שְׁאַלָה אֶת ר' יוֹסִי בֶן חֶלְפָּתָא,

אָמְרָה לוֹ: לָכֶמָּה יָמִים (בכמה ימים) בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ?

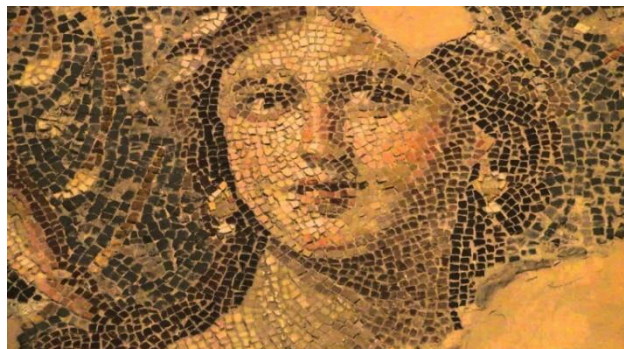
אָמַר לָהּ: לְשֵׁשֶׁה יָמִים.

אָמְרָה לוֹ: וּמֵאִתָּה שְׁעָה וְעַד עַכְשָׁיו מָה הוּא עוֹשֶׂה?

אָמַר לָהּ: הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְזַוֵּג זָוָגִים: בְּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי.

אמרה לו: זוהי אמנותו? אף אני יכולה לעשות כן. כמה עבדים וכמה שפחות יש לי ובשעה קלה אני יכולה לזוגם.
אמר לה: אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא כקריעת ים סוף. הניחה ר' יוסי בן חלפתא והלך לו.
מה עשתה?

נטלה אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה אותם שורות
שורות
ואמרה: פלוני ישא פלונית ופלונית תנשא לפלוני, וזוגה
אותם בלילה אחד.
למחר באו לפניה: זה ראשו פצוע, זה עינו שמוטה, זה
זרועו פרוקה, זה רגלו שבורה.

אמרה להם: מה לכם? זה אמר: איני רוצה בזה. וזו אמרה: איני רוצה בזה. מיד שלחה והביאה לר' יוסי בן חלפתא.
אמרה לו: רבי, אמת היא תורתכם, נאה ומשבחת היא, כל מה שאמרת יפה אמרת. ר' ברכיה אמר: בלשון זו השיבה
(השיב לה) ר' יוסי בן חלפתא: הקדוש ברוך הוא יושב ועושה סלמות. משפיל לזה ומרים לזה, מוריד לזה ומעלה לזה.
(ויקרא רבה, פרשה ח, א)

- בסיפור נפגשים חכם יהודי וגבירה רומאית לשיחה. מה מחפש כ"א מהם בשני? האם העניין הוא הדדי? מה היה חשוב למטרונה להוכיח? מה היה חשוב לרבי יוסי?
- למה בוחר רבי יוסי להמסיל את הזיווג לקריעת ים סוף? זה נראה לכם משל מתאים?
- ספרו על "התחלות" בקשר של זוגות שאתם מכירים (מהמשפחה, חברים...). מה היה הרקע, מי יזם את הדייט? להרגשתכם, האם יש כאן גורל משמים, משהו שנקבע מראש?
- "למחר באו לפניה: זה ראשו פצוע..." מהיכרותכם וניסיון חייכם, מה הקושי העיקרי בשמירה על זוגיות טובה? מדוע כל הפציעות מתוארות בלשון זכר (זה)? ...
- האם זוגיות משידוך (בניהול ההורים) בחברה המסורתית מצליח יותר או פחות מזוגיות מודרנית שבנויה על קשר רומנטי (ביזמת בני הזוג עצמם)?

רבי יוסי בוחר בדימוי "קשה היא כקריעת ים סוף", משום שהוא רוצה להעצים את מה שנדמה למטרונה כבעיה אנושית קטנה ופתירה, ולהראות לה שהצלחה בזוגיות היא ממש "מדרגת נס". לא סתם נס: בקריעת הים הפך הים האחד לשניים, ובזיווג הופכים השניים לאחד. אומר רבי יוסי: זיווג הוא לא פחות קשה מזה.
וברקע השיחה הזאת אנו מרגישים את הסיטואציה עצמה, את הדיאלוג בין הרב והמטרוניתא, שגם היא סיטואציה שבה איש ואישה מאוד מאוד שונים נפגשים, ולא ברור אם יכול בכלל להיווצר דיאלוג ביניהם.
אם יכולה להיווצר תקשורת בין העולמות, בין האמונות, בין התרבויות והדתות השונות כל כך. אכן, קשה... היא כקריעת ים סוף

"למה בגניבה?"

שיחה בין רבי יוסי והמטרוניתא הרומית על אדם וחווה...

"וַיִּפֹּל יְיָ אֱלֹהִים תְּרִדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּשָּׁן וַיִּקַּח אֶחָת מִצִּלְעֹתָיו" (בראשית פרק ב פסוק כא) – מטרונה אחת

שאלה את ר' יוסי, אמרה לו: למה בגניבה? (למה נבראה האישה מצלע שנלקחה מאדם בעודו ישן?)

אמר לה: משל, אם הפקיד אדם לידך אנקיא (מידה) של כסף בחשאי והחזרת לו ליטרא של זהב בפרהסיא

– זו גניבה? (אם החזרת לאדם יותר ממה שהפקיד בידך, זה נקרא לגנוב?)

אמרה לו: למה במטמוניות? (למה בסתר?)

אמר לה: בתחילה בראה לו (ה' ברא בפרהסיא, בגלוי), וראה אותה (האדם את חוה) מלאה רירין ודם והפליגה

(והרחיקה) ממנו, חזר (הקדוש ברוך הוא) ובראה לו פעם שנייה (בחשאי בלי שיראה).

אמרה לו: מוספת (מוסיפה) אני על דבריך: אמורה הייתי להינשא לאחי אמי, ועל ידי שגדלתי עמו בבית

התכערת בעיניו, והלך ונשא לו אישה אחרת, ואינה נאה כמותי!

(בראשית רבה י"ז)

- מהן טענות ותמיהות המטרוניתא על תיאור בריאת האישה בספר בראשית?
- "מוספת אני על דבריך": איך הדברים האישיים של המטרונה מוסיפים לשיחה?
- המטרונה מסבירה ש"התכערה" בעיני הדוד. האם רומנטיקה דורשת ריחוק?

"טיפה ראשונה של יעקב היתה"

שיחה בין רבי יוסי והמטרוניתא הרומית על "העם הנבחר"...

מטרונא שאלה את רבי יוסי בן חלפתא, אמרה לו: למה יצא עֶשָׂו תחלה? (לפני יעקב)

אמר לה: טיפה ראשונה של יעקב היתה. (יעקב התהווה ראשון ברחם)

אמר לה: משל - אם תניחו שתי מרגליות בשפופרת אחת לא זו שאת נותנה ראשונה יוצאה אחרונה? כך

טיפה ראשונה של יעקב היתה (מי שהתהווה ראשון בבטן, יצא אחרון, באופן טבעי). (בראשית רבה פרשה סג, סימן ח)

- מדוע המטרונה מקנטרת את רבי יוסי שיעקב הוא לא הבכור? (ומכאן שעשו אחיו, המייצג את רומא, חשוב ממנו. השיחה מסתמכת על דברי חז"ל: עשו הוא אדום, הוא רומא).

- האם לדעתכם יש "עם נבחר"? נבחר למה? עם נעלה או קדוש או איכותי יותר מעמים אחרים? במה זה מתבטא?

- רגע! איך בכלל היא יודעת תנ"ך? איזו תרבות, דת, פילוסופיה אחרת היה מעניין אתכם להכיר?

בבסיס הדיון עומדת שאלת העם הנבחר. לפי חז"ל אדום (צאצא של עשו אחי יעקב) הוא רומי. יש כאן מאבק על בחירה, על ירושה, וניסיון של המטרונה להוכיח כי למעשה הבכורה נתונה לרומי, והיא הייתה האומה המועדפת. לכתחילה, גם על פי המסופר בתורה.

ילד סנדוויץ' / עוזי חיטמן

הבכור הוא הבכור - ראשון לכל דבר
משחק אותה הכל היכול
לי תמיד אסור מה שלו כבר מותר
אומרים לי תחכה תהיה גדול
הקטן הוא אחרון, אחרון תמיד חביב
בן עשר אבל מה, תינוק נצחי
ואני מה לעשות, בין הכסאות
נופל ולא מוצא את מקומי

פזמון: ילד סנדוויץ' זה אני

חוטף קצת מלמעלה חוטף קצת מלמטה
בקיצור חוטף מכל הכיוונים
הגדול יורד עלי
והפודל מתחתי

בוכה ומשחק את התמים
אמא לא רואה
ואבא לא תופס מה זה להיות האמצעי
גדול על הקטנים וקטן על הגדולים
יש לי רק אותי ואלוהים.

פזמון: כן, ילד סנדוויץ' זה אני

אז תגידו לי אתם
מה אני אשם
שנולדתי בין שני אחי
לא גדול לא קטן
לא פה ולא שם
החיים עוברים מעלי
ומתחתי

- איך השפיע על אישיותכם המיקום שלכם בין האחים במשפחה? אתם מרוצים? הייתם מתחלפים עם אח כלשהו? איזה יתרונות וחסרונות יש לבכור, לסנדוויץ', לקטנה...?

"אֲשֵׁרִי, תִּבְחַר וּתִקְרָב"

...שיחה בין רבי יוסי והמטרוניתא הרומית על רחב הזונה

המדרש הבא מובא על רקע סיפור רחב ויהושע. המרגלים ששולח יהושע לפני כניסת בני ישראל לארץ, ניצלים מידי אנשי יריחו בזכותה של רחב הזונה, המחביאה אותם בביתה ומשקרת לאנשי עירה.

"אֲשֵׁרִי, תִּבְחַר וּתִקְרָב - יִשְׁכֵּן חֲצֵרֶיךָ:" (תהילים, סה, ה) (המדרש משווה בין דמויות שהקב"ה בחר בהן, לבין דמויות שהוא קרב אליו): אשרי מי שבחרו הקדוש ברוך הוא אף על פי שלא הקריבו ואשרי איש שקרבו אף על פי שלא בחרו. ואיזה זה שבחרו? זה אברהם (...) אבל לא קרבו, אלא הוא קרב את עצמו. רחב הזונה קרבה אבל לא בחרה (...)

מטרוניתא שאלה לרבי

יוסי, אמרה לו: אלהיכם, את מי שהוא רוצה הוא מקרב? (המטרוניתא מקנטרת את רבי יוסי על שאלוהים

מקרב אליו את רחב שהייתה זונה. אז השיפוט המוסרי שלו גרוע...)

הביא לפניה (ר' יוסי) כלכלה (סל) של תאנים.

והייתה בוררת יפה ובוררת ואוכלת (לקחה לאכול את

התאנים היפות)

אמר לה (ר' יוסי): את יודעת לברור, והקדוש ברוך הוא לא יודע לברור?!

(במדבר רבה, פרשת במדבר, פרשה ג)

- על מה מתווכחים רבי יוסי והמטרונה?
- נסו לחשוב מהו הפרט הביוגרפי הראשון שלגביו אתם שואלים, מה בזהותו של אדם נראה לכם הכי חשוב?
- ספרו על מישהו שאתם מכירים שהרושם הראשוני שעשה עליכם התגלה כשגוי.
- כל הסיפורים האחרונים מעידים על עיסוק של המטרונה בנושאים אינטימיים הקשורים כך או אחרת בעולם ש"בינו לבינה". מה דעתכם על שיחות בנושאים אלה בין גבר ואישה הזרים זה לזה?

בבסיס הדיון עומדת החלוקה הרומאית הנוקשה למעמדות. הזונות נחשבו למעמד נחות, ומי שעסקה בזנות לא יכלה לשנות את מעמדה גם אם נישאה לאזרח הפוליס כדין. המטרונה מבקרת את הסברו של המדרש להצלת רחב. המדרש מעיד על כך שגם מי שעוסקת בזנות הקב"ה מסוגל לזהות את הטוב שבה ולהצילה. רחב היא דוגמה לכך. יש כאן לימוד עמוק של משמעות הפתגם: "אל תסתכל בקנקן", משום שמשל התאנים על פניו מחזק את עמדת המטרונה, היא בוחרת לאכול את התאנה כולה על סמך מראה החיצוני. ר' יוסי מבקש לומר לה שהיכולת שלה לברור היא כאין וכאפס אל מול יכולתו של הקדוש ברוך הוא. בבחינת: "האדם יראה לעיניים וה' יראה ללבב"

אפשר להביא לקבוצה לפני לימוד קטע זה סל עם פירות, לבקש מכל אחד לבחור לו פרי, ולשאול אחר-כך כיצד בחרו.

"...יִהְיֶה חֲכָמָתָא לְחַפְיָמִין ..."

שיחה בין רבי יוסי והמטרוניתא הרומית על חכמה וטיפשות...

"מטרונא שאלה את רבי יוסי בן חלפתא: אמרה לו: כתוב: "... יִהְיֶה חֲכָמָתָא לְחַפְיָמִין..." (דניאל, ב,

א) לטפשיין צריך היה לומר! (למה הקב"ה נותן חכמה לחכמים? הרי היה צריך לתת חכמה לטפשים!)

אמר לה (ר' יוסי): אם יבואו אצלך שני בני אדם ללוות, אחד עני ואחד עשיר לאי זה מהם את מלווה? אמרה לו: לעשיר.

אמר לה (ר' יוסי): למה?

אמרה לו: אם מאבד יש לו לפרוע לי, אבל אם מאבד העני מהיכן יפרע לי? (רק על העשיר אני סומכת שיוכל להשיב לי את הכסף)

אמר לה (ר' יוסי): ישמעו אזנייך מה שפיך מדבר (הרי ענית את התשובה לשאלתך בעצמך) כך נתן

הקב"ה חכמה לחכמים, שיהיו הוגין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. (ילקוט שמעוני קהלת פרק א)

- במה דומה הענקת הלוואה כספית לעשיר, לנתינת החכמה לחכמים?
- מה עדיף להגביר יתרון? או להשלים חסרון? מה אתם מעדיפים: לעסוק במשהו שאתם טובים בו, או משהו שמאתגר אתכם?

אדם צועק את שחסר לו

מאיר אריאל

אדם משלים את שחסר לו
חסר לו להרגיש נבגד משלים
נבגדות
חסר לו להרגיש נרדף משלים
נרדפות
חסר לו להרגיש מושפל משלים
מושפלות
חסר לו להרגיש שכוח משלים
נשכחות
אדם משלים את שחסר לו
לא חסר לו - לא משלים בדמיון

לא חסר לו - לא צועק
לא צועק
לא חסר לו - לא צועק
אדם צועק את שחסר לו.

אדם גונב את שחסר לו
חסר לו ניצחון גונב ניצחון
חסרה לו דעת גונב דעת
חסר לו כסף גונב כסף
חסר לו לב גונב לב
אדם גונב את שחסר לו
לא חסר לו - לא גונב

אדם רודף את שחסר לו
חסר לו צדק רודף צדק
חסר לו שלום רודף שלום
חסרה לו שררה רודף שררה
חסרה לו אישה רודף נשים
אדם רודף את שחסר לו
לא חסר לו - לא רודף

אדם צועק את שחסר לו
חסר לו ביטחון צועק ביטחון
חסרה לו הדדיות צועק הדדיות
חסרה לו גאווה צועק גאווה
חסר לו יחד צועק יחד
אדם צועק את שחסר לו
לא חסר לו - לא צועק

אדם מפגין את שחסר לו
חסר לו כח מפגין כח
חסרה לו ריבונות מפגין ריבונות
חסרה לו נחישות מפגין נחישות
חסרה לו נוכחות מפגין נוכחות
אדם מפגין את שחסר לו
לא חסר לו - לא מפגין

- בחרו שורה אחת בשיר שאתם מזדהים איתה, ושורה אחת שלא. ספרו על הבחירה שלכם.

"אהבה דוחקת את הבשר" – מפגש חכמים עם מטרוניטא רומית

(הסיפור בארמית עם תרגום לעברית)

כי הוו מקלעי, כשהיו נפגשים, **רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי אלעזר ברבי שמעון בהדי הדדי,** ביחד, ועמדו פנים אל פנים, **הוה עייל בקרא דתורי בינייהו,** היה יכול לעבור שור ביניהם, תחת כריסם, **ולא הוה נגעה בהו.** והשור לא היה נוגע בהם, מרוב שהיה כריסם כל כך גדול.

אמרה להו ההיא מטרוניטא גבירה

רומאית: **בניכם אינם שלכם!** שאינכם יכולים להזדווג עם נשותיכם.

אמרו לה: שלהן, כריסן של נשותינו **גדול**

משלנו. (פירוש מהר"ל: ואם כן, אף עם אדם אחר אינן יכולות להזדווג לפי טענתך, ועל כרחך, משום ש"כי כאיש גבורתו", או משום שאהבה דוחקת את הבשר).

אמרה להם המטרוניטא: אם כן, שכריסן גדול משלכם, **כל שכן** שאינכם יכולים להזדווג עמכם! (ומכאן שודאי בניכם אינם שלכם, כי מתוך שאינכם יכולים להזדווג, הן נבעלות לאנשים אחרים).

איכא דאמרי: הכי אמרו לה, יש אומרים שכך השיבו לה, על פי הנאמר בספר שופטים (ח כא): **"כי כאיש גבורתו"**, שגודל הכרס כך גודל אבר התשמיש שלו.

איכא דאמרי: הכי אמרו לה: אהבה דוחקת את הבשר. ויש אומרים שכך השיבו לה: אהבה דוחקת את הבשר. **ולמה להו לאהדורי לה?** ותוהים חכמים: מדוע הם ענו לה בכלל?! **והא כתיב** והרי כתוב במשלי (כו ד) **"אל תען כסיל כאיולתו!"**

ועונים: כדי **שלא להוציא לעז על בניהם,** להפריך את חשדה שהם אינם בניו שלהם. **אמר רבי יוחנן: איבריה, אבר התשמיש דרבי ישמעאל ברבי יוסי,** גודלו **כחמת בת תשע קבין.** **אמר רב פפא: איבריה דרבי יוחנן כחמת בת חמשת קבין.**

ואמרי לה, יש אומרים: **בת שלשת קבין.** **דרב פפא גופיה,** איברו של רב פפא עצמו, **כי דקורי דהרפונאי,** גדול כמו סלים שעושים בהרפניא.

[תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, פד א']

- מה הרגשתם כשקראתם את הסיפור עם כל התיאורים הגופניים וההגזמות הפנטסטיות? זה דוחה, או עושה חשק להצטרף לשיבה...?
- מדוע לדעתכם חז"ל מביאים שיחות כאלה בתלמוד?
- איך אתם מפרשים את התשובה "אהבה דוחקת את הבשר"?
- השוואות וקריאה בנתוני יופי ועוצמה גופנית של אחרים – מה זה מזכיר לכם מניסיון חייכם?

על העיסוק בגופניות בשיחות עם המטרוניטא / הרב ד"ר יהודה ברנדס

מובן, שכל המערכת החומרית המצוירת באגדה זו: המעיים, הקלב, השומן, הכרס ואיברי המין, כולם דימויים לצדדים החומריים, הנמוכים של האדם – שאצל חכמים אלו היו נקיים וטהורים.

החידוש הגדול באגדה זו הוא בכך שאין היא מציגה את הממד החומרי של הצדיק כחלוש ומנוון לעומת הממד הרוחני המפותח והעצום – אלא מעמידה את הממדים הגופניים בעצמה שאינה נופלת מן הממדים הרוחניים. זו גישה כללית הרואה בגוף ובחומר זירה רצויה וחיובית לעבודת השם – בתנאי שהיא נעשית בנקיות ובטהרה.
(הרב ד"ר יהודה ברנדס: ייסוריו של רבי אלעזר ברבי שמעון, פרק בתורת הייסורים של חז"ל)

הַלְלוּהוּ, שְׁמֵשׁ וְיִרְחֵ;

הַלְלוּהוּ, כָּל-כּוֹכְבֵי אֹר.

(תהילים, קמ"ח, ג)

בית מדרש

בחמת טבריה

לפניכם טבלה עם הנושאים המצויים בדפי המקורות:

נושא	מיקום באתר בו ניתן לדון בדברים
בית הכנסת, כעס ועבודת כוכבים	סביב גלגל המזלות בבית הכנסת
הכל צפוי והרשות נתונה	
יש מזל לישראל?	
ר' יוחנן וריש לקיש	במקום נוח ללימוד

אחרי חורבן ירושלים במרד הגדול [שנת 70 לספירה] נדדה הסנהדרין ממקום למקום עד שלבסוף באמצע המאה השלישית התמקמה הסנהדרין בטבריה, שהייתה מאז בירת העם היהודי בארץ ובתפוצות ובה נחתם התלמוד הירושלמי (בערך בשנת 400 לספירה). התלמוד הירושלמי לא נערך בירושלים, אלא דווקא במקומות בארץ ישראל אליהם גלתה הסנהדרין. במהלך הדורות הוא נלמד הרבה פחות מהתלמוד הבבלי שנחתם כמאה שנים אחריו. וכך מספרת המסורת התלמודית:

"אמר רבי יוחנן: עשר מסעות נסעה שכינה... וכנגדן גלתה סנהדרין. מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים ומירושלים ליבנה ומיבנה לאושא ומאושא ליבנה ומיבנה לאושה ומאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערים ומבית שערים לציפורי ומציפורי לטבריה" תלמוד בבלי, מסכת ראש השנה לא, ע"א-ע"ב.

גם טבריה, כמו ערים אחרות זימנה ליהודיה במאות הראשונות לספירה חוויה של מפגש בלתי אמצעי עם התרבות הרומית. מציאת עדויות להשפעה של התרבות האלילית על החיים היהודיים כמו רצפת הפסיפס בביהכ"ס בחמת טבריה מציתה את הדמיון.

גלגל המזלות ("זודיאק" בלעז, גלגל המייצג את מבנה כוכבי השמיים, הם המזלות, לאורך חודשי השנה) הוא מרכיב חשוב באסטרולוגיה, שחסידיה מאמינים שמיקום הכוכבים משפיע על המתרחש על פני כדור הארץ, או משקף אותו, ולפיכך המזל של האדם נקבע על פי האזור בגלגל המזלות שבו נמצאת השמש בעת הולדתו.

לכאורה מסמל גלגל המזלות תפיסה דטרמיניסטית של 'גורל' קבוע מראש, תפיסה שעומדת במתח או בניגוד לתפיסת חופש הבחירה של האדם, ובמתח עם האמונה בגמול צדק אלוהי על הבחירה שלנו בטוב או ברע. בנוסף, הכוכבים היו קשורים ל"אלים" שונים, וצירום בפסיפס גלגל המזלות עוד הדגיש את הקשר לתרבות האלילית. כיצד אם כן התייחסו היהודים לגלגל המזלות? מדוע הכניסו אותו כפסיפס לבתי הכנסת? האם היה זה רק קישוט? האם הוא "יוהד" וניתנו לו משמעויות מתוך התרבות היהודית? איזה שאלות אמונה וערכים עלו סביב המפגש עם האסטרולוגיה והתרבות ההלניסטית?

נושא אחר בו נוכל לעסוק באתר בטבריה, הוא פנימי יותר: לא רק המתחים העולים ממפגש ודיאלוג עם תרבות זרה, חיצונית, אלא מתחים העולים מעצם הדיאלוגים והמחלוקות, היחסים הבין-אישיים והאתגרים הרגשיים שבין החכמים היהודים לבין עצמם, בתוך תוכי עולם התורה ובית המדרש. דוגמא לכך ישמש הסיפור הדרמטי על הקשר והשבר שנוצר בין שני גדולי התלמוד הארץ ישראלי שלימדו בישיבה בטבריה, רבי יוחנן וריש לקיש, שהיה תלמידו וחברו הקרוב.

בית הכנסת, כעסים ועבודת כוכבים

1. המשבר כליו בחמתו...

כעובד עבודה זרה

"המקרה בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו - יהא בעיניך כעובד עבודה זרה".

(שבת קה)

2. כעסים בבית הכנסת

[רבי יוחנן כעס על ר' אלעזר שאמר הלכה בבית המדרש, ולא ציין]

בסיפור על קריעת ספר התורה – כווננו את הלומדים לעיקר – הדיון הסוער הנובע ממאבק אגו, והאנרגיות המושקעות בו מסוכנות, על פי רבי אמי ורבי אסי – שמזכירים בהקשר זה סיפור שהתרחש בביהכ"ס בטבריה.

החברותא הקדושה - רבי אמי ורבי אסי, הנזכרים תמיד בצוואת התלמוד, התגוררו בטבריה, וכיהנו כראשי ישיבה שם. היו מחשובי האמוראים בתקופתם, תלמידי רבי יוחנן.

שהיה זה ר' יוחנן שאמר הלכה זו.. רבי אמי ורבי אסי ניסו לפייס את רבי יוחנן, וכך המשיך הדין:]

רבי אמי ור' אסי אמרו לו (=לרבי יוחנן) לא כך היה המעשה בבית הכנסת של טבריא, בנגר שיש בראשו גלוסטרא (בְּרִיחַ שיש בראשו עיגול בולט) שנחלקו בו רבי אלעזר ורבי יוסי (=האם מותר לטלטלו בשבת. הויכוח היה כל כך סוער) עד ש**קרעו** ספר תורה בחמתו. (שואל התלמוד) קרעו? עולה על דעתך? אלא אמור **שנקרע** ספר תורה בחמתו. (נקרע מעצמו בגלל הריב). והיה שם רבי יוסי בן קיסמא, אמר: תמיה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו עבודת כוכבים. וכן הוה (וכך קרה). (תלמוד בבלי, מסכת יבמות צו, ע"ב)

- שני המקורות מקשרים בין כעס לעבודה זרה, נראה שהכוונה שאדם שלא משתלט על כעסו ועל חמת זעמו משועבד לרגשותיו, כפי שעובד האילים משתעבד להם.
- הזכר בנושא שהכעיס אותך. איך אתה מבטא את כעסך?
- האם עדיף להשתחרר מביטויי כעס, או שיש לכעס תפקיד חיובי?

3. האם למחות על הפסיפס?

בימי ר' יוחנן (ראש ישיבת טבריה) היו מצירים לקישוט הקירות, ולא מחו על כך. בימי ר' אבון היו עושים דמויות בפסיפס, ולא מחו על כך. [תלמוד ירושלמי, מסכת עבודה זרה, ג מב, ע"ד]

שאלות לדיון: "ולא מחו על כך" – מדוע למחות על פסיפס? איזה קושי מתעורר למראה פסיפס כזה בבית הכנסת? לו הייתם אז - האם הייתם מסכימים או מוחים על כך?

רבי יוחנן (מכונה גם בר נפחא) - גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני. היה ראש ישיבת טבריה (הישיבה הגדולה והכמעט היחידה בארץ ישראל באותה תקופה) שנים רבות - שמונים או שישים שנה. תרומתו בתחומי ההלכה והאגדה ממלאת את דפי שני התלמודים, הבבלי והירושלמי, וכן המדרשים. פעילותו משתרעת החל מהרבע הראשון של המאה השלישית לספירה ועד לסיומה של המאה כמעט. תרומתו של רבי יוחנן לחתימת התלמוד הירושלמי היא גולת הכותרת של חייו. רבי יוחנן זכה לאריכות ימים, ולכן עם תלמידיו נמנים אף גדולי האמוראים בדור הרביעי לאמוראים. היה גיסו של ריש לקיש, שהיה תלמידו וחברו.

כנסת ובית כנסת

"יו"ר הכנסת קבע: "לא נציב עץ אשוח במשכן"

יו"ר הכנסת יולי אדלשטיין לא נענה לבקשתו של ח"כ חנא סויד (חד"ש) להציב **עץ אשוח** בכניסה למשכן הכנסת לרגל חג המולד.

במכתב ששלח לח"כ סויד כתב אדלשטיין כי אינו מתכוון להורות על הצבת עץ אשוח בכניסה למשכן. לדבריו "במענה לבקשתך כי הכנסת תציב בכניסה למשכן עץ אשוח לרגל חג המולד וראש השנה האזרחית, אתכבד להשיבך כי אין מניעה כי תציב עץ אשוח בלשכתך או כי סיעתך תציב עץ כאמור בחדר הסיעה אולם איני רואה לנכון להורות על הצבת עץ אשוח כמבוקש בפנייתך".

ח"כ סויד הביע אכזבה מסרובו של יו"ר הכנסת ואמר בתגובה כי "פנייתי באה בעקבות מקרה שהיה במכללת צפת שבו מנעו מסטודנטים נוצרים להציב עץ אשוח בכניסה למעונות, בנוסף למקרים אחרים שבהם ביטוים רב תרבותיים נמנעים מהמרחב הציבורי. "רציתי שעץ אשוח יוצב דווקא בכנסת שמייצגת את כל קבוצות האוכלוסייה

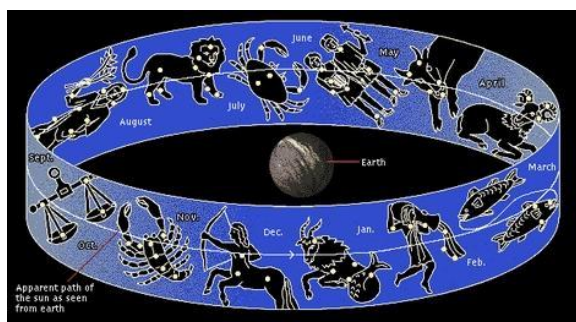

אריק בנדר | 22/12/2013 אריק בנדר | 22/12

- האם הצבת עץ אשוח בכניסה למשכן הכנסת בחג המולד דומה בעיניכם להצבת פסיפס גלגל המזלות בבית הכנסת? האם אתם בעד או נגד הצבת עץ אשוח בכנסת בחג המולד? נסו להסביר.

גלגל המזלות ושנים עשר השבטים

לפניכם מדרש המתאר את התארגנות השבטים סביב המשכן:

עשה אותם דגלים כדגלי מרום.
שבט יהודה במזרח יששכר וזבולון עמו.
כנגדן במרום טלה שור תאומים עם החמה במזרח...

דגל ראובן בדרום ושמעון וגד עמו.
כנגדן במרום סרטן אריה בתולה, משמשין עם החמה

דגל אפרים במערב מנשה ובנימין עמו.
כנגדן החמה במערב מאזנים עקרב וקשת.

דגל דן בצפון אשר ונפתלי עמו.
כנגדן משמשין עם החמה בצפון גדי דלי דגים מן העגלה ולדרום.

בזמן שהעולם מכוסה בעבים בימות הגשמים קורא אותן צבאות ה',
וקרא אותם כוכבים: והנכם היום כוכבי השמים.

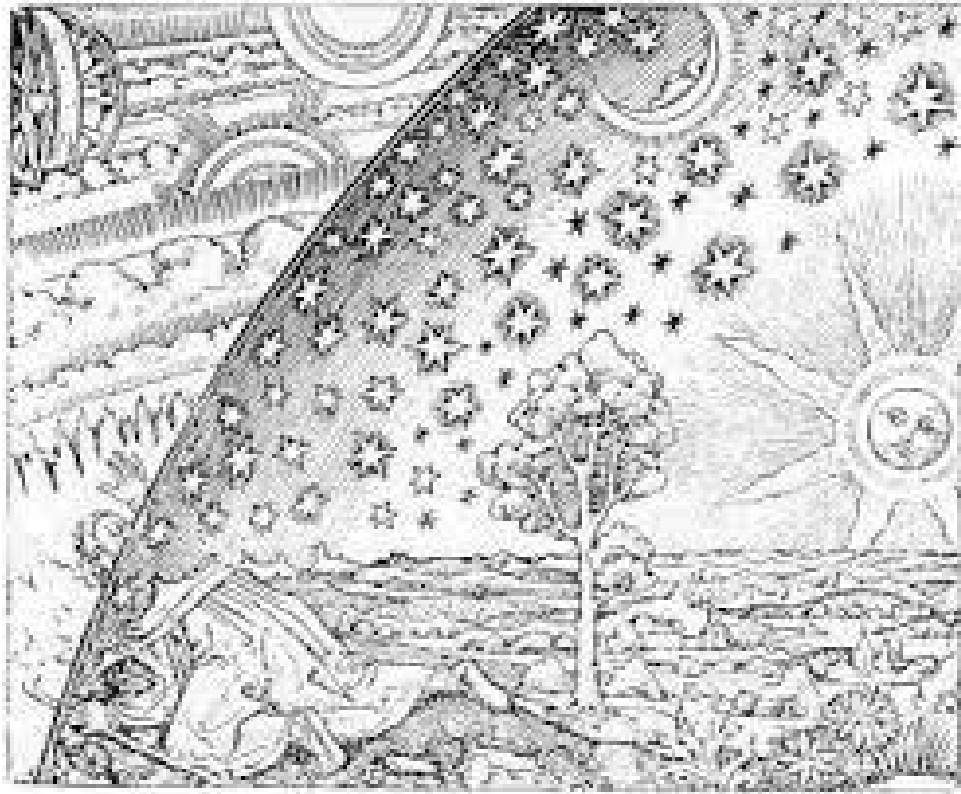
(ילקוט שמעוני לפרשת פקודי)

- אם המזלות מסמלים את השבטים מי לדעתכם נמצא במרכז הפסיפס?
- כיצד מתארים חז"ל את השמש, לעומת כוחו של אלוהים? מדוע?

הרואה את החמה ואת הלבנה ואת הכוכבים ואת המזלות אומר: "ברוך עושה מעשה בראשית"

[תוספתא, ברכות פו,]

אחווה

אֲנִי אֶדָם: קְצָרִים יָמִי

וְעָצוּם הַלֵּילָה.

אֲבָל אֲנִי נוֹשֵׂא מִכֶּט:

הַכּוֹכָבִים כּוֹתְבִים.

בְּלִי לְהַבִּין אֲנִי קוֹלֵט

גַּם אֲנִי פְתִיכָה

וּבִרְגֵעַ זֶה מִמֶּשׁ

מִיִּשְׁהוּ מֵאַיִת אוֹתִי.

אוקטביו פאס

גורל ובחירה: "הכל צפוי והרשות נתונה"? משנה, אבות, ג' ט"ו

שער העיר

מפגש עם עובדי כוכבים ומזלות בשער טבריה

מעשה היה ברבי ינאי ורבי יוחנן (גדול חכמי טבריה) שהיו יושבים בשער העיר טבריה והיו שם שני אסטרולוגים, ראו

שם (שני החכמים ושני האסטרולוגים) שני יהודים יוצאים למלאכתם.

אמרו האסטרולוגים: אנשים אלו אינם נכנסים אלא הנחש שורפם

(האסטרולוגים חוזים ששני אלה ימותו ולא יזכו לחזור).

שמעו רבי ינאי ורבי יוחנן, מה עשו? ישבו על הפתח לידע אם

נכנסים אותם שני אנשים ממלאכתם.

ונכנסו... (שני היהודים חזרו ממלאכתם).

אמרו החכמים לאסטרולוגים: הרי יצאו בשלום ונכנסו בשלום!

אמרו האסטרולוגים: יהודים אתם, אין דברי האסטרולוגים מתקיימים בכם"

[ע"פ תנחומא שופטים י']

עוד סיפור מזל טוב - לחם בستر למנוע בושה מהעני

שמואל ואבלט (רב שמואל, ואסטרולוג בשם אבלט) ישבו בצוותא בשער

העיר טבריה, חלפו על פניהם כמה אנשים בדרכם לאגם.

אמר אבלט לשמואל: איש זה, ילך ולא ישוב; יכיש אותו נחש וימות.

אמר לו שמואל: אם בן ישראל הוא - ילך וישוב!

בעודם יושבים שם, שב אותו אדם [ולא מת. ההיפך מתחזית אבלט].

קם אבלט, השליך את משאו של האיש על הקרקע ומצא בו נחש חתוך לשניים. אמר לו שמואל לאיש: מה עשית?

אמר לו: בכל יום אנו מניחים את הלחם שהבאנו לשולחן במשותף ואוכלים. היום לאחד מאיתנו לא הייתה פת

להניח והתבייש בכך. אמרתי להם: היום אני אוסף את הלחם. כאשר הגעתי לאיש שלא הייתה לו פת, עשיתי עצמי

כמי שנוטל ממנו, בכדי שלא יתבייש.

אמר לו שמואל: מצווה עשית! יצא שמואל ודרש: "וצדקה תציל ממות" – ולא רק ממיתה משונה, אלא אפילו

ממיתה עצמה".

[ע"פ תלמוד בבלי, שבת קנו ע"ב]

- האם האנשים בשני הסיפורים ניצלים מהנחש מאותה סיבה?
- "מצווה עשית!", מהי המצווה שבזכותה ניצל מחלק הלחם מהגורל שניבא לו אבלט?
- אילו תכונות אופי הביאו את מחלק הלחם לקיים מצווה כזו? האם אתם מכירים משהו בסביבתכם, במשפחה או בין חברים, עם תכונות דומות?

"אין מזל לישראל"

נחלקו חכמים:

ר' חנינא אומר: מזל מחכים, ומזל מעשיר, ויש מזל לישראל. (מזל=כוכב. זאת אומרת: חוקי האסטרולוגיה חלים גם על עם ישראל.)

ר' יוחנן אומר: אין מזל לישראל... מנין שאין מזל לישראל? שנאמר: "כה אמר ה': אל דרך הגויים אל תלמדו, ומאותות השמים אל תחתו [תפחדו], כי יחתו הגויים מהמה" (ירמ' י' ב) – גויים יחתו ולא ישראל.

אמר רב יהודה אמר רב: מנין שאין מזל לישראל, שנאמר (אלוהים לאברהם): "וַיֵּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וסֹפֵר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זִרְעֶךָ". (בראשית, טו, ה) אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: ריבוננו של עולם, בן ביתי יורש אותי? (האם העבד שלי יירש אותי? כי אין לי בן משלי). אמר לו (ה' לאברהם): לאו, כי אם אשר יצא ממעריך. (לא, יהיה לך בן יורש משלך).

אמר לפניו (אברהם לה'): ריבוננו של עולם, נסתכלתי באיצטגנינות שלי (בדקתי באסטרולוגיה) ואיני ראוי להוליד בן. אמר לו: צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל (אל תאמין למה שראית בכוכבים, אין לעם ישראל מזלות שמימיים השולטים בגורלם).

ע"פ תלמוד בבלי, מסכת שבת, קנ"ו ע"א

שאלות לדין:

- האם דברי התלמוד: "אין מזל לישראל" הם שבח או גנאי לעם ישראל? ובימינו? יש או אין מזל לעם ישראל?
- האם אתם קוראים מדורי אסטרולוגיה? האם אתם מאמינים באסטרולוגיה? למה אתם מתכוונים כשאתם מברכים מישהו ב"מזל טוב"?
- חישבו על רגעים שלכם, או של מישהו שאתם מכירים שהיה בהם מזל טוב (מזליסטים) או הפוך, חוסר מזל, ("מזל נאחס") וספרו עליהם. למה, לדעתכם, זה קורה?

טיפת מזל /

מילים: דני שושן

אלוהים תן לי רק טיפת מזל

תן אהבה בלבבי
מר גורלי והעולם אכזר
תן נחמה בתוכי.

איני רוצה ארמונות של זהב

די לי בפינה חמה
תן לי בחור שאותי רק יאהב
אתן לו את הנשמה.

אלוהים, אלוהים
הוי אלוהי עד מתי
שמע קולי, תפילתי
עייפתי די בחיי.

חיי כה אפורים

ולילתי קרים
כה בודדה ועצובה
רק חלומות נשארים.

תן לי שמחה ותן לי
קצת אור
כי אפלים הם ימי
בנה לי שביל אל ביתי
שוב לחזור
תן קצת אור לעיני

כשהלימוד לא זורם כמו ירדן...

שני חכמים בטבריה: רבי יוחנן וריש לקיש

רבי יוחנן - (מכונה גם בר נפחא) - גדול חכמי התלמוד (האמוראים) בארץ ישראל. פעל במאה השלישית לספירה. שימש במשך שמונים שנה כראש ישיבה בטבריה. תרומתו בתחומי ההלכה והאגדה ממלאים את דפי שני התלמודים, הבבלי והירושלמי, וכן את המדרשים.

א. יופיו של רבי יוחנן: אמר רבי יוחנן: אני נותרתי מאח התלמוד: מי שרוצה לראות ולהבין מה היו יופיו ופניו הקורני יוצאת מבית היוצר - וכולה מלובנת באש, ימלא אותה בגרע וורדים אדומים, ויניח אותה בין הצל לשמש. אותם ניצוצי זור יוחנן היה הולך ויושב על שערי המקווה, אמר: כאשר עולות שיוולדו להן בנים יפים ותלמידי חכמים כמותי. (בבא מציעא

ריש לקיש - כינויו של רבי שמעון בן לקיש. מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני, במחצית השניה של המאה השלישית לספירה. תלמיד חבר לר' יוחנן. מוצאו ממשפחת חכמים, אולם בצעירותו מכר עצמו ללודיים- הגלדיאטורים ובהמשך גם עמד בראש כנופיית שודדים, עד שחזר לתורה.

ר' יוחנן וריש לקיש: פגישה גורלית בירדן

פעם אחת היה רבי יוחנן רוחץ בירדן. ראהו ריש לקיש, וקפץ לירדן אחריו.

אמר לו רבי יוחנן: כוחך לתורה!

אמר לו ריש לקיש: יופיך לנשים!

אמר לו רבי יוחנן: אם תחזור בך, אתן לך את אחותי שהיא יפה ממני. קיבל עליו.

ביקש לחזור ולהביא כליו - ולא יכול לחזור.

הקריא והשנה לו ונעשה אדם גדול.

פעם אחת נחלקו חכמים בבית המדרש:

הסיף והסכין והפגיון והרומח ומגל היד ומגל הקציר - מאימתי מקבלים טומאה? - משעת גמר מלאכתם.

ומאימתי גמר מלאכתם?

ר' יוחנן אמר: משיצרפם בכבשן,

וריש לקיש אומר: משיצחצחם במים.

אמר לו רבי יוחנן לריש לקיש: ליסטים בליסטיותו יודע [שודד מבין בענייני שוד]

אמר לו ריש לקיש: ומה הועלת לי? שם קראו לי "רבי" וכאן קוראים לי "רבי"

[רבי - ראש השודדים, וראש הישיבה]. אמר לו: הועלתי לך, שקרבתך תחת כנפי השכינה.

חלשה דעתו של ר' יוחנן. חלה ריש לקיש.

באה אשתו של ריש לקיש (אחותו של רבי יוחנן) ובכתה, אמרה לו: "עשה בשביל בני!"

אמר לה: "עֲזְבָה יְתִמָּיִךְ אֲנִי אֶחָיָה" (ירמיהו

(מט)

"עשה בשביל אלמנותי!"
 אמר לה: "וְאֶלְמָנְתֶּיךָ עָלֵי תִבְטָחוּ" (ירמיהו מט)
 ומת רבי שמעון בן לקיש.

היה ר' יוחנן מצטער אחריו הרבה. ולא ירד לבית הוועד [לבית המדרש].
 אמרו חכמים: מי ילך להניח דעתו?
 ילך ר' אלעזר בן פדת, ששמועותיו מחודדות [הבנתו יפה בדברי תורה].
 בא וישב לפניו. כל מה שהיה רבי יוחנן אומר – אמר לו רבי אלעזר בן פדת:
 "תניא דמסייעא לך" (=יש משנה שתומכת בטענתך).
 אמר לו רבי יוחנן: אתה כבן לקיש? בן לקיש, כשהייתי אומר דבר -
 היה מקשה לי עשרים וארבע קושיות ואני מתרץ לו עשרים וארבעה תירוצים -
 והשמועה נתרווחה מאליה (=התורה התרווחה, התפרשה, התבהרה).
 ואתה אומר: "תניא דמסייעא לך"! וכי אני יודע שיפה אמרתי?
 עמד וקרע את בגדיו ובכה ואמר: היכן אתה בן לקיש? היכן אתה בן לקיש!
 והיה צועק והולך עד שנטרפה עליו דעתו.
 ביקשו חכמים רחמים עליו - ומת.

[תרגום מהארמית, תלמוד בבלי, בבא מציעא, דף פד ע"א וע"ב]

- מה מושך את רבי יוחנן לריש לקיש וגורם לו לשכנע אותו לעבור מעולם השוד והעבריינות לעולם התורה?
- מהי המחלוקת ההלכתית בין רבי יוחנן לריש לקיש [יצרפם בכבשן, יצחצחם במים...]? מהם הרבדים הסמליים והמטענים האישיים ש"יושבים" על המחלוקת הזאת, לדעתכם?
- מי לדעתכם אחראי להשתלשלות הטראגית בסיפור? מה אפשר ללמוד מהסיפור על בית המדרש? ועל עצמנו? האם הייתה גם לכם חברות קרובה שנפסקה, מתוך ריב, אי הבנה, מחלוקת וכד'?

על החופים צומח עשב פרא אבל הלאה, הלאה, הלאה גאון מימך הלא ימך שוטפים כמו ירדן סופך לגווע כמו ירדן להאסף לאט אל ים המות במקום הנמוך ביותר בעולם אבל מראש הרי השלג בהמולה גדולה צוהלת אחריו, שיריך מפכים להם הלא לשיר זה כמו להיות ירדן	לשיר זה כמו להיות ירדן מילים ולחן: נעמי שמר שירה: דודו זכאי לשיר זה כמו להיות ירדן: אתה מתחיל למעלה בצפון צונן, צעיר, שוצף ומתחצף אתה שומע ציפורים בסבך וכל אחת מהן ציפור גן עדן כי לשיר זה כמו להיות ירדן ימך שוטפים כמו ירדן וכמותו זורם אתה דרומה

